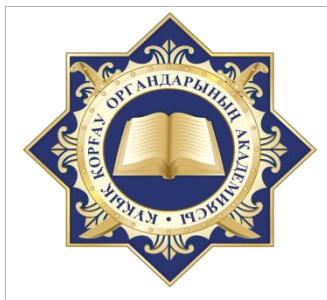

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БАС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ ЖАНЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ**

**Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің
жекелеген баптарына
(ғылыми-практикалық)
ТҮСІНІКТЕМЕ**

Қосшы, 2024 ж

Рецензенттер: В.Ф. Лапшин, РФ Югорск мемлекеттік университетінің ғылыми жұмыстар жөніндегі проректоры, заң ғылымдарының докторы, доцент; Г.Ж. Мұхамадиева, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының меңгерушісі, заң ғылымдарының кандидаты, доцент (рецензиялар редакциядағы жұмысқа орыс тілінде берілген).

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің жекелеген баптарына түсініктеме: С.А. Жижис, З.Т. Жүсіпова / Г.К. Шушикованың жалпы редакциясымен – Қосшы: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, 2024 – 213 б.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2023 жылғы 8 желтоқсандағы №409 Жарлығымен бекітілген Адам құқықтары және заң үстемдігі саласындағы іс-шаралар жоспарына сәйкес Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің жекелеген баптарына түсініктеме дайындалды.

Жұмыста ұлттық қылмыстық құқық салыстырмалы құқықтық талдау жасалып, соңғы 5-9 жылдағы сот-тергеу тәжірибесі мен статистикалық мәліметтер талданады.

Басылым қылмыстық құқық мамандарына арналған және заң нормаларын түсіну мен дұрыс қолдануды жеңілдету үшін құқық қолдану тәжірибесінде көмекші құрал ретінде қолданылады.

© Құқық қорғау органдары академиясы

МАЗМҰНЫ

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	4
КІРІСПЕ	5
I. 50-бап «Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру».....	7
II. 131-бап «Қорлау».....	14
III. 145-бап «Адам мен азаматтың теңдігін бұзу».....	18
IV. 405-бап «Экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы сот шешімінен кейін қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру және оған қатысу».....	23
ҚОРЫТЫНДЫ	30
ҚОСЫМША	32

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ҚК	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі
ҚПК	Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексі
АК	Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі
АПК	Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі
ӘҚБтК	Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі
ҚР	Қазақстан Республикасы
БП	Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы
ЖС НҚ	Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы
СӘ	Қазақстан Республикасының Сот әкімшілігі
ТМД	Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы
БҰҰ	Біріккен Ұлттар Ұйымы
ЕҚЫҰ	Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы
ШЫҰ	Шанхай ынтымақтастық ұйымы
ИЫҰ	Ислам ынтымақтастығы ұйымы
ҰҚШҰ	Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы
ЖҚЕ	Жол қозғалысы ережелері

КІРІСПЕ

Тәуелсіздік пен егемендікті жариялаумен Қазақстан Республикасы әлемдік қауымдастықтың құрамдас бөлігі бола отырып, адам құқықтарын қорғауды мемлекеттіліктің негізі ретінде белгілей отырып, демократиялық және құқықтық мемлекет құру жолын таңдады.

Еліміздің Конституциясында адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды, ешкімді азаптауға, зорлық-зомбылыққа, басқа да қатыгездік немесе ар-намысты қорлайтын қарым-қатынасқа немесе жазалауға болмайды деп бекітілген. Әркімнің жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуына, ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар.

Конституциялық деңгейде халықаралық құқықтың қағидаттары мен нормаларына адалдықты, сондай-ақ өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде көрсетуге ұмтылуды анықтау, біздің елімізде адам құқықтарын қорғауды қоса алғанда, негізгі бағыттар бойынша ұлттық заңнамаға халықаралық стандарттарды енгізу бойынша жүйелі саясат жүргізілуде.

Бүгінгі таңда Қазақстан БҰҰ, ЕҚЫҰ, ШЫҰ, ИЫҰ, ҰҚШҰ, ТМД және т.б. сияқты халықаралық ұйымдардың белсенді мүшесі болып табылады. Біздің еліміз адам құқықтары саласындағы барлық іргелі халықаралық құжаттарды ратификациялады.

Осыған байланысты Қазақстан халықаралық құқықтың жауапты субъектісі ретінде халықаралық ұйымдардың ұсынымдарына, оның ішінде ұлттық заңнаманы жетілдіру мәселелеріне мұқият қарайды.

Сонымен бірге әдетте, халықаралық ұйымдардың ұсынымдары ақпараттық сипатта болады және қолданыстағы құқықтық актілерге міндетті, сөзсіз енгізуді талап етпейді.

Сонымен қатар халықаралық құқықты қолданыстағы ұлттық заңнамаға тікелей енгізу – ерекше және теңгерімді көзқарасты талап ететін процесс, өйткені, соның ішінде, елдің мемлекеттілігі мен экономикалық дамуының қалыптасу тарихы, аумақтық ерекшеліктері, сондай-ақ халықтың қалыптасқан мінез-құлық мәдениеті, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері және т.б. көптеген факторларды ескеру қажет.

Көптеген объективті факторларды ескере отырып, оның ішінде адам құқықтарын қамтамасыз ету саласында отандық заңнама дамып, жетілдірілуде.

Бұл бағыттағы тағы бір қадам Қазақстан Республикасы Президентінің 2023 жылғы 8 желтоқсандағы №409 Адам құқықтары және заң үстемдігі саласындағы іс-шаралар жоспарын (бұдан әрі – Жоспар) бекіту туралы Жарлығы болды.

Осы Жоспармен Бас прокуратураға Сот Әкімшілігімен және Қазақстан Республикасының Үкіметімен бірлесіп ҚК-нің жекелеген баптарына (ҚК 50, 131, 145, 405-баптары) түсініктеме дайындау тапсырылды.

Іс жүзінде заңның қолданыстағы нормасын оның мағынасын түсінбей қолдану ішінара өте қиын екенін айта кету керек. Бұл ретте түсініктеме заң

нормасын жан-жақты және терең түсіндірудің тиімді құралы болып табылады.

Осыған байланысты ғылыми зерттеулер аясында ұлттық қылмыстық құқыққа салыстырмалы құқықтық талдау жүргізіліп, 600-ден астам сот актілері мен сотқа дейінгі тергеп-тексеру органдарының қаулыларын зерделеу арқылы сот-тергеу тәжірибесіне талдау жасалды. Соңғы 5 жылдағы аталған қылмыстық-құқықтық нормалар бойынша статистикалық мәліметтер талданды. ҚК 145-бабы бойынша сот-тергеу тәжірибесіне объективті баға беруге мүмкіндік бермейтін эмпирикалық деректердің аздығына байланысты жаңа ҚК қабылданған сәттен бастап, яғни, 9 жыл ішінде бұл норма бойынша мәліметтер берілді.

Көрнекті қазақ ғалымдары шығарған ҚК еліміздің құқықтық саласында бар 3 түсініктемеге салыстырмалы талдау жасалды (9, 10, 11, 12-кесте).

Нәтижелер негізінде практикалық мысалдармен расталған, түсініктеме берілген қылмыстық нормаларға қатысты сот тәжірибесі мен ғылыми ойдың негізгі аспектілерін қамтитын ғылыми-тәжірибелік түсініктеме дайындалды.

Бұл ғылыми жұмыс құқық қолдану тәжірибесінде құқықтық нормаларды түсіну мен дұрыс қолдануды жеңілдету үшін көмекші құрал ретінде қолданылады.

Түсініктеме берілген қылмыстық құқық бұзушылықтар құқықтық қатынастардың әртүрлі салаларындағы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына тікелей әсер етеді, сондықтан тиісті құқық қолдану тәжірибесі мемлекеттің табысты дамуы және азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау үшін ерекше маңызға ие.

I. 50-бап «Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру»

50-бап. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру

1. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру мемлекеттік қызметте, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, қаржы ұйымдарында белгілі бір лауазымдарды атқаруға не белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тыйым салудан тұрады.

2. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге белгіленеді.

Осы Кодекстің 238-бабының екінші бөлігінде, 239-бабының екінші бөлігінде, 250-бабының екінші бөлігінде көзделген, қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері, ірі қатысушы (ірі акционер) – жеке тұлға, қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) – заңды тұлғаның басқару органының басшысы, мүшесі, атқарушы органның басшысы, мүшесі, бас бухгалтері оның ішінде қаржы ұйымының осы Кодекстің 239-бабының екінші бөлігінде көзделген басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын уақытша не арнайы өкілеттік бойынша орындайтын тұлғалар жасаған экономикалық қызмет саласындағы және қаржы ұйымдарында қызмет көрсету мүдделеріне қарсы қылмыс жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері лауазымын атқаруға және қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) болуға өмір бойына тыйым салу белгіленгенге дейінгі мерзімге белгіленеді.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарды, сондай-ақ осы Кодекстің 132-бабының екінші, үшінші, төртінші және бесінші бөліктерінде, 133-бабының екінші және үшінші бөліктерінде көзделген қылмыстарды жасағаны үшін, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды және кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және мемлекеттік қызметте, судья қызметінде, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволарында, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органдарда, мемлекеттік ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілерінде лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Осы Кодекстің 345-1-бабының төртінші бөлігінде және 346-бабында көзделген көліктік қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салудан тұрады.

3. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, егер сот жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығының сақталуы мүмкін емес деп таныса, осы Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті бабында тиісті қылмыстық құқық бұзушылық үшін қосымша жаза ретінде көзделмеген жағдайларда да тағайындалуы мүмкін.

4. Бас бостандығынан айыруға, қамаққа алуға қосымша жаза ретінде осы жазаны тағайындау кезінде, ол негізгі жазаны өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ бұл ретте оның мерзімі бас бостандығынан айыру, қамаққа алу өтелген кезден бастап есептеледі. Жазаның басқа негізгі түрлеріне қосымша жаза түрі ретінде белгілі бір

лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру тағайындалған жағдайда, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде оның мерзімі үкімнің заңды күшіне енген кезінен бастап есептеледі.

Жаза - мемлекеттің жасалған қылмыстық құқық бұзушылыққа табиғи реакциясы және көбінесе жәбірленушінің бұзылған құқықтарын қалпына келтіруге мүмкіндік беретін табиғи жауап шарасы.

Жазаның бірқатар нақты белгілері бар: бұл мемлекеттік мәжбүрлеудің ерекше шарасы; мәжбүрлеу шараларының тек мемлекеттік сипаты бар; ҚР атынан сот үкімі бойынша тағайындалады; қылмыстық құқық бұзушылық (қылмыстық теріс қылық немесе қылмыс) жасағаны үшін қолданылады, яғни қолданыстағы қылмыстық заңнамада тыйым салынған құқық бұзушылықтар үшін ғана тағайындалады; қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін кінәлі деп танылған адамға қолданылады; қылмыстық құқық бұзушылық жасауға кінәлі деп танылған адамды құқықтары мен бостандықтарынан айыру немесе шектеу жазаның мазмұны болып табылады; әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сотталған адамды түзеу, сотталған адамдарға, басқа адамдарға да солай, жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алу мақсатында қолданылатынын айта кету керек.

Соттар жазаның негізгі түрлерімен қатар сотталған адамға қосымша жаза түрлерін де қолданады. Қоғамға келтірілген зиянды өтеу және қоғамдық тәртіпті қорғау, сондай-ақ қылмыстардың қайталануын болдырмау мақсатында қосымша жазалар белгіленеді.

«Қосымша жазаларды сот үкімі бойынша тағайындалатын, қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін кінәлі деп танылған адамға негізгі жаза түріне қосылатын, сотталған адамға материалдық игіліктер және моральдық-психологиялық әсер ету құқықтарын шектеу немесе айыру болып табылатын мемлекеттік мәжбүрлеудің көмекші шаралары деп түсіну керек».¹

Қазақстанның қылмыстық заңнамасында жазаның бұл түрі қылмыспен күресудің тиімді құралы болып табылады және негізгі жаза жеткіліксіз болған жағдайларда тағайындалуы мүмкін.

Қосымша жазаларға: мүлікті тәркілеу; арнаулы, әскери немесе құрметті атақтан, сыныптық шеннен, дипломатиялық дәрежеден, біліктілік сыныптан және мемлекеттік наградалардан айыру; белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру; Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыру; шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жіберу.

Қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін негізгі жазамен қатар тағайындалатын жазаның қосымша түрлерінің бірі белгілі бір лауазымдарды атқару немесе айналысу құқығынан айыру болып табылады.

¹ Баткалова Г.М. Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы бойынша қосымша жазалар жүйесі, халықаралық ғылыми журнал Жас ғалым №49, 2020 ж

Жазаның осы түрінің мәні сотталған адамды қызметтік жағдайына, лауазымдық өкілеттіктеріне, кәсіптік немесе өзге де қызметіне байланысты, осы адамның қылмыстық құқық бұзушылық жасаған немесе ол одан әрі қылмыстық құқық бұзушылық жасау үшін пайдалана алатын өкілеттіктерінен сот үкімімен белгіленген айырудан тұрады.

Ассоциацияланған профессор з.ғ.к. А.Қ. Қанатованың айтуынша, «бұл жаза кінәліге жазалау түрінде психологиялық әсер етеді, оның құқықтары мен мүмкіндіктерін айтарлықтай шектейді, азаматтық қоғамға елеулі зиян келтіретін тұлғалардан мемлекеттік қызметті және басқа да қызмет түрлерін тазартуға ықпал етеді».

Сондай-ақ оның пікірінше, бұл жазаны тағайындау нәтижесінде мынадай қылмыстық-құқықтық салдарлар болуы керек:

- мемлекеттік қызметте белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу;
- жергілікті өзін-өзі басқару органдарында белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу;
- қаржы ұйымдарында белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу;
- белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тыйым салу;
- кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты педагогикалық лауазымдар мен лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу;
- сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін мемлекеттік қызметте, судья қызметінде, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволарында, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органдарда, мемлекеттік ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілерінде лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу;
- көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салу.²

Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарды, көлік қылмыстарын, сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін және экономикалық қызмет саласында тағайындалады, ал өзге жағдайларда сот қосымша жаза тағайындаудың жалпы негіздері мен шарттарынан шығуға тиіс, оған сәйкес ол бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге тағайындалады.

2019-2023 жылдарға арналған қосымша жазаның бұл түрі 24 655 адамға қатысты қолданылды, оның ішінде:

13 197 адамға қатысты белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде (сотталғандардың ең көп саны 189-баптың 4-бөлігі, 190-баптың 4-бөлігі, 216-баптың 3-бөлігі, 217-баптың 3-бөлігі, 345-баптың 1,2,3,4-бөліктері бойынша);

11 458 адамға қатысты белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру (сотталғандардың ең көп

² А.Н.Есқараев, С.М.Рахметова, Р.К.Сарпекова жалпы редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты, 2024ж

саны 121-баптың 4-бөлігі, 122-бабының 1-бөлігі, 190-баптың 3-бөлігі, 346-бабының 1, 2-бөлігі, 366-баптың 1,2,3-бөлігі, 367-баптың 1,2,3-бөлігі бойынша).

ҚК 50-бабы бойынша сот тәжірибесін талдай отырып, соттардың осы нормада қамтылған ережелерді дұрыс қолдануы туралы қорытынды жасауға болады. (Қосымша 5-кесте).

Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру түріндегі қосымша жаза тағайындау кезінде сот оның өмір бойына тағайындау тек ҚК 50-бабының 2-тармағында тікелей көрсетілген қылмыстардың жекелеген санаттары үшін ғана көзделгенін ескеруі тиіс. Осы тізбеге кірмейтін басқа да қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қосымша жазаның бұл түрі ҚК баптарының санкциясында міндетті болып есептелсе де, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру тағайындалмайды. Мұндай жағдайларда сот қосымша жазаның осы түрін тағайындаудың жалпы негіздері мен шарттарына негізделуі керек, оған сәйкес ол бір жылдан 10 жылға дейінгі мерзімге тағайындалады.³

Осылайша қосымша жаза тағайындау туралы шешімде үкімнің (қаулының) қарар бөлігінде ҚК 50-бабының 3-бөлігіне сілтеме болуы тиіс. Оған сәйкес, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, егер сот жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығының сақталуы мүмкін емес деп таныса ҚК Ерекше бөлігінің тиісті бабында тиісті қылмыстық құқық бұзушылық үшін қосымша жаза ретінде көзделмеген жағдайларда да тағайындалуы мүмкін.

Алайда кінәлі адам жасаған қылмыс жоғарыда аталған тізбеге енбеген немесе белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына бас бостандығынан айыру түріндегі соттардың тағайындауының жекелеген фактілері бар, соттар бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге жаза тағайындау кезінде ҚК 50-бабының 3-бөлігіне сілтеме жасамайды.

Бұл норма белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру осы Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті бабында тиісті қылмыстық құқық бұзушылық үшін қосымша жаза ретінде көзделмесе де, егер сот жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығының сақталуы мүмкін емес деп таныған жағдайларда да тағайындалуы мүмкін екенін қарастырады.

Осылайша Нұр-Сұлтан қаласы сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының 2020 жылғы 25 қарашадағы апелляциялық үкімімен азамат А. ҚК 189-баптың 4-бөлігі 2) тармақшасы бойынша өзінің қызмет бабын пайдалана отырып, сеніп тапсырылған бөтен мүлікті бірнеше рет иемдену және

³ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 25 шілдедегі №4 нормативтік қаулысы. «Жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы»

жымқыру, ірі және аса ірі мөлшерде жымқыру бойынша кінәлі деп танылып, қаржылық және бухгалтерлік қызметке байланысты лауазымдарды атқару немесе қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып, 7 жылға бас бостандығынан айыруға сотталды.

Жоғарғы Соттың қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының 2023 жылғы 11 шілдедегі қаулысымен азамат А.-ға қатысты жоғарыда аталған апелляциялық үкім қосымша жаза тағайындау бөлігінде өзгертілді.

Осылайша ҚК 189-бабының 4-бөлігінің санкциясында мүлкі тәркіленіп, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып, 7 жылдан 12 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза қарастырылған.

ҚК 50-бабының 2-бөлігіне сәйкес баптың мазмұнында тікелей көрсетілген қылмыстардың жекелеген келесі санаттары: сыбайлас жемқорлық қылмыстар, экономикалық қылмыстардың жекелеген санаттары, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың немесе кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстар үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жаза өмір бойына тағайындалады.

А.-ны айыптаған қылмыс осы нормада көрсетілген қылмыс санатына жатпайды. Тиісінше, бұл жағдайда қаржылық және бухгалтерлік қызметпен байланысты лауазымдарды атқару немесе қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру түріндегі қосымша жазаны қолдану негізсіз болып табылады.

Тағы бір мысал, Жоғарғы Соттың қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының 2022 жылғы 27 қыркүйектегі қаулысымен Еңбекші аудандық соты кәсіпкерлік қызметпен айналысуға тыйым салу түріндегі қосымша жазамен ҚК 216-баптың 3-бөлігі бойынша соттаған азамат М.-ға қатысты Бас Прокурордың наразылығы қанағаттандырылды.

Конституцияның 26-бабының 4-тармағына сәйкес әркімнің кәсіпкерлік қызмет бостандығына, өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалануға құқығы бар.⁴

Кәсіпкерлік кодекстің 2-бабына сәйкес кәсіпкерлік қызмет тек Қазақстан Республикасының заңдарымен шектелуі мүмкін.⁵

Бұл ретте бірінші сатыдағы сот сотталған адамды атқаруға құқығы жоқ лауазымдар шеңберін белгілемей, жалпы кәсіпкерлік қызметпен айналысу құқығынан негізсіз айырған.

Осыған байланысты Жоғарғы Сот бұл сот актісін өзгертіп, қолданыстағы заңнама талаптарына сәйкес келтірді.

Осылайша адам лауазымы бойынша міндеттерді орындауға немесе белгілі бір қызметпен айналысуға байланысты қылмыстық құқық бұзушылық жасаған әрбір жағдайда сот жасалған қылмыстың сипатын

⁴ 1995 жылы 30 тамызда Республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы

⁵ Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы Кәсіпкерлік кодексі № 375-V

ескере отырып, сотталушыны белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы мәселені талқылауға міндетті.

Үкімнің қарар бөлігінде лауазымдар немесе қызмет түрі нақты көрсетілуге тиіс. Атап айтқанда, сотталған адамды өзі атқаруға құқығы жоқ лауазымдар шеңберін белгілемей, белгілі бір салада немесе кез келген мекемелерде немесе ұйымдарда жұмыс істеу құқығынан айыруға жол берілмейді.

Көлік құралдарын басқару құқығынан айыруды сот қылмыстық заңның санкциясына сәйкес қосымша жаза ретінде бұл адамның мұндай құқығы болмаған кезде немесе әкімшілік жаза қолдану арқылы одан айырылған жағдайда да тағайындай алады.

Осылайша 2022 жылғы 23 тамызда азамат А. көлік құралын жүргізе отырып, абайсызда адам денсаулығына орташа ауырлықтағы зиян келтіруге әкеп соққан ЖҚЕ 10.1-тармағын бұзуға жол берді, А.-ның әрекеттері ҚК 345-бабы 1-бөлігіне сәйкес сараланды.

Қылмыстық теріс қылық жасаудағы А.-ның кінәсі сотталушының мойындауы мен жәбірленушінің айғақтарынан басқа, сот талқылауы барысында зерттелген дәлелдемелердің жиынтығымен де расталады.

ҚК 345-бабы бірінші бөлігінің санкциясында да белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі міндетті қосымша жаза қарастырылған.

Осыған байланысты Алматы облысының Іле аудандық соты 2022 жылғы 5 желтоқсанда А.-ны қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін кінәлі деп тауып, белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан - 2 (екі) жыл мерзімге көлік құралын басқару құқығынан айыра отырып, оған 80 (сексен) сағат мерзімге қоғамдық жұмыстар түріндегі жаза тағайындады.

Экстремистік қылмыстар жасағаны үшін қосымша жаза тағайындау кезінде сотталған адамды ҚК 50-бабында көзделген айналысу құқығынан айыратын қызметтің нақты түрі (мысалы, саяси партиялардың, саяси қоғамдық бірлестіктер мен қозғалыстардың жұмысын құруға, мүшелікке, қатысуға байланысты) көрсетілуі керек.

Соттар белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жаза тағайындау кезінде ҚК 50-бабының 2-бөлігінде көзделген экономикалық қызмет саласында және қаржы ұйымдарында қызмет ету мүдделеріне қарсы қылмыстар, кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығы, сыбайлас жемқорлық және көлік қылмыстарын жасаған адамдарға қатысты ерекшеліктерді ескеруі тиіс.

Егер белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру ҚК Ерекше бөлігінің тиісті бабының санкциясында көзделмесе, содан кейін сот жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере

отырып, оған ҚК 50-бабының 3-бөлігінің ережесі бойынша осындай қосымша жаза тағайындау туралы мәселені талқылауға тиіс.⁶

Осы бапқа байланысты ұлттық заңнамалық салада Қазақстанның көрнекті ғалымдарының түсініктемелерінің бірнеше нұсқасы бар, олардың әрқайсысы бірегей және бір-бірін толықтыра отырып, ҚК 50-бабының ережелері мен оны қолдануды түсіндіретін жан-жақты ақпаратты қамтиды.

Сонымен қатар, сот жүйесінде заңнамалық актілердің мағынасын түсіндіретін, заңды күші бар түсіндірме нормативтік құқықтық актілер болып табылатын Жоғарғы Сот қаулыларының тиісті нормативтік-құқықтық базасы бар. Оларды тиісті түрде қолдану құқық қолдану тәжірибесінің біркелкілігін және жазаның қосымша түрлерін қолдану туралы шешім қабылдау кезінде сот қателерінің алдын алуды қамтамасыз етеді. (Қосымша 13-кесте).

⁶ 3 көру

II. 131-бап «Қорлау»

131-бап «Қорлау»

1. Қорлау, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсіту - бір жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз жиырма сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады.

2. Көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сол іс-әрекет екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады.

ҚПК 32-бабына сәйкес ҚК 131-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер жеке айыптау істері болып саналады. Бұл істер бойынша іс жүргізу жәбірленушінің шағымы бойынша ғана басталады және оның айыпталушымен, сотталушымен татуласуына орай тоқтатылуға жатады. Осы санаттағы істер бойынша іс жүргізу ерекшеліктері ҚПК 47-тарауында қамтылған.⁷

Қылмыстық құқықта адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіру жеке адамға қарсы қылмыс ретінде жіктеледі.

Конституция адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайтынын тікелей белгілейді. Әркімнің жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуына, ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар.

Қылмыстық заңнаманың 131-бабында қорлағаны үшін, яғни басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде қорлағаны үшін жауапкершілік көзделген.

Көп жағдайда сот тәжірибесінде қорлауды саралау және құқықтық бағалау кезінде ерекше қиындықтар туындамайды. Бұған талданып отырған бап бойынша зерттелген сот актілері де дәлел.

Қылмыстық теріс қылықтың қоғамдық қауіптілігі қорлаудан, яғни әдепсіз түрде білдірілген басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлаудан көрінеді.

Қылмыстық теріс қылықтың объектісіне адамның ар-намысы мен қадір-қасиеті кіреді.

Объективті жағы жәбірленушінің жеке басына теріс баға беру арқылы әдепсіз түрде білдірілген басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға бағытталған әрекеттерден тұрады.

Отандық ғалымдар бірауыздан қорлауды белгілі бір адамға немесе нақты адамдарға қатысты білдірілуі керек, сондай-ақ қорлау әдепсіз түрде болуы керек деген пікірде.

⁷ 2014 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі №231-V

Әдепсіз форма жәбірленушіде реніш пен қорлау сезімін тудыруға арналған, ол қоғамдағы адамдардың мінез-құлқының жалпы қабылданған ережелеріне қайшы келеді.

Теріс баға әдепсіз түрде көрсетілді ме деген мәселені шешу кезінде сот оны жәбірленушінің өзі қабылдауынан ғана емес, қоғамымыздың моральдық нормаларынан шығуы керек, өйткені оның өзін-өзі бағалауы жоғары болуы мүмкін және оның атына айтылған кез келген сыни мәлімдемелерді қорлау деп санауға болады. Жәбірленушінің теріс бағасы шындыққа сәйкес келе ме, жоқ па маңызды емес.⁸

Мәселен, азамат Д. Прапорщикова ауылының маңында жәбірленуші Ш.-ның көлігін тоқтатқан. Әңгімелесу барысында азамат Д. дөрекі «жаргон» сөздермен соңғысын балағаттап, ар-намысы мен абыройын әдепсіз түрде қорлаған.

Сот Д.-ның қасақана әрекеті жәбірленушіге теріс баға беру арқылы әдепсіз түрде Ш.-ның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға бағытталғанын анықтады. Сотталушы Д.-ның кінәсі сотта зерттелген дәлелдемелермен, соның ішінде жәбірленушінің атына жазылған мәлімдемелерді растайтын бейне-аудио жазбалармен толық дәлелденді.

Шығыс Қазақстан облысының Глубокое аудандық соты Д.-ны ҚК 131-бабының 1-бөлігінде көзделген қылмыстық құқық бұзушылықты жасағаны үшін айыппұлды тағайындау арқылы кінәлі деп тапты.

Қорлаудың бағыттылығы маңызды, яғни қорлау белгілі бір адамға немесе нақты адамдарға қатысты айтылған болуы керек, ал кінәлі қорлау фактісі жәбірленушіге белгілі болады деп болжайды.

Көбінесе сот талқылауы кезінде жәбірленуші өзінің қорлау фактісін дәлелдей алмайды, сондықтан сотталушының әрекетінде айыпты құқық бұзушылық құрамының болмауына байланысты қылмыстық іс тоқтатылады.

Мәселен, Қостанай облысының Жітіқара аудандық соты азамат Ж.-ны ҚК131-бабының 2-бөлігінде көзделген қылмысты жасағаны үшін кінәлі емес деп танып, іс-әрекетінде қылмыс құрамының жоқтығы үшін ақтады.

Жеке айыптаушы Ж.-ны инстаграмм желісінде, сондай-ақ Т.-ның анасымен телефон арқылы сөйлескен кезде әдепсіз сөздер айтып, Т.-ның ар-намысы мен абыройын әдепсіз түрде қорлай отырып, балағаттады деп айыптады.

Жеке айыптаушы сотқа әңгіменің жазбасы бар дискіні ұсынды, оны сот дәлелдеме ретінде жарамсыз деп таныды. Сот сараптама тағайындауға негіз таппады, балағат сөздер анық болғанмен, оны сотталушы қорлау, Т.-ның ар-намысы мен қадір-қасиетін балағаттау үшін пайдаланбаған.

Соттың пікірінше, Ж.-ның әдепсіз сөздерді қолданғаны айыптауға негіз бола алмайды, өйткені олар Т.-ның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға және қорлауға бағытталмаған және олар ауызекі сөйлеу тілі ретінде пайдаланылған.

⁸ Заң ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі И.Ш.Борчашвилидің редакциясымен Қылмыстық кодекске түсініктеме, 2021 ж.

ҚПК 19-бабының талаптарына сәйкес айыптау үкімі болжамға негізделмейді және сенімді дәлелдемелердің жеткілікті жиынтығымен расталуы керек.⁹

Сот ақтау үкімін шығарған кезде сот отырысында Т.-ның жеке басын қорлауға бағытталған қасақана қорлаудағы Ж.-ның кінәсі туралы сенімді дәлелдемелердің ұсынылмағанымен негіздеді, осыған байланысты жеке айыптау расталмады.

Өткір түрде айтылған сындар, нақты адам туралы теріс пайымдау, оның жағымсыз қасиеттерін атап өту, мінезіндегі кемшіліктерге дұрыс, лайықты түрде айтылған зейіннің шоғырлануы қорлау құрамын құрамайды.¹⁰

Бұл ретте, егер сот талқылауында анықтау үшін арнаулы ғылыми білім талап етілетін мән-жайлар туындаса, сот тараптардың өтінішхаты бойынша да, өз бастамасы бойынша да, тиісті сараптама жүргізудің қажеттілігі мен мүмкіндігі туралы мәселені шешеді.

Сарапшының қорытындысының басқа дәлелдемелерден артықшылығы және алдын ала белгіленген күші жоқ екенін, ол іс бойынша басқа дәлелдемелермен бірге талдауға, салыстыруға және бағалауға жататынын атап өткен жөн.¹¹

Субъективті жағы тікелей ниетпен сипатталады. Кінәлі басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсітетін әрекеттер жасайтынын, қоғамға қауіпті зардаптардың туындауының алдын ала болжап, соны қалайтынын біледі.

ҚК 4-бабының талаптарына сәйкес қылмыстық құқық бұзушылық, яғни ҚК көзделген қылмыс не қылмыстық теріс қылық құрамының барлық белгілері бар іс-әрекет жасау қылмыстық жауаптылықтың бірден-бір негізі болып табылады.¹²

Жәбірленушілерге тағылған айыпты сақтау тек сот талқылауына қатысумен шектелмейді, бүкіл сот талқылауы барысында дәлелдемелерді ұсыну арқылы жүзеге асырылады және т.б.¹³

16 жасқа толған жеке есі дұрыс адам субъект болып табылады.

ҚК 131-бабының 2-бөлігінде көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникация желілерін пайдалана отырып жасалған қорлау үшін жауапкершілік қарастырылған.

12.09.2022 жылы азамат З. «WhatsApp» мессенджері арқылы хат алмасу кезінде азаматша З.-ның телефонына әдепсіз сөздер айтқан бірнеше аудио файлдарды жіберген.

Сот отырысы барысында жеке айыптаушы дауыстық хабарламалардың жазбаларын, сондай-ақ олардың уақыты мен күнін көрсететін скриншоттарды, сондай-ақ хабарламалардың авторын ұсынды, хабарлама

⁹ 7көру

¹⁰ 2 көру

¹¹ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 26 қарашадағы № 16 нормативтік қаулысы. «Сот сараптамасы туралы»

¹² 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі №226-V

¹³ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 25 желтоқсандағы №13 «Жеке айыптау істері бойынша сот тәжірибесі туралы нормативтік қаулысы»

мазмұнын талдау жәбірленушінің ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға бағытталған әдепсіз және балағаттау түрінде білдірілгенін көрсетеді.

Осылайша сотталушының қылмыстық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсі толық расталады.

Осыған байланысты Шығыс Қазақстан облысы Өскемен қаласының №2 соты 3.-ны ҚК 131-бабының 2-бөлігінде көзделген қылмыстық құқық бұзушылықты жасағаны үшін 60 (алпыс) сағат мерзімге қоғамдық жұмыстарға тарту түріндегі жаза тағайындай отырып, кінәлі деп тапты.

ҚК 131-бабының 1 және 2-бөліктерінде көзделген әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ҚК енгізілген ескертулердің қолданыстағы редакциялары ҚК 131-бабы бойынша қылмыстық құқық бұзушылықты саралауға қатысты негізгі мәселелер мен аспектілерді қамтитынын атап өткен жөн.

С.М.Рахметов, И.И.Рогов және т.б. редакциялаған түсініктемеде қорлаудың көрініс формасының әртүрлі мысалдары (ауызша, жазбаша, физикалық) нақтырақ көрсетілген.¹⁴

Жәбірленуші азаматтық сот тәртібімен шағым беру арқылы өзінің ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға конституциялық құқығын жүзеге асыруда шектелмегенін айта кету керек.

1-кесте. Қылмыстық кодекстің 131-бабы бойынша қылмыстық істерді соттың қарау тәжірибесі

		2019	2020	2021	2022	2023	Барлығы
Аяқталған істер бойынша адамдар саны		1621	1171	1246	1186	1105	6329
Сотталған адамдар		132	126	160	166	198	782
Адамдар ақталды		181	193	221	222	173	990
Өздеріне қатысты істер (қылмыстық қудалау) тоқтатылған адамдар		1301	827	791	784	671	4374
Олардың ішінен	қылмыстық іс жүргізу кодексінің 35-бабының 1-тармағында), 2), 5), 6), 7) және 8) 1-бөлігінде көзделген негіздер бойынша тоқтатылды	817	588	592	609	562	3168
	тараптардың татуласуы үшін	352	170	128	110	81	841

Ескерте: "қылмыстық істерді қарау бойынша бірінші сатыдағы соттардың жұмысы туралы" №1 нысанындағы есеп

¹⁴ 2 көру

III. 145-бап «Адам мен азаматтың тең құқықтылығын бұзу»

145-бап «Адам мен азаматтың тең құқықтылығын бұзу»

1. Адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын тегіне, әлеуметтік, лауазымдық немесе мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне, қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына байланысты себептермен немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойынша тікелей немесе жанама шектеу -

бір жүз алпыс айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз алпыс сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не қырық тәулікке дейін қамаққа алуға жазаланады.

2. Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып не қоғамдық бірлестік лидері жасаған дәл сол іс-әрекет -

белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не екі жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не елу тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады.

Азаматтардың теңдігі мәселелері басымдық болып табылады және мемлекет тарапынан ерекше мұқият қарауды талап етеді. Конституциялық құқықтарды қылмыстық-құқықтық қорғау демократиялық мемлекеттің негізгі қағидасы болып табылады.

Құқықтар мен бостандықтардың жалпыға бірдей декларациясының 2-бабына сәйкес, әрбір адам нәсіліне, тегіне немесе түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси және өзге де нанымдарына, ұлттық немесе әлеуметтік шығу тегіне, мүліктік, тектік-топтық немесе өзге де жағдайына қарамастан, осы Декларацияда жарияланған барлық құқықтар мен бостандықтарға ие болуы тиіс. Сонымен қатар, аумақ тәуелсіз ба, бағынышты ма немесе өз егемендігін өзін-өзі басқара алмайтын немесе басқа жолмен шектелген бе, оған қарамастан, адам азаматы болып табылатын елдің немесе аумақтың саяси, құқықтық немесе халықаралық мәртебесіне байланысты ешқандай айырмашылық жасалмауы керек.¹⁵

Конституцияның 14-бабында барлық азаматтардың заң мен сот алдындағы теңдігі бекітілген. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды.

Қылмыстық заңнама адам мен азаматтың теңдігін бұзғаны үшін ҚК 145-бабына сәйкес жауапкершілікті белгілейді.

Қылмыстық теріс қылықтың қоғамдық қауіптілігі - азаматтардың Конституциямен кепілдік берілген теңдігін бұзу.

¹⁵ БҰҰ Бас Ассамблеясының 1948 жылғы 10 желтоқсандағы 217 А (III) қарарымен қабылданған адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы.

Талданатын қылмыстық құқық бұзушылықты қылмыстық жауапкершілікке тартудың негізгі критерийі Конституцияда бекітілген адам мен азаматтың теңдігіне сөзсіз тыйым салуды бұзу екенін түсіну қажет.

И.Ш. Борчашвилидің редакциясымен түсініктемеде талданатын қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі азаматтардың теңдікке конституциялық құқығы болып табылатыны көрсетілген. Адам мен азаматтың теңдігін бұзу өмірдің барлық салаларында - саяси, әлеуметтік, экономикалық және т.б. орын алуы мүмкін.¹⁶

М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің профессоры з.ғ.д. А.В. Серебренникова атап өткендей, «145-бапта көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтың тікелей объектісі адам мен азаматтың саяси құқықтары мен бостандықтарының оның теңдігі сияқты түрі болып табылады».¹⁷

Өз кезегінде профессор, заң ғылымдарының докторы Е.Б. Мұхамеджанов осы нормада көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі іске асырылуы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылатынын атап өтті.

Ғалымдардың пікірлерін қорытындылай келе, талданатын қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі азаматтардың Конституциямен кепілдік берілген теңдік құқығы, сондай-ақ азаматтардың өз құқықтары мен бостандықтарының теңдігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылады деген қорытындыға келуге болады.

Осы қылмыстық құқық бұзушылықтың объективті жағы адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын оның нәсіліне, ұлтына, жынысына, тіліне және т.б. себептер бойынша тікелей немесе жанама шектеуден көрінетін адамдардың әрекеттерінен құралады.¹⁸

И.Ш. Борчашвили өз түсініктемесінде объективті жағы адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын оның шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайы, жынысы, нәсілі, ұлты, тілі, дінге көзқарасы, наным, тұрғылықты жері, қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына байланысты жағдайларда немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойыншатікелей немесе жанама шектеуге бағытталған әрекеттерден немесе әрекетсіздіктен көрініс табатынын көрсетеді.

Сонымен бірге, өз мақаласында РФ Тергеу комитеті академиясының қылмыстық құқық кафедрасының аға оқытушысы Д.В. Пешков, қылмыстың объективті жағы құқықтарды кемсіту (бұзушылық) адамның және азаматтың жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, шығу тегіне, мүліктік және лауазымдық жағдайына, тұрғылықты жеріне, дінге көзқарасына, сеніміне, нанымна қарай бостандықтары мен заңды мүдделеріне, қоғамдық бірлестіктерге

¹⁶ 8 көру

¹⁷ Серебренникова А.В... профессор, заң ғылымдарының докторы. атындағы ММУ. М.В. Ломоносов, Мәскеу, Ресей Федерациясы, Лебедев М.В. атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің аспиранты. М.В. Ломоносов, Мәскеу, Ресей Федерациясы «Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының қылмыстық заңнамасы бойынша адам мен азаматты кемсіту мәселесі туралы бап»

¹⁸ 2 көру

немесе кез келген әлеуметтік топтарға қатыстылығы арқылы көрсетілген әрекеттер (әрекетсіздік) екенін атап өтеді.

Сондай-ақ осы бапта қылмыстық құқық бұзушылықты саралау кезінде қажетті шығу тегі, әлеуметтік жағдайы, лауазымдық жағдайы, мүлдіктік жағдайы, жынысы, нәсілі, ұлты, тілі, діні, сенімі, тұрғылықты жері, т.б. кемсітушілік түрлері егжей-тегжейлі сипатталған.¹⁹

Кемсітушілік түрлері ұғымдарының ұқсас түсіндірмелері И.Ш.Борчашвилидің түсіндірмесінде егжей-тегжейлі сипатталған.

Айта кету керек, бұзушылықтардың түрлері әртүрлі болуы мүмкін және бұзылған құқықтың сипатына, еркіндікке және заңды мүддеге байланысты.

Барлық бұзушылықтарға ортақ нәрсе - бұзушылықтар азаматтың өз құқығын, бостандығын немесе заңды мүддесін жүзеге асыруына немесе жүзеге асыруына кедергі жасайды.

Азаматтардың теңдігін бұзудың субъективті жағы тікелей немесе жанама ниетпен сипатталады. Кінәлі азаматтардың Конституциямен кепілдік берілген теңдігін бұзатынын, адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарына зиян келтіруді, оның басталуына саналы түрде жол беруді көздейтінін біледі.

И.Ш. Борчашвили сондай-ақ ҚК 145-бабында көзделген іс-әрекет құрамының субъективті жағының конструктивті белгісі мотив болып табылатынын атап өтеді. Мотивтер әртүрлі болуы мүмкін, бірақ олардың барлығы қоғамдағы тұлғааралық қатынастардың конституциялық бекітілген принциптеріне қайшы келеді.

Азаматтардың теңдігін бұзу субъектісі 16 жасқа толған кез келген есі дұрыс адам бола алады.

ҚК 145-бабының 2-бөлімінде қоғамдық бірлестік лидерінің қызмет бабын пайдалануы немесе азаматтардың теңдігін бұзуы түріндегі біліктілік белгісі қарастырылған.

ҚК 3-бабының 21) тармағына сәйкес қоғамдық бірлестіктің жетекшісі қоғамдық бірлестіктің басшысы, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктің өзге де қатысушысы болып табылады, өз ықпалы мен беделі арқылы осы қоғамдық бірлестіктің қызметіне жеке-дара басқарушылық ықпал жасауға қабілетті.

Алайда, егер азаматтардың теңдігін бұзуды лауазымды адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып жасаса және бұл азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін елеулі түрде бұзуға әкеп соқса, онда жауапкершілік лауазымды қылмыс үшін туындайды. (ҚК 361, 362-баптары).

ҚК 145-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықты әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, тектік немесе діни араздықты қоздырудан ажырату қажет, (ҚК 174-бабы) өйткені ол өшпенділіктің аталған түрлерін қоздыруға, ұлттық қадір-қасиетті қорлауға бағытталмаған, тек Конституциямен кепілдік берілген құқықтарды бұзудан тұрады.²⁰

¹⁹ Д.В. Пешков «Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігін бұзу туралы (қылмыстық-құқықтық аспект)», Экономика және құқық №4 2015 ж.

²⁰ 2 көру

ҚК 145-бабының 1 және 2-бөліктерінде көзделген әрекеттер қылмыстық құқық бұзушылық болып табылады.

Қазақстанда 2015-2023 жылдар аралығында бұл санаттағы қылмыстық істер соттарда қаралмаған, тек 23 қылмыстық іс қозғалған, оның 20-сы іс-әрекетте қылмыстық құқық бұзушылық құрамының болмауына байланысты сотқа дейінгі сатыда тоқтатылды (Қосымша 2-кесте).

Азаматтардың өтініш беруінің негізгі себебі еңбек құқықтарының бұзылуы мүмкін болды. Сондай-ақ кәмелетке толмағандардың бұзылған құқықтарын қорғау мүддесінде, ұлтына байланысты және бұрынғы ерлі-зайыптылардың тең құқықтарды бұзу фактілері бойынша және т.б. арыздар келіп түсті.

Мысалы, 24.07.2020 жылы Қарағанды қалалық полиция басқармасының Киров бөлімшесіне азамат Т.-дан азаматтығына байланысты азаматтық құқықтарына қысым көрсету фактісі бойынша азамат К.-ны тарту туралы арыз түсті.

Қарау қорытындысы бойынша 31.08.2020 жылы Қылмыстық қудалау органы іс-әрекетте қылмыстық құқық бұзушылық құрамының болмауына байланысты ҚПК 35-бабының 1-бөлігінің 2-тармағына сәйкес іс бойынша іс жүргізуді тоқтатты.

Сол сияқты 28.05.2015 ж. Қандыағаш станциясының желілік полиция бөліміне жұмысқа қабылдау кезінде «ҚТЖ» ҰК АҚ филиалы Шалқар станциясының ШЧ-8 бастығының заңсыз әрекеттеріне қатысты азамат Ж. 2015 жылғы 30 мамырдағы қарау қорытындысы бойынша іс-әрекетте қылмыстық құқық бұзушылық құрамының болмауына байланысты іс те тоқтатылды.

Екі жағдайда да құқық бұзушылықтың субъективті тарапының болмауына, атап айтқанда айыпталушының іс-әрекетінде тікелей немесе жанама ниеттің болуына байланысты іс жүргізу тоқтатылды.

2015-2023 жылдарға арналған адам мен азаматтың теңдігін бұзудың барлық тіркелген фактілері расталмады. Сонымен бірге, ҚПК 185-бабына сәйкес қылмыстық қудалау органы дайындалып жатқан, жасалған немесе жасалып жатқан кез келген қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызды немесе хабарламаны қабылдауға және тіркеуге міндетті.

Қазақстандағы адам құқықтарын қорғау саласындағы қолданыстағы заңнама осы заңнама шеңберінде өз құқықтары мен бостандықтарын толық жүзеге асыруға және қорғауға мүмкіндік береді.

2-кесте. ҚК 145-бабы бойынша қылмыстық істерді тергеу тәжірибесі

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Барлығы
Қылмыстық істер бойынша іс қозғалды	9	8	2	0	0	3	0	0	1	23
Тіркелген	1	2	0	0	0	0	0	0	0	3
Қылмыстарды есепке алудан алынған	8	6	2	0	0	3	0	0	1	20
Өндіріспен үзілген	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Оңалтусыз себептермен тоқтатылды	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Сотқа жіберілді	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Ескерту: АРМ ЕРДР есебі 1-М нысаны

IV. 405-бап «Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне соттың тыйым салу немесе тарату туралы шешімінен кейін олардың қызметін ұйымдастыру және оған қатысу»

405-бап «Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне соттың тыйым салу немесе тарату туралы шешімінен кейін олардың қызметін ұйымдастыру және оған қатысу»

1. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымға қатысты олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра, олардың қызметін ұйымдастыру -

шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге бес жыл мерзімге шығарып жібере отырып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан бес жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, алты мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

2. Қоғамдық немесе діни бірлестікке немесе өзге де ұйымға қатысты олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруға байланысты қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра, олардың қызметіне қатысу -

шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге бес жыл мерзімге шығарып жібере отырып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Ескерту. Экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуды өз еркімен тоқтатқан адам, егер оның әрекеттерінде басқа қылмыс құрамы болмаса, қылмыстық жауаптылықтан босатылады.

Қолданыстағы заңнама нормаларында азаматтардың құқықтарын шектеу негіздерінің бірі елдің Конституциясында жарияланған және қоғамның тұрақтылығы мен қауіпсіздігін сақтау үшін басқа да бірқатар нормативтік құқықтық актілерде бекітілген демократиялық құндылықтарды қорғау болып табылады.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 29-бабында «Әр адамның жеке басының еркін және толық дамуы мүмкін болатын қоғам алдындағы міндеттері бар. Әрбір адам өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде басқалардың құқықтары мен бостандықтарын тиісінше тануды және құрметтеуді және демократиялық қоғамдағы әділ моральдық талаптарды, қоғамдық тәртіпті және жалпы әл-ауқатты қанағаттандыруды

қамтамасыз ету мақсатында ғана заңмен белгіленген шектеулерге ғана ұшырауы керек», - делінген.²¹

Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын қорғау мақсатына қажетті шамада ғана және тек заңмен шектелуі мүмкін.²²

Мемлекет белгілеген азаматтардың құқықтарына шектеулер ең алдымен конституциялық құрылысты сақтауға және бейбіт тұрғындарды қылмыстық шабуылдардан қорғауға бағытталғанын түсіну қажет.

ҚК 405-бабында қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты қызметіне соттың тыйым салу немесе тарату туралы шешімінен кейін олардың қызметін ұйымдастырғаны және оған қатысқаны үшін қылмыстық жауаптылық көзделген.

Бұл бап ҚК 3-бабының 39-тармағына сәйкес экстремистік қылмысқа жатқызылған.

Жалпы алғанда, террористік және экстремистік қылмыстар қоғамдық қауіпсіздікке елеулі зиян келтіреді, мемлекеттілік негіздеріне нұқсан келтіреді, сондықтан бұл санаттағы істерді уақтылы және дұрыс қарау Қазақстан Республикасы Конституциясының, заңдарының және өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, сондай-ақ халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз ететін мемлекеттің қауіпсіздігін, азаматтар мен ұйымдардың бостандықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етудің, құқықтарды қорғаудың маңызды шарттарының бірі болып табылады.²³

Бұл қылмыстың қоғамдық қауіптілігі қоғамдық, діни немесе өзге де ұйымдардың экстремизм мен терроризмді жүзеге асыруында, олардың көріністері Қазақстан Республикасының мемлекеттілігі мен ұлттық қауіпсіздігінің негіздеріне нақты қауіп төндіретінін айта кету керек.

И.Ш. Борчашвили өз түсініктемесінде қарастырылып отырған қылмыстың объектісі қоғамдық, діни бірлестіктердің немесе басқа ұйымдардың қызметін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылатынын атап өтеді. Сот төрелігі органдарының үкімнің, шешімнің немесе өзге де сот актісінің орындалуын қамтамасыз ету жөніндегі қызметін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар қосымша объект болып табылады.

Өз кезегінде профессор, заң ғылымдарының докторы С.М. Рахметов қарастырылып отырған қылмыстың объектісі қоғамдық қауіпсіздік екенін көрсетеді.

Сонымен қарастырылып отырған қылмыстың объектісі діни және қоғамдық бірлестіктердің немесе басқа ұйымдардың қалыпты қызметі екені түсініледі.

²¹ 15 көру

²² 4 көру

²³ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 8 желтоқсандағы нормативтік қаулысы № 11 «Террористік және экстремистік қылмыстар туралы заңнаманы қолдану жөніндегі сот тәжірибесінің кейбір мәселелері туралы».

Қылмыстың объективті жағы қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге ұйымның экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұрып, олардың қызметін ұйымдастырудан тұрады.

Қарастырылып отырған бап шеңберінде қызметті ұйымдастыру - бұл тыйым салынған ұйымның заңсыз қызметін жалғастыруға немесе қайта бастауға бағытталған ұйымдастырушылық сипаттағы әрекеттер (мысалы, жиналыстарды шақыру, жаңа мүшелерді тартуды, шерулерді ұйымдастыру, егер бұл жою рәсіміне қатысы болмаса да банктік шоттарды пайдалану т.б.).

Бұл ретте профессор, з.ғ.д. С.М. Рахметов қылмыстың объективті жағын құрайтын әрекеттерді толығырақ тізіп берді:

а) қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұрып, олардың қызметін ұйымдастыру (ҚК 405-бабының 1-бөлігі);

б) қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұрып, олардың қызметіне қатысу (ҚК 405-бабының 2-бөлігі).

Сонымен қатар, «өзге ұйым» түсінігі ашылған, ол қоғамдық бірлестіктердің белгілері бар екі немесе одан да көп мүшелерден тұратын ұйымдарды білдіреді.²⁴

Мақсаты немесе іс-әрекеті Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге, оның тұтастығын бұзуға, мемлекеттің қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, діни, елде таптық және рулық араздыққа бағытталған қоғамдық бірлестіктерді құруға және олардың қызметіне тыйым салынғанын айта кету керек.²⁵

Сондай-ақ мақсаты немесе іс-әрекеті экстремизмді жүзеге асыруға бағытталған ұйымдарды (филиалдар мен өкілдіктерді) құруға және олардың қызметіне тыйым салынады.²⁶

Өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұрып, қоғамдық, діни немесе өзге де бірлестіктің қызметін ұйымдастыру деп - сот экстремистік және террористік деп таныған қоғамдық діни немесе өзге де бірлестіктердің жұмыс істеуіне бағытталған барлық әрекеттердің (оның ішінде басшылықты, қаржыландыруды, адамдарды тартуды) жиынтығын түсіну қажет.²⁷

Экстремизм - жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдар атынан; жеке және (немесе) заңды тұлға, жеке және (немесе)

²⁴ 2 көру

²⁵ 4 көру

²⁶ Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы Заңы. №31 «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы»

²⁷ 8 көру

заңды тұлғалар бірлестігі мынадай экстремистік мақсаттарды көздейтін әрекеттерді: конституциялық құрылысты күштеп өзгертуді, Қазақстан Республикасының егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіру, билікті күштеп басып алу немесе билікті күштеп ұстап тұру, заңсыз әскерилендірілген құралымды құру, оған басшылық ету және оған қатысу, қарулы көтеріліс ұйымдастыру және оған қатысу, әлеуметтік көтеріліс тудыру, таптық өшпенділік (саяси экстремизм); нәсілдік, ұлттық және рулық араздықты қоздыру, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты (ұлттық экстремизм); діни араздықты немесе араздықты қоздыру, т.б, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына, имандылығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қауіп төндіретін кез келген діни тәжірибені қолданумен байланысты (діни экстремизм) әрекеттерді ұйымдастыруы және (немесе) жасауы.²⁸

Экстремистік әрекеттер деп экстремистік мақсаттағы әрекеттерді тікелей жүзеге асыру, оның ішінде осындай әрекеттерді жасауға жария түрде шақыру, экстремистік ұйымдардың рәміздерін насихаттау, үгіттеу және көпшілік алдында көрсету түсініледі.

Сондай-ақ ел аумағында мақсаттары мен іс-әрекеттері мемлекетте бір діннің үстемдігін орнатуға, соның ішінде зорлық-зомбылыққа немесе зорлық-зомбылыққа шақыруға қатысты діни араздықты немесе алауыздықты қоздыруға бағытталған діни бірлестіктерді құруға және олардың қызметіне тыйым салынады.²⁹

Мысалы, Астана қаласы сотының 2005 жылғы 28 наурыздағы шешімімен «Хизб ут-Тахрир» діни ұйымы Қазақстан Республикасының аумағында қызметіне тыйым салынған халықаралық экстремистік ұйым деп танылды.

Бұл ретте аталған сот шешімінің шығарылғанын алдын ала білген азамат Қ., ұйымның «Хизб ут-Тахрир» идеологиясын қолдап, оның қызметін насихаттап, ұйымдастыра отырып, таныстарына таратқан.

Осы факті бойынша Қызылорда облысының полиция басқармасы соңғысына қатысты ҚК 405-бабының 1-бөлігі бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастады.

Арал аудандық сотының 09.02.2022 жылғы қарау қорытындысы бойынша азамат Қ. аталған қылмысты жасағаны үшін кінәлі деп танылып, 3 жылға бас бостандығынан айырылды.

1997 жылғы ҚК (күші жойылған) қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне олардың экстремизмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы сот шешімінен кейін ұйымдастырғаны және қатысқаны үшін 337-1-бабы

²⁸ Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы Заңы. «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы»

²⁹ 2011 жылғы 11 қазандағы Қазақстан Республикасының Заңы «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы»

бойынша қылмыстық жауаптылық туындады. Дегенмен, қазіргі редакцияда осы баптың диспозициясына «немесе терроризм» тіркесі қосылды.

Осылайша экстремистік қылмыс санатына жатқызылған бапта террористік әрекет туралы норма да бекітілген.

Террорлық әрекетке келесі әрекеттердің кез келгенін жасау жатады:

терроризм актісін ұйымдастыру, жоспарлау, дайындау, қаржыландыру және іске асыру;

терроризм актісіне арандату;

терроризм актісін жасау мақсатында заңсыз әскерилендірілген құралымды, қылмыстық қоғамдастықты (қылмыстық ұйымды), ұйымдасқан топты ұйымдастыру, сол сияқты осындай құрылымдарға қатысу;

террористік қызметті ұйымдастыру мақсатында адамдарды азғырып көндіру немесе даярлау не қаруландыру;

терроризм актісін ұйымдастыруға, жоспарлауға, дайындауға және жасауға ақпараттық немесе өзге де жәрдем көрсету;

терроризм идеяларын насихаттау, террористік материалдарды, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникация желілерін пайдалана отырып тарату, сондай-ақ терроризм актісін жасауға жария шақыру;

террористерге, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қызметі террористік деп танылған ұйымдарға бұл әрекеттер террористік әрекетті жүзеге асыру немесе террористік ұйымды қамтамасыз ету үшін пайдаланылатынын біле тұра қаржылық, құқықтық көмек көрсету немесе өзге де жәрдем көрсету;

жалдамалылық;

жалдамалыларды дайындайтын базалар (лагерьлер) құру;

халықаралық қорғауды пайдаланатын адамдарға немесе ұйымдарға шабуыл жасау;

Қазақстан Республикасы Президентінің өміріне қол сұғу;

диверсия;

террористік дайындықтан өту, оның ішінде террористік іс-әрекетке қатысу үшін оқу орнына бару;

кепілге алу;

ғимараттарға, құрылыстарға, байланыс және байланыс құралдарына шабуыл жасау немесе басып алу;

әуе немесе су кемесін не жылжымалы теміржол құрамын айдап әкету, сол сияқты басып алу.³⁰

Қылмыстың субъективтік жағы тікелей ниет түріндегі кінәнің қасақана нысанасымен сипатталады. Кінәлі адам қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге ұйымның өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар екенін біле тұра олардың қызметін ұйымдастыратынын ұғынады және осыны қалайды.

³⁰ 1999 жылғы 13 шілдедегі Қазақстан Республикасының «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңы.

Пиғылмен қатар қоғамдық қауіпсіздікті бұзу, халықты қорқыту, Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының қабылдауына ықпал ету түріндегі, шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың шешімдері не мемлекеттік немесе қоғам қайраткерлерінің қызметін тоқтату немесе осындай қызметі үшін кек алу мақсатында және т.б. қылмыстық қол сұғушылықтың мақсаты әрқашан болатынын түсіну қажет.

Қылмыстың субъектісі - 16 жасқа толған есі дұрыс жеке тұлға.

ҚК 405-бабында қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның олардың қызметіне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра қызметіне қатысқаны үшін жауапкершілік көзделген.

Террористік, экстремистік топтың әрекетіне қатысу деп топтың құрамына кіру (мысалы, ант қабылдау, террористік және (немесе) экстремистік қызметпен айналысатын ұйымға мүше болу, топ басшысының тапсырмалары мен тапсырмаларын орындау) түсініледі.³¹

ҚК 405-бабының 2-бөлігі бойынша саралау үшін жалпы белгілерден басқа қылмыс субъектісінде қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра, оларды қызметіне қатысушы сияқты қосымша белгі болуы тиіс.

ҚК 405-бабына ескертуге сәйкес, қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра, қызметіне қатысуын өз еркімен тоқтатқан адам егер оның әрекеттерінде басқа қылмыс құрамы болмаса ол қылмыстық жауаптылықтан босатылады.

Қатысуды өз еркімен тоқтату деп адамның қылмыстық әрекетті жалғастыру мүмкіндігін ұғынған кезде, бұл, мысалы, экстремистік топтан шығу, олардың басшыларының өкімдерін орындамау, қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаудан бас тарту, сондай-ақ террористік және (немесе) экстремистік топтың әрекетіне ықпал ететін өзге де әрекеттерде тоқтатуы түсініледі.³²

ҚК 405-бабының 1-бөлігінде көзделген әрекет, ауыр қылмыс болып табылады.

ҚК 405-бабының 2-бөлігінде көзделген әрекет, онша ауыр емес қылмыстар болып табылады.

Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын мұндай шектеу ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, ел аумағында тыйым салынған ұйымдар қызметінің жағымсыз салдарларына жол бермеу, оның тұрақтылығы мен аумақтық тұтастығына нұқсан келтіру мақсатында қажет екенін түсіну керек.

³¹ 24 көру

³² 24 көру

3-кесте. Қылмыстық кодекстің 405-бабы бойынша қылмыстық істерді тергеу тәжірибесі

	2019	2020	2021	2022	2023	Барлығы
Қылмыстық істер бойынша іс қозғалды	57	71	58	33	28	247
Тіркелген	45	63	50	27	23	208
Қылмыстарды есепке алудан алынған	12	8	8	6	5	39
Өндіріспен үзілген	6	6	5	7	3	27
Оңалтусыз себептермен тоқтатылды	4	3	1	1	0	9
Сотқа жіберілді	37	26	70	18	19	170

Ескерту: АРМ ЕРДР есебі 1-М нысаны

ҚОРЫТЫНДЫ

Конституцияның 4-бабына сәйкес Қазақстан Республикасында қолданыстағы құқық Конституцияның, оған сәйкес заңдардың, өзге де нормативтік құқықтық актілердің, халықаралық шарттың және Республиканың басқа да міндеттемелерінің, сондай-ақ Республика Конституциялық Сотының және Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының нормалары болып табылады.

Ұлттық қылмыстық заң негізгі заңмен қорғалатын мемлекеттің ең жоғары құндылығы ретінде адам құқықтары мен бостандықтарының басымдығы мен ажырамастығын мойындайды.

2014 жылы жаңа Қылмыстық, Қылмыстық-процестік және Қылмыстық-атқару кодекстері қабылданды.

Қылмыстық құқықтың дәйекті жетілдірілуі азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау, осы кодификацияланған актілерде бекітілген мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін қажетті кепілге қойылған құқықтық институттардың дұрыстығын көрсетеді.

Адамның және азаматтың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін, меншікті, ұйымдардың құқықтарын мен заңды мүдделерін, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы мен аумақтық тұтастығын қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделері қоғамға қауіпті қолсұғушылықтан қорғау қылмыстық заңнаманың міндеттері болып табылатыны сөзсіз.

Жаңа қылмыстық-құқықтық нормаларды қайта құру және қалыптастыру конституциялық құрылысты қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтарын мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын қорғау үшін қажет шамада ғана адам құқықтарын шектеу туралы конституциялық принципке негізделгенін атап өткен жөн.

Қоғамның әлеуметтік шарттылығы мен сұранысы ұлттық құқықтың қолданыстағы жүйесін жетілдірудің құрамдас факторлары болып табылады.

Қолданыстағы заңмен бекітілген шектеулер практикалық тұрғыдан талқылай отырып, олар мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін, тұрақтылығы мен аумақтық тұтастығын қамтамасыз ету жөніндегі конституциялық норманың мүлтіксіз сақталуын растайды.

Бұл ретте мемлекет айқындайтын құқықтар мен бостандықтардың шектеулерінің көрсетілген конституциялық принципті міндетті түрде сақтай отырып, әрекеттің қоғамдық қауіптілік дәрежесіне пропорционалдылығы іргелі болып табылады.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің қолданыстағы нормалары қылмыстық құқықтың жалпы қабылданған ережелеріне және мемлекеттің қылмысқа қарсы күрес жөніндегі стратегиялық бағытына толық сәйкес келеді.

Өз кезегінде, қылмыстық заңнаманы дұрыс түсіндіру және қолдану аса маңызды теориялық және қолданбалы мәнге ие, өйткені осылайша ол бір жағынан бұзылған құқықтарды қалпына келтірумен, екінші жағынан құқықтарды шектеумен де байланысты.

Бұл ретте дайындалған түсініктеме заң нормаларын жан-жақты және тереңірек түсіндірудің және оларды дұрыс қолданудың қосымша құралы болып табылады.

ҚОСЫМША

4-кесте

Соңғы бес жылдағы Қазақстан Республикасы ҚК 50-бабына сәйкес соттың қосымша жаза тағайындау тәжірибесі

№	Қылмыстық құқық бұзушылықтың атауы	Қосымша жазалар										
		белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру					белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу айналысу құқығынан өмір бойына айыру					
		2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2023
1	Зорлау (120-бап, 3-бөлігі)	23	6	3	0	0	5	1	0	1	0	0
2	Зорлау (120-бап, 3-1- бөлігі)	-	1	2	6	4	-	15	31	25	19	
3	Зорлау (120-бап, 4- бөлігі)	1	0	3	3	5	29	18	33	32	31	
4	Сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері (121-баптың 4-бөлігі)	9	3	4	5	8	46	43	69	82	80	
5	Он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау (122-баптың 1-бөлігі)	0	0	2	4	6	0	0	35	118	120	
6	Жас балаларды азғындық жолға түсіру (124-баптың 1-бөлігі)	37	30	25	1	0	0	0	6	15	27	
7	Сеніп тапсырылған бөтен мүлкті иемденіп алу немесе талан-таражға салу (189-баптың 2-бөлігі)	50	31	34	40	25	0	1	0	0	1	
8	Сеніп тапсырылған бөтен мүлкті иемденіп алу немесе талан-таражға салу (189-баптың 3- бөлігі)	32	23	34	37	50	78	101	55	50	62	
9	Сеніп тапсырылған бөтеннің мүлкін иемдену немесе талан-таражға салу (189-баптың 4-бөлігі)	69	52	166	127	121	24	31	37	54	62	
10	Алаяқтық (190-баптың 3-бөлігі)	25	17	35	27	57	153	154	129	140	179	
11	Алаяқтық (190-баптың 4-бөлігі)	66	50	91	103	115	14	10	17	4	18	
12	Іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиел-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша іс-әрекеттер жасау (216-баптың 2- бөлігі)	0	0	11	11	11	0	0	1	0	0	
13	Іс жүзінде жұмыстар орындалмай, қызметтер көрсетілмей, тауарлар тиел-жөнелтілмей шот-фактура жазу бойынша іс-әрекеттер жасау (216-баптың 3- бөлігі)	17	18	79	98	107	0	0	11	1	0	
14	Қаржылық (инвестициялық) пирамиданы құру және оған басшылық ету (217-баптың 3- бөлігі)	2	10	27	54	160	0	0	0	0	0	
15	Көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі	255	265	265	204	308	0	0	0	0	0	

	немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы (345-баптың 1-бөлігі)	146	139	113	96	178	0	0	0	0	0	0	0	0
16	Көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы (345-баптың 2- бөлігі)													0
17	Көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы (345-баптың 3-бөлігі)	653	493	426	326	436	0	0	0	0	0	0	0	1
18	Көлік құралдарын басқаратын адамдардың жол жүрісі немесе көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуы (345-баптың 4- бөлігі)	124	73	75	89	89	0	0	0	0	0	0	1	0
19	Көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған және алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаң күйдегі адамның көлік құралын басқаруы, сол сияқты көлік құралын басқаруды осындай адамға беру немесе көлік құралын осындай адамға басқаруына жол беру (346-баптың 1- бөлігі)	2494	253	5	1	0	0	0	1342	1417	1160			1004
20	Көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған және алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаң күйдегі адамның көлік құралын басқаруы, сол сияқты көлік құралын басқаруды осындай адамға беру немесе көлік құралын осындай адамға басқаруына жол беру (346-баптың 2-бөлігі)	4	4	2	0	0	0	0	153	166	166			115
21	Лауазымды өкілеттіктерді теріс пайдалану (361-баптың 1-бөлігі)	0	1	0	0	0	0	42	43	25	9			32
22	Лауазымды өкілеттіктерді теріс пайдалану (361-баптың 4-бөлігі)		2	3		1	45	48	33		33			
23	Биліктен немесе лауазымдық өкілеттіктерді асыра пайдалану (362-баптың 4-бөлігі)	15	5	16	8	7	19	21	15	23				23
24	Пара алу (366-баптың 1-бөлігі)	0	0	0	0	0	80	39	14	12				14
25	Пара алу (366-баптың 2-бөлігі)	0	0	0	0	0	129	114	86	62				74
26	Пара алу (366-баптың 3-бөлігі)	0	0	0	1	0	119	164	98	99				109
27	Пара беру (367-баптың 1-бөлігі)	2	0	0	0	0	69	136	209	87				110
28	Пара беру (367-баптың 2-бөлігі)	1	0	0	1	0	56	34	65	38				67
29	Пара беру (367-баптың 3-бөлігі)	0	0	1	0	0	27	48	43	42				81
30	Пара беру (367-баптың 4-бөлігі)	0	0	0	0	3	7	17	19	8				8
31	Заңсыз көпш-қонды ұйымдастыру (394-баптың 2-бөлігі)	15	1	10	7	0	9	0	9	0	0			0

Қазақстан Республикасы ҚК кейбір баптары бойынша
САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ
 (2024 жылғы қаңтардағы жағдай бойынша)

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 1997 жылғы 16 шілдедегі (ескі редакция) ³³	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі (қазіргі басылым) ³⁴
3-бөлім Жаза	3-бөлім Жаза
50-бап Арнаулы, әскери немесе құрметті атағынан, сыныптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік сыныбынан және мемлекеттік наградаларынан айыру 1. Қасақана қылмыс жасағаны үшін соттаған кезде сот кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оны құрметті, әскери, арнайы немесе өзге де атағынан, сыныптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік сыныбынан айыра алады. 2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградалары, сол сияқты Қазақстан Республикасының Президенті берген құрметті, әскери, арнаулы немесе өзге де атағы, сыныптық шені, дипломатиялық дәрежесі немесе біліктілік сыныбы бар адамды қасақана қылмыс жасағаны үшін соттаған кезде, сот үкім шығарған кезде Қазақстан Республикасының Президентіне сотталған адамды осы наградалардан, атақтардан, сыныптық шеннен, дипломатиялық дәрежеден немесе біліктілік сыныптан айыру туралы ұсыну енгізудің орындылығы туралы мәселені шешеді.	50-бап. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру 1. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру мемлекеттік қызметте, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, қаржы ұйымдарында белгілі бір лауазымдарды атқаруға не белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тыйым салудан тұрады. 2. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге белгіленеді. Осы Кодекстің 238-баптың екінші бөлігінде, 239-баптың екінші бөлігінде, 250-бабының екінші бөлігінде көзделген қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері, ірі қатысушы (ірі акционер) – жеке тұлға, қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) – заңды тұлғаның басқару органының басшысы, мүшесі, атқарушы органның басшысы, мүшесі, бас бухгалтері, оның ішінде осы Кодекстің 239-бабының екінші бөлігінде көзделген қаржы ұйымының басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын уақытша не арнайы өкілеттік бойынша орындайтын тұлғалар жасаған экономикалық қызмет саласындағы және қаржы ұйымдарындағы қызмет мүдделеріне қарсы қылмыстар жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан, қаржы

³³ 07.06.1997 жылғы Қылмыстық кодексі №167 (күшін жоғалтты)

³⁴ 12 көру

ұйымының банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері лауазымын атқаруға және қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) болуға өмір бойына тыйым салу белгіленгенге дейінгі мерзімге белгіленеді.

Кәмететке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарды, сондай-ақ осы Кодекстің 132-бабының екінші, үшінші, төртінші және бесінші бөліктерінде, 133-бабының екінші және үшінші бөліктерінде көзделген қылмыстарды жасағаны үшін, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды және кәмететке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволары, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті орган, мемлекеттік ұйымдарда және квазимемлекеттік сектор субъектілерінде лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Осы Кодекстің 345-1-бабының төртінші бөлігінде және 346-бабында көзделген көліктік қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салудан тұрады.

3. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, егер сот жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығының сақталуы мүмкін емес деп таныса, ол осы Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті бабында тиісті қылмыстық құқық бұзушылық үшін қосымша жаза ретінде көзделмеген жағдайларда

	да тағайындалуы мүмкін. 4. Бас бостандығынан айыруға, камакқа алуға қосымша жаза ретінде осы жазаны тағайындау кезінде, ол негізгі жазаны өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ бұл ретте оның мерзімі бас бостандығынан айыру, камакқа алу өтелген кезден бастап есептеледі. Жазаның басқа негізгі түрлеріне қосымша жаза түрі ретінде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру тағайындалған жағдайда, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде оның мерзімі үкімнің заңды күшіне енген кезінен бастап есептеледі.
Енгізілген өзгерістер Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 9 қарашадағы № 490-IV «Құқық қорғау қызметін жетілдіру және қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы» 8) 50-бапта: бірінші сөздің «ауыр немесе аса ауыр» бөлігіндегі «қасақана» сөзімен ауыстырылсын; екінші бөліктегі «ауыр немесе аса ауыр қылмыс» « қасақана қылмыс жасау» деген сөздермен ауыстырылсын.	Енгізілген өзгерістер 1. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 24 қарашадағы № 422-V Заңы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жұмыс істемейтін несиелер мен екінші деңгейдегі банктердің активтері мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы, қаржы ұйымдары мен Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қаржылық қызметтері мен қызметін көрсету» 3) 50-бапта: бірінші бөлім «жергілікті өзін-өзі басқару органдарында» деген сөздерден кейінгі «қаржы ұйымдары» деген сөздермен толықтырылсын; екінші бөлім мынадай мазмұндағы екінші абзацпен толықтырылсын: Осы Кодекстің 238-баптың екінші бөлігінде, 239-баптың екінші бөлігінде, 250-бабының екінші бөлігінде көзделген қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері, ірі қатысушы (ірі акционер) – жеке тұлға, қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) – заңды тұлғаның басқару органының басшысы, мүшесі, атқарушы органның басшысы, мүшесі, бас бухгалтері, оның ішінде осы Кодекстің 239-бабының екінші бөлігінде көзделген қаржы ұйымының басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын уақытша не арнайы өкілеттік бойынша орындайтын тұлғалар жасаған

	экономикалық қызмет саласындағы және қаржы ұйымдарындағы қызмет мүдделеріне қарсы қылмыстар жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан, қаржы ұйымының банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері лауазымын атқаруға және қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) болуға өмір бойына тыйым салу белгіленгенге дейінгі мерзімге белгіленеді. 2. Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 12 шілдедегі № 180-VI «ҚР кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық-процестік заңнама мен құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың қызметін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы, 9) 50-баптың төртінші бөлігіне қазақ тілінде өзгеріс енгізілді, орыс тіліндегі мәтін өзгермейді; 3. Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 1 сәуірдегі № 240-VI «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ұйымдардың бала құқықтарын қорғау функцияларын жүзеге асыру қызметіне қатысты мәселелер бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы 1) 50-баптың екінші бөлігінің үшінші абзацы мынадай редакцияда жазылсын: «120-баптың 3-1 және төртінші бөліктерінде, 121-баптың 3-1 және төртінші бөліктерінде, 122-бабының екінші және үшінші бөліктерінде, 124-бабының екінші және үшінші бөліктерінде, екінші бөліктерінде көзделген қылмыстарды жасағаны үшін, осы Кодекстің 132-бабының үшінші, төртінші және бесінші бөліктерінде, 133-бабының екінші және үшінші бөліктерінде, 134-бабы төртінші бөлігінің 2) тармағында және 312-бабы үшінші бөлігінің 1) және 2) тармақтарында, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды және кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады." . 4. Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 3 шілдедегі №
--	--

	262-VI «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қаржы нарығын, микроқаржы қызметін және салық салуды реттеу және дамыту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы 3) 50-бап екінші бөлігінің төртінші абзацы "департаменттер" деген сөзден кейін "қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті орган" деген сөздермен толықтырылсын" 5. Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI «ҚР кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық-процестік заңнамасын жетілдіру және жеке құқықтарды қорғауды күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы 4) 50-баптың екінші бөлігінде: екінші абзацта: «239-баптың үшінші бөлігі» деген сөздер «239-баптың екінші бөлігі» деген сөздермен ауыстырылсын; «осы Кодекстің 239-бабының үшінші бөлігінде азаматқа, заңды тұлғаға, қаржы ұйымына немесе мемлекетке ірі залал келтіруге әкеп соққан» деген сөздер «осы Кодекстің 239-бабының екінші бөлігінде» деген сөздермен ауыстырылсын; үшінші абзацта: 120-баптың 3-1 және төртінші бөліктерінде, 3-1 және 121-баптың төртінші бөліктерінде" деген сөздер "120-баптың 3-1, 3-2 және төртінші бөліктерінде", 3-1 бөліктерімен ауыстырылсын, 3-2 және 121-баптың төртінші бөлігі"; үшінші бөліктің 1) және 2) тармақтары" деген сөздер "үшінші бөлігінде" деген сөздермен ауыстырылсын; төртінші абзацта "жарғылық капиталында мемлекеттің үлесі елу пайыздан асатын ұйымдар, оның ішінде ұлттық басқарушы холдингтерде, ұлттық холдингтерде, ұлттық компанияларда, ұлттық даму институттарында, дауыс беретін акцияларының (қатысу үлестерінің) елу пайызынан астамы өздеріне тиесілі мемлекет, олардың еншілес ұйымдары акционер болып
--	--

	табылап, сондай-ақ заңды тұлғаларда, көрсетілген еншілес ұйымдарға тиесілі дауыс беретін акциялардың (катысу үлестерінің) елу пайызынан астамы "квазимемлекеттік сектор субъектілері" деген сөздермен ауыстырылсын"; мынадай мазмұндағы бесінші абзацпен толықтырылсын: "Осы Кодекстің 345-1-бабының төртінші бөлігінде және 346-бабында көзделген көліктік қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салудан тұрады." 6. Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 30 желтоқсандағы № 393-VI «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауының жекелеген ережелерін іске асыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы 3) 50-баптың екінші бөлігінің үшінші абзацы мынадай редакцияда жазылсын: "Кәметке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарды, сондай-ақ осы Кодекстің 132-бабының екінші, үшінші, төртінші және бесінші бөліктерінде, 133-бабының екінші және үшінші бөліктерінде көзделген қылмыстарды жасағаны үшін, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды және кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады."
--	--

Қазақстан Республикасы ҚК кейбір баптары бойынша
САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ
(2024 жылғы қаңтардағы жағдай бойынша)

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 1997 жылғы 16 шілдедегі (ескі редакция) ³⁵	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдеден бастап (қазіргі басылым) ³⁶
1-тарау Жеке адамға қарсы қылмыстар 130-бап. Қорлау 1. Қорлау, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсіту - бір жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі айыппұл салуға не бір жүз жиырма сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не алты айға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстарына жазаланады. 2. Көпшілік алдында сөйлеген сөзінде немесе көпшілікке көрсетілген шығармада немесе бұқаралық ақпарат құралдарында қорлау бір жүзден төрт жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі айыппұл салуға не бір жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не бір жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстарына жазаланады, немесе сол мерзімге бас бостандығын шектеу.	1-тарау. Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар 131-бап. Қорлау 1. Қорлау, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсіту, – бір жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз жиырма сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады. 2. Көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сол іс-әрекет – екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады.
Енгізілген өзгерістер	
Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 9 қарашадағы № 490-IV «Құқық қорғау қызметін жетілдіру және қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы» 31) 130-бапта: бірінші сөздің екінші абзацындағы « немесе сотталған	

³⁵ 34 көру
³⁶ 12 көру

	адамның бір айға дейінгі кезеңдегі жалақысы немесе өзге де кірісі мөлшерінде» алып тасталсын; екінші бөліктің екінші абзацындағы « немесе сотталған адамның бір айдан төрт айға дейінгі мерзімге жалақысы немесе өзге де кірісі мөлшерінде» алып тасталсын.
--	---

Қазақстан Республикасы ҚК кейбір баптары бойынша

САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ

(2024 жылғы қаңтардағы жағдай бойынша)

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 1997 жылғы 16 шілдедегі (ескі редакция) ³⁷	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдеден бастап (қазіргі басылым) ³⁸
3-тарау. Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстар	3-тарау. Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар
141-бап. Азаматтардың теңдігін бұзу 1. Адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын тегіне, әлеуметтік, лауазымдық немесе мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне, тікелей немесе жанама шектеу, қоғамдық бірлестіктерге қатысушылық немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойынша - жеке меншікке екі жүзден бір мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге жазаланады. 2. Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып не қоғамдық бірлестік басшысы жасаған дәл сол іс-әрекет - белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып, бес жүзден екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге жазаланады немесе онсыз.	145-бап. Адамның және азаматтың тең құқықтылығын бұзу 1. Адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын тегіне, әлеуметтік, лауазымдық немесе мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне, тікелей немесе жанама шектеу, қоғамдық бірлестіктерге мүшелік немесе кез келген басқа жағдайлар - бір жүз алпыс айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз алпыс сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады, немесе қырық тәулікке дейін қамауға алу. 2. Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып не қоғамдық бірлестік лидері жасаған дәл сол іс-әрекет - екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не екі жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не елу тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз.
Енгізілген өзгерістер	
	1. Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 12 шілдедегі № 180-VI «ҚР кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық

³⁷ 34 көру³⁸ 12 көру

істерді жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы, қылмыстық іс жүргізу заңнамасы және құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың қызметі» 44) 145-бапта: бірінші бөліктің екінші абзацы мынадай редакцияда жазылсын: "бір жүз алпыс айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз алпыс сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады, немесе қырық тәулікке дейін қамауға алу."; екінші бөліктің екінші абзацы мынадай редакцияда жазылсын: "екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не елу тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз."	
---	--

Қазақстан Республикасы ҚК кейбір баптары бойынша
САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ
(2024 жылғы қаңтардағы жағдай бойынша)

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 1997 жылғы 16 шілдедегі (ескі редакция) ³⁹	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдеден бастап (қазіргі басылым) ⁴⁰
14-тарау Басқару тәртібіне қарсы қылмыстар	16-тарау Басқару тәртібіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар
337-1-бап. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметін олардың экстремизмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы сот шешімінен кейін ұйымдастыру 1. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру, оларға қатысты экстремизмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар Үш жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан бір жылдан бес жылға дейінгі мерзімге айыруға жазаланады, не алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеумен не сол мерзімге бас бостандығынан айырумен. 2. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысу, оларға қатысты экстремизмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан бір жылдан бес жылға дейінгі мерзімге айыруға жазаланады, не алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеумен не сол мерзімге бас бостандығынан	405-бап. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы сот шешімінен кейін олардың қызметіне ұйымдастыру және оларға қатысу 1. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру, оларға қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар – алты мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан бес жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге бес жыл мерзімге шығарып жібере отырып. 2. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысу, оларға қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне

³⁹ 34 көру

⁴⁰ 12 көру

айырумен. Ескерту. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуын өз еркімен тоқтатқан адам, өздеріне қатысты экстремизмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болса, ол қылмыстық жауаптылықтан босатылады, егер оның әрекеттерінде басқа қылмыс құрамы болмаса.	тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар, – екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды бес жыл мерзімге Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге шығарып жібере отырып. Ескерту. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуын өз еркімен тоқтатқан адам, өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болса, ол қылмыстық жауаптылықтан босатылады, егер оның әрекеттерінде басқа қылмыс құрамы болмаса.
Енгізілген өзгерістер 2011 жылғы 9 қарашадағы Қазақстан Республикасының № 490-IV «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау қызметін жетілдіру және қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы 191) 337-1-бапта: бірінші сөздің екінші абзацындағы « немесе сотталған адамның бір жылға дейінгі кезеңдегі жалақысы немесе өзге де кірісі мөлшерінде» алып тасталсын; екінші бөліктің екінші абзацындағы « немесе сотталған адамның он айға дейінгі кезеңдегі жалақысы немесе өзге де кірісі мөлшерінде» алып тасталсын.	

САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ

қылмыстық кодекстің кейбір баптарына түсініктеме

50-бап. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру

1. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру мемлекеттік қызметте, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, қаржы ұйымдарында белгілі бір лауазымдарды атқаруға не белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тыйым салудан тұрады.

2. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге белгіленеді.

Осы Кодекстің 238-бабының екінші бөлігінде, 239-бабының екінші бөлігінде, 250-бабының екінші бөлігінде көзделген, қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері, ірі қатысушы (ірі акционер) – жеке тұлға, қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) – заңды тұлғаның басқару органының басшысы, мүшесі, атқарушы органың басшысы, мүшесі, бас бухгалтері оның ішінде қаржы ұйымының осы Кодекстің 239-бабының екінші бөлігінде көзделген басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын уақытша не арнайы өкілеттік бойынша орындайтын тұлғалар жасаған экономикалық қызмет саласындағы және қаржы ұйымдарында қызмет көрсету мүдделеріне қарсы қылмыс жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкері лауазымын атқаруға және қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) болуға өмір бойына тыйым салу белгіленгенге дейінгі мерзімге белгіленеді.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстарды, сондай-ақ осы Кодекстің 132-бабының екінші, үшінші, төртінші және бесінші бөліктерінде, 133-бабының екінші және үшінші бөліктерінде көзделген қылмыстарды жасағаны үшін, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды және кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және мемлекеттік қызметте, судья қызметінде, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволарында, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органдарда, мемлекеттік ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілерінде лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады.

Осы Кодекстің 345-1-бабының төртінші бөлігінде және 346-бабында көзделген көліктік қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салудан тұрады.

3. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, егер сот жасаған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығының сақталуы мүмкін емес деп таныса, осы Кодекстің Ерекше бөлігінің тиісті бабында тиісті қылмыстық құқық бұзушылық үшін қосымша жаза ретінде көзделмеген жағдайларда да тағайындалуы мүмкін.

4. Бас бостандығынан айыруға, қамқақ алуға қосымша жаза ретінде осы жазаны тағайындау кезінде, ол негізгі жазаны өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ бұл ретте оның мерзімі бас бостандығынан айыру, қамқақ алу өтелген кезден бастап есептеледі. Жазаның басқа негізгі түрлеріне қосымша жаза түрі ретінде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру тағайындалған жағдайда, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде оның мерзімі үкімнің заңды күшіне енген кезінен бастап есептеледі.		
И.И.Борчашвили редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2021)⁴¹	С.М.Рахметов, И.И.Рогов редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2016)⁴²	А.Н.Ескараев, С.М.Рахметов, Р.К.Сариеков жалпы редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық акпарат институты (2024)⁴³
Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін негізгі жазамен қатар тағайындалатын қосымша жаза түрі болып табылады. Жазаның осы түрінің мәні сотталған адамды сот үкімімен белгіленген қызметтік жағдайына, лауазымдық өкілеттіктеріне, кәсіптік немесе өзге де қызметін пайдаланып, қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамның немесе одан әрі қылмыстық құқық бұзушылық жасау үшін пайдалана алатын өкілеттіктерінен айырудан тұрады. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысының 22-тармағында «Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» «Қылмыс жасаған әрбір жағдайда ҚК 50-бабына сәйкес екеніне назар аударылады.	1. ҚК 40-бабының 3-бөлігіне сәйкес белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру жазаның қосымша түрі болып табылады. Ол қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін негізгі жазамен қатар тағайындалады. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру кінәліге жазалаушы психологиялық әсер етеді, оның құқықтары мен мүмкіндіктерін айтарлықтай шектейді, мемлекеттік қызметті және басқа да қызмет түрлерін тұлғалардан тазартуға ықпал етеді, бұл қаржы нарығы мен азаматтық қоғамға елеулі зиян келтіреді. 2. Осы жазаны тағайындау нәтижесінде мынадай қылмыстық-құқықтық салдарлар туындауы тиіс: - мемлекеттік қызметте белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу; - жергілікті өзін-өзі басқару органдарында белгілі бір лауазымға	1. ҚК 40-бабының 3-бөлігіне сәйкес белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру жазаның қосымша түрі болып табылады. Ол қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін негізгі жазамен қатар тағайындалады. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру кінәліге жазалаушы психологиялық әсер етеді, оның құқықтары мен мүмкіндіктерін айтарлықтай шектейді, мемлекеттік қызметті және басқа да қызмет түрлерін тұлғалардан тазартуға ықпал етеді, бұл қаржы нарығы мен азаматтық қоғамға елеулі зиян келтіреді. 2. Осы жазаны тағайындау нәтижесінде мынадай қылмыстық-құқықтық салдарлар туындауы тиіс: - мемлекеттік қызметте белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу; - жергілікті өзін-өзі басқару - жергілікті өзін-өзі басқару

⁴¹ 8 көру

⁴² Заң ғылымдарының докторы, профессор С.М.Рахметов, заң ғылымдарының докторы, профессор И.И.Рогов редакциялаған Қазақстан Республикасының

Қылмыстық кодексіне түсініктеме, ММ «Қазақстан Республикасының Заңнама институты», 2016 ж.

⁴³ 2 көру

адам, сот лауазымы бойынша міндеттерін атқаруға немесе белгілі бір қызметпен айналысуға байланысты жасалған қылмыстың сипатын ескере отырып, сотталушыны белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы мәселені талқылауға міндетті. Үкімнің қарар бөлігінде лауазымдар немесе қызмет түрі нақты көрсетілуге тиіс. Атап айтқанда, сотталған адамды өзі атқаруға құқығы жоқ лауазымдар шеңберін белгілемей, белгілі бір салада немесе кез келген мекемелерде немесе ұйымдарда жұмыс істеу құқығынан айыруға жол берілмейді. Сот үкімі шығарылған кезде сотталушының қылмыс жасаумен байланысты лауазымды атқармауы немесе қызметпен айналыспауы көрсетілген қосымша жазаны қолдануға кедергі болып табылмайды. ҚК 50-бабының ережелеріне сүйене отырып, бір қылмыс үшін бір мезгілде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыруды тағайындауға жол берілмейді.	орналасуға тыйым салу; - белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тыйым салу. Тыйым салудың мәні кінәлі адамның қылмыстық құқық бұзушылық жасау үшін лауазымды (лауазымдық өкілеттіктерді) немесе қызметті пайдалана алмауынан тұрады, яғни жазаның бұл түрі кінәлі адамның еңбек құқықтарын шектейді. Мемлекеттік қызметте белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу лауазымдық өкілеттіктерге, яғни нақты мемлекеттік лауазымда көзделген құқықтар мен міндеттерге қолданылады. Мұндай лауазымдардың нақты түрлері сот үкімінде көрсетілуі тиіс. Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі №453-І «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңының 7-бабына сәйкес мемлекеттік қызметшілер лауазымдарына мемлекеттік қызметшілердің саяси және әкімшілік лауазымдары кіреді. Мемлекеттік қызметшілер лауазымдарының тізілімін уәкілетті органның ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді. Әкімшілік мемлекеттік қызметшілер үшін лауазымдар санаттары белгіленеді. Мемлекеттік саяси қызметшілер үшін лауазымдар санаттары белгіленбейді. Саяси мемлекеттік қызметші - тағайындалуы (сайлануы), босатылуы мен қызметі саяси айқындаушы сипатта болатын және саяси мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыруға жауапты мемлекеттік қызметші.	орғандарында белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу; - қаржы ұйымдарында белгілі бір лауазымға орналасуға тыйым салу; - белгілі бір кәсіптік немесе өзге де қызметпен айналысуға тыйым салу; - педагогикалық лауазымдар мен лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу, - көмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты; - мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінде және оның ведомстволарында, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті органда лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу, сыбайлас жемқорлық қылмыстар жасағаны үшін мемлекеттік ұйымдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілеріне; - көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салу. Кінәлі адамның қылмыстық құқық бұзушылық жасау үшін лауазымды (лауазымдық өкілеттіктерді) немесе қызметті пайдалана алмауына тыйым салудың мәні, яғни жазаның бұл түрі кінәлі адамның еңбек құқықтарын шектейтінді.
---	---	--

қосымша жазаның бұл түрі ҚК санкция бабында міндетті болып есептелсе де. Мұндай жағдайларда сот қосымша жазаның осы түрін тағайындаудың жалпы негіздері мен шарттарына негізделуі керек, оған сәйкес ол бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге тағайындалады.	Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, өз қызметін тұрақты кәсіптік негізде жүзеге асыратын мемлекеттік қызметші әкімшілік мемлекеттік қызметші болып табылады.	лауазым - нормативтік құқықтық актілерде белгіленген лауазымдық өкілеттіктер шеңбері жүктелген мемлекеттік органның құрылымдық штаг бірлігі. Мұндай лауазымдардың нақты түрлері сот үкімінде көрсетілуі тиіс.
Егер жиынтыққа кіретін екі және одан да көп қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша негізгі жазамен қатар белгілі бір лауазымдарды атқару не белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде белгілі бір мерзімге қосымша жаза тағайындалса, содан кейін оның түпкілікті мерзімін немесе мөлшерін жазаларды ішінара немесе толық қосу кезінде Қылмыстық кодекстің Жалпы бөлігінде көзделген жазаның осы түрі үшін ең жоғары мерзімнен немесе мөлшерден, яғни он жылдан асыруға болмайды.	Жергілікті өзін-өзі басқару органдарында белгілі бір лауазымды атқаруға тыйым салу лауазымдық өкілеттіктерге, яғни органда белгілі бір лауазымда көзделген құқықтар мен міндеттерге қолданылады, оған Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы заңға сәйкес жергілікті маңызы бар мәселелерді шешу функциялары жүктелген. Жергілікті маңызы бар мәселелерге облыстың, ауданның, қаланың, қаладағы ауданның, ауылдық округтің, ауылдық округтің құрамына кірмейтін кент пен ауылдың қызметі мәселелері жатады, реттеу тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік тұрғындарының көпшілігінің құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етумен байланысты.	2015 жылғы 23 қарашадағы No 416-V «Мемлекеттік қызмет туралы Қазақстан Республикасы Заңының 7-бабына сәйкес» Әкімшілік мемлекеттік қызметшілер лауазым санаттарын белгілейді. Мемлекеттік саяси қызметшілер үшін лауазымдар санаттары белгіленбейді. Саяси және әкімшілік мемлекеттік қызметшілер лауазымдарының тізілімін уәкілетті органның ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.
Көлік құралдарын басқару құқығынан айыруды сот қылмыстық заңның санкциясына сәйкес қосымша жаза ретінде тағайындай алады, бұл адамның мұндай құқығы болмағаны немесе әкімшілік жаза ретінде одан айырылғаны».	Тыйым жергілікті қоғамдастықтың өкілі бола алмай, жергілікті қоғамдастықтың өкілетті жиналысы арқылы да қолданылады. Жергілікті қоғамдастық жиналысы деп	Саяси мемлекеттік қызметші - тағайындалуы (сайлануы), босатылуы мен қызметі саяси айқындаушы сипатта болатын және саяси мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыруға жауапты мемлекеттік қызметші.
Соттар белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жаза тағайындау кезінде осы баптың 2-бөлігінде көзделгендерді ескеруі тиіс. 50 ҚК ерекшеліктері экономикалық қызмет саласында және қаржы ұйымдарында қызмет ету мүдделеріне қарсы, кәмелетке толмағандардың жынныстық қол	Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 150 Жарлығымен саяси және әкімшілік мемлекеттік қызметшілер	Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, өз қызметін тұрақты немесе таңдалған кәсіптік негізде жүзеге асыратын мемлекеттік қызметші әкімшілік мемлекеттік қызметші болып табылады.

сұғылмаушылығы, сыбайлас жемқорлық және көлік қылмыстарын жасаған адамдарға қатысты. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру ҚК Ерекше бөлімінің тиісті бабының санкциясында көзделмесе, содан кейін сот жасалған әрекеттің сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оған ҚК 50- бабының 3-бөлігі қағидасы бойынша осындай қосымша жаза тағайындау туралы мәселені талқылауы керек.	тұрғындардың (жергілікті қоғамдастық мүшелерінің) жергілікті маңызы бар аса маңызды мәселелерді шешуге тікелей қатысуы түсініледі. Мұндай лауазымдардың нақты түрлері сот үкімінде көрсетілуі тиіс. Тыйым салынуы мүмкін қызмет белгілі бір кәсіптік оқытуды талап етеді немесе арнайы дайындықты қажет ететін немесе белгілі бір әрекеттерді жасауға немесе шешім қабылдауға мүмкіндік беретін жұмыс түрлерін қамтиды, сипаты нормативтік құқықтық актілермен белгіленеді. Белгілі бір кәсіптік қызметке белгілі бір сыйақы үшін немесе пайда табу мақсатында тұрақты негізде (кәсіп бойынша) жүзеге асырылатын қызмет жатады. Басқа қызмет - бұл сотталған адамның және оның отбасының өмір сүру көзі болып табылмайтын және міндетті түрде белгілі бір кәсіптен (кез келген еңбек қызметімен) байланысты емес, жеке тұлғаның басқа қажеттіліктерін қанағаттандыратын кез келген басқа қызмет, мысалы: заңсыз емдеу, аңшылық, балық аулау, жолаушыларды көлікпен тасымалдау және т.б. Жағдайларға байланысты бірдей сипаттағы әрекеттер кәсіби болуы мүмкін немесе болмауы мүмкін екенін есте ұстаған жөн.	лауазымдарының тізілімі бекітілді. Бұл Тізілімде мемлекеттік лауазымдардың жеке тізімі берілген. 3. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарында белгілі бір лауазымды атқаруға тыйым салу лауазымдық өкілеттіліктерге, яғни органда көзделген құқықтар мен міндеттерге қолданылады, Қазақстан Республикасындағы "Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы" Заңға сәйкес жергілікті маңызы бар мәселелерді шешу функциялары жүктелген. Жергілікті маңызы бар мәселелерге облыстың, ауданның, қаланың, қаладағы ауданның, ауылдық округтің, ауылдық округтің құрамына кірмейтін кент пен ауылдың қызметі мәселелері жатады, реттеу тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік тұрғындарының көпшілігінің құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етумен байланысты. Тыйым жергілікті қоғамдастық жиынынан жіберілген жергілікті қоғамдастықтың өкілі болудың мүмкін еместігіне де қолданылады. Жергілікті қоғамдастық жиналысы деп тұрғындардың (жергілікті қоғамдастық мүшелерінің) жергілікті маңызы бар аса маңызды мәселелерді шешуге тікелей қатысуы түсініледі. Мұндай лауазымдардың нақты түрлері сот үкімінде көрсетілуі тиіс.
«Қызмет бабын пайдалану» ұғымының заңнамалық анықтамасы жоқ. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 1997	Белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде жаза тағайындау кезінде үкімде осындай қызмет түрі	4. Қаржы ұйымдарында белгілі бір лауазымды атқаруға тыйым салу қаржы нарығындағы бұзушылықтар үшін

жылғы 18 шілдедегі «Контрабанда үшін қылмыстық жауаптылық туралы заңнаманы қарау тәжірибесі туралы» нормативтік қаулысына түсініктемелер берілуі тиіс. Осы нормативтік құқықтық актінің 9-тармағына сәйкес қызметтік бабын пайдаланып контрабанда жасаған лауазымды тұлға Қазақстан Республикасының кедендік шекарасы арқылы өткізілетін тауарларды немесе өзге де құндылықтар мен заттарды тексеру және шекарадан өтуге рұқсат беру бойынша тиісті іс-шараларды атқаратын, қызметтік міндеті бойынша кедендік немесе шекаралық бақылауды жүзеге асыруға міндетті тұлға болып есептелуі тиіс. Мұндай лауазымды адамдар өздерінің қызмет бабын пайдалана отырып жасаған контрабанда қылмыстық заңның лауазымдық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы баптары бойынша қосымша біліктілікті талап етпейді. Өзінің қызмет бабын пайдалана отырып контрабанда жасаған өзге де лауазымды адамдар жалпы негіздерде, яғни лауазымдық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы қылмыстық заңның қолданылуға жататын нормасында және ҚК контрабанда туралы бабының тиісті бөлігінде осы біліктілік белгісіне сілтеме жасамай көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша жауаптылықта болады. Осылайша, қызмет бабын пайдалану адамға мемлекеттік органда, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында атқаратын лауазымына байланысты берілген	нақтылануға тиіс. 3. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге белгіленеді. ҚАК 73-бабында қарастырылған бір құқықтық нюансты атап өткен жөн. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан қамаққа алуға немесе бас бостандығынан айыруға қосымша жаза ретінде айыру түрінде жаза тағайындалған кезде, ол жазаның негізгі түрлерін өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ оның мерзімі қамауға алынған, бас бостандығынан айырылған және пробация қызметі тіркелген күннен бастап есептеледі. Жазаның осы түрі жазаның басқа негізгі түрлеріне қосымша жаза ретінде тағайындалған, сондай-ақ жазаны өтеу немесе шартты түрде соттау кейінге қалдырылған жағдайларда, оның мерзімі үкім заңды күшіне енген күннен бастап есептеледі. Мысалы, ҚК 346-бабының 2-бөлігі бойынша жаза тағайындау кезінде, екі жылға бас бостандығынан айыру түріндегі көлік құралын басқару құқығынан үш жылға айыра отырып, қосымша жазаны орындау мерзімі екі жыл бас бостандығынан айыру жазасын өтегеннен кейін немесе мәселе шешілгеннен кейін басталады егер бұл ретте қосымша жазаны өтеуден толық босату туралы мәселе шешілмесе, негізгі жазадан шартты түрде мерзімінен бұрын босату	басшылықтың жауапкершілігін, дәлірек айтқанда, қаржылық қызметтерді көрсету мен тұтынуға байланысты қатынастарды күшейтуге бағытталған, сондай-ақ қаржы құралдарын шығару және айналымы. Тыйым салынуы мүмкін қызмет белгілі бір кәсіптік оқытуды талап етеді немесе арнайы дайындықты қажет ететін немесе белгілі бір әрекеттерді жасауға немесе шешім қабылдауға мүмкіндік беретін жұмыс түрлерін қамтиды, сипаты нормативтік құқықтық актілермен белгіленеді. Белгілі бір кәсіби қызметке белгілі бір сыйақы үшін немесе пайда табу мақсатында тұрақты негізде (мамандығы бойынша) жүзеге асырылатын қызмет жатады. Басқа қызмет - бұл өмір сүру көздеріне қатысы жоқ және міндетті түрде белгілі бір кәсіппен (кез келген енбек қызметімен) байланысты емес, жеке адамның басқа қажеттіліктерін қанағаттандыратын кез келген басқа қызмет, атап айтқанда, емдеу, аң аулау, балық аулау, көлік жүргізу және т.б. Жағдайларға байланысты бірдей сипаттағы әрекеттер кәсіби болуы мүмкін немесе болмауы мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде жаза тағайындау кезінде үкімде осындай қызмет түрі нақтылануға тиіс. 5. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу
---	---	--

функцияларды, құқықтар мен міндеттерді жүзеге асыруды көздейді. Қазақстан Республикасы «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңының 1-бабының 9) тармағына сәйкес, лауазымдық өкілеттіктер мемлекеттік органдардың алдында тұрған мақсаттар мен міндеттерге жауап беретін мемлекеттік қызметшілер жұмыс істейтін жерде нақты мемлекеттік лауазымда көзделген құқықтар мен міндеттерді білдіреді. Жазаның бұл түрінің ерекшелігі - оны тағайындау негіздері жасалған іс-әрекеттің сипатымен де, адамның арнайы субъект ретінде әрекет етуімен де анықталады. Белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру мемлекеттік қызметте, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында көзделген лауазымдарға ғана қолданылады және мемлекеттік емес ұйымдар мен мекемелерде лауазымдарды атқаруға қолданылмайды. Бұл жазаны орындау сотталған адамға белгілі бір лауазымды пайдалана отырып, жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға мүмкіндік бермейді. Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңының 1-бабының 6) тармағына сәйкес Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі мемлекеттік органдардың міндеттері мен мемлекеттік билік функцияларын іске асыруға бағытталған лауазымдық өкілеттіктерді жүзеге асыру жөніндегі мемлекеттік қызметшілердің қызметі	(ҚАК 72-бабының 1-бөлігі). Егер бас бостандығынан айыру шартты түрде тағайындалса (ҚК 63-бабы), содан кейін қосымша жаза мерзімін есептеу негізгі жазаны өтеу мерзімін есептеумен қатар жүреді. 4. Бірқатар қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде қосымша жаза ретінде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды және кәмететке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады. Заң шығарушы мұндай қылмыстарға жауапкершілік көзделген қылмыстарды жатқызады: 1) ҚК 120-бабы үшінші бөлігінің 5-тармағы (ҚК 120-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген зорлау, егер оны кәмететке толмаған адамға қатысты ата-анасы, педагог не Қазақстан Республикасының заңымен оған тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген өзге де адам жасаса); 2) ҚК 120-бабының төртінші бөлігінде (егер олар көрінеу жас балаға қатысты жасалса, ҚК 120-бабының бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген әрекеттер); 3) ҚК 121-бабы үшінші бөлігінің 5-тармағы (ҚК 121-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері,	құқығынан айыру бір жылдан он жылға дейінгі мерзімге белгіленеді. КАК-ның 73-бабында көзделген бір құқықтық нәтижені атап өткен жөн. Белгілі бір лауазымдарды атқару құқығынан қамаққа алуға немесе бас бостандығынан айыруға қосымша жаза ретінде айыру түрінде жаза тағайындалған кезде, ол жазаның негізгі түрлерін өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ оның мерзімі қамауға алынған, бас бостандығынан айырылған және пробация қызметі тіркелген күннен бастап есептеледі. Жазаның осы түрі жазаның басқа негізгі түрлеріне қосымша жаза ретінде тағайындалған, сондай-ақ жазаны өтеу немесе шартты түрде соттау кейінге қалдырылған жағдайларда, оның мерзімі үкім заңды күшіне енген күннен бастап есептеледі. 6. Экономикалық қызмет саласында және қаржы ұйымдарында қызмет көрсету мүдделеріне қарсы қылмыстар жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан өмір бойына дейінгі мерзімге белгіленеді. 7. Бұл қылмыстардың субъектілері келесі тұлғалар болып табылады: 1) қаржы ұйымының басшы қызметкері. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 4 шілдедегі «Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау туралы» Заңына сәйкес қаржы ұйымы қаржылық
---	--	---

ретінде айқындалады. Жоғарыда аталған Заңның 1-бабының 12) тармағына сәйкес, мемлекеттік қызметші –Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен бюджеттен немесе немесе жергілікті бюджеттен немесе Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қаражатынан ақы төленетін мемлекеттік органда мемлекеттік лауазымды атқаратын және мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асыру мақсатында лауазымдық өкілеттілерді жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының азаматы.	егер оларды кәметке толмаған адамға қатысты ата-анасы, педагог немесе Қазақстан Республикасының заңымен оған тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген басқа адам жасаса); 4) ҚК 121-бабының төртінші бөлігінде (ҚК 121-бабының бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген әрекеттер, егер олар көрінеу жас балаға қатысты жасалса); 5) ҚК 122-бабының екінші бөлігінде (ата-анасы, педагог не Қазақстан Республикасының заңымен оған тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген өзге де адам жасаған, он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас, еркек пен еркектің жыныстық қатынасы, әйел мен әйелдің жыныстық қатынасы немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер);; 6) ҚК 122-бабының үшінші бөлігінде (ҚК 122-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, бірнеше рет жасалған әрекеттер); 7) ҚК 124-бабының екінші бөлігінде (көрінеу жас балаға (жас балаға) ата-анасының, педагогтің не өзге де адамның күші қолданбай азғындық әрекеттер жасауы), оған Қазақстан Республикасының заңымен оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген, сол сияқты көрсетілген әрекеттерді бірнеше рет жасау; 8) ҚК 124-бабының үшінші бөлігінде (ҚК 124-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, бірнеше рет жасалған әрекеттер);	қызметтерді көрсету бойынша кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға болып табылады. Осы саладағы басшы қызметкерлерге Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Заңының талаптарына сәйкес мыналар жатады: - банктің басшы қызметкері, яғни басқару органының басшысы мен мүшелері, атқарушы органының басшысы, оның орынбасары және атқарушы органының мүшелері, банктің басқа да басшылары, банктің құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын және олардың негізінде банктік операциялар жүргізілетін құжаттарға қол қою құқығы бар бас бухгалтер, бас бухгалтердің орынбасары (20-баптың 1-тармағы); - Қазақстан Республикасы бейрезидент банкі филиалының басшы қызметкері, яғни Қазақстан Республикасы бейрезидент банкі филиалының басшысы мен оның орынбасарлары, өзге де басшылары, қазақстан Республикасы бейрезидент банкі филиалының құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын және олардың негізінде банктік операциялар жүргізілетін құжаттарға қол қою құқығы бар, бас бухгалтер, бас бухгалтердің орынбасары. Қазақстан Республикасының резидент емес
--	--	---

әкімшілік деп бөледі. Бұл ретте мемлекеттік әкімшілік қызметшілер үшін мемлекеттік лауазымдардың санаттары белгіленеді, ал мемлекеттік саяси қызметшілер үшін лауазымдар санаттары белгіленбейді (Қазақстан Республикасы «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңының 7-бабының 2-тармағы). "Мемлекеттік қызмет туралы" Заңының 1-бабының 16) тармағына сәйкес саяси мемлекеттік қызметші - тағайындалуы (сайлау), босатылуы мен қызметі саяси-анықтамалық сипатта болатын, саяси мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыруға жауапты мемлекеттік қызметші. Азаматтардың мемлекеттік саяси қызметшілердің мемлекеттік қызметіне кіруі тағайындау не сайлау негізінде, сондай-ақ басқа жағдайларда - Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен және шарттарда жүзеге асырылады (Заңның 14-бабы.) Әкімшілік мемлекеттік қызметші - Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Президентінің актілерінде көзделген жағдайларды қоспағанда, өз қызметін тұрақты кәсіптік негізде жүзеге асыратын мемлекеттік қызметші. (Заңның 1-бабының 10-тармағы) Мемлекеттік қызметшілер лауазымдарының тізілімі бойынша мемлекеттік қызметшілердің әкімшілік мемлекеттік лауазымдары «А» корпусына және «В» корпусына бөлінеді, олар өз	9) ҚК 132-бабының екінші бөлігінің (ата-анасының, педагогтің не кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адамның қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға тартуы); 10) ҚК 132-бабының үшінші бөлігінде (ҚК 132-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп жасалған әрекеттер); 11) ҚК 132-бабының төртінші бөлігінде (ҚК 132-бабының бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген, кәмелетке толмаған адамды ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасауға тартуға байланысты әрекеттер); 12) ҚК 132-бабының бесінші бөлігінде (ҚК 132-бабының бірінші, екінші, үшінші немесе төртінші бөліктерінде көзделген, кәмелетке толмаған адамды қылмыстық топтың қылмыстық әрекетіне тартуға байланысты әрекеттер); 13) ҚК 133-бабының екінші бөлігінде (Қазақстан Республикасының заңымен кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген ата-анасы, педагог не өзге адам жасаған, кәмелетке толмаған адамды есенгірететін заттарды пайдалануға не уытқұмарлыққа не спирттік ішімдіктерді бірнеше рет пайдалануға не қаңғыбастықпен немесе қайыршылықпен айналысуға тарту); 14) ҚК 133-бабының үшінші	банкі филиалының кемінде екі басшы қызметкері Қазақстан Республикасының резиденттері болуы тиіс (20-баптың 1-тармағы). 2) банк холдингінің басшы қызметкері. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы №2444 «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы Заңына сәйкес» бұл басқару органының басшысы, оның орынбасары және басқару органының мүшелері, атқарушы органның басшысы, оның орынбасары және атқарушы органның мүшелері, бас бухгалтер, бас бухгалтердің орынбасары, банк холдингінің басқа да басшылары, еншілес (еншілес) ұйымның (ұйымдардың) және (немесе) банк холдингінің капиталға елеулі қатысуы бар ұйымның (ұйымдардың) қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыру (баптың 14-тармағы).20). 3) сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының, сақтандыру холдингінің және сақтандыру брокерінің басшы қызметкері. 8. Осы саладағы басшы қызметкерлерге Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 18 желтоқсандағы №126 «Сақтандыру қызметі туралы» Заңының талаптарына сәйкес мыналар жатады: - сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының басшы қызметкері, яғни басқару органының басшысы мен мүшелері, атқарушы органның басшысы мен
---	---	---

кезегінде санаттарға бөлінеді. Белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру кез келген меншік нысанындағы ұйымдар мен кәсіпорындарда кәсіби қызметпен айналысатын адамдарға қолданылуы мүмкін. Мұндай композиция сонымен қатар субъектінің ерекше ерекшелігін - адамның кәсіби тиістілігін көрсетеді. Белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру белгілі бір кәсіпте жұмыс істеуге тыйым салуды білдіреді: мұғалім, дәрігер, кәсіби жүргізуші және т.б., сондай-ақ басқа да қызмет түрлері, белгілі бір кәсіппен байланысты емес – адвокаттық, нотариаттық, жеке еңбек қызметі, жеке көлікті басқару, аңшылық, балық аулау және т.б. Белгілі бір қызметпен айналысуға тыйым салу көп жағдайда сотталған адамды онымен байланысты лауазымдарды атқару құқығынан іс жүзінде айырумен де байланысты. Түсініктеме берілген баптың 2-бөлігінде белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде тағайындалатын мерзім белгіленген. Жазаның бұл түрін тағайындаудың ең аз мерзімін заң шығарушы бір жыл, ең көп мерзімін — он жыл деп белгілейді. Қаржы ұйымының, банк және (немесе) сақтандыру холдингінің басшы қызметкерінің, ірі қатысушының (ірі акционердің) - жеке тұлғаның, басшының,	бөлігінде (ҚК 133-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, бірнеше рет не күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп жасалған әрекеттер); 15) ҚК 134-бабы төртінші бөлігінің 2-тармағы (кәмелетке толмаған адамды ата-анасы, педагог не кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам жасаған жезөкшелікпен айналысуға тарту); 16) ҚК 312-бабы үшінші бөлігінің 1-тармағы (ата-ана, педагог не кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам жасаған кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды тарату, жария көрсету немесе жарнамалау мақсатында дайындау, сақтау немесе Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы алып өту не тарату, жария көрсету немесе жарнамалау); 17) ҚК 312-бабы үшінші бөлігінің 2-тармағына сәйкес (көрінеу жас балаға қатысты жасалған кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды тарату, жария көрсету немесе жарнамалау мақсатында дайындау, сақтау немесе Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы алып өту не тарату, жария көрсету немесе жарнамалау). Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару	мүшелері, бас бухгалтер және сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының өзге де басшылары, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының екі және одан да көп құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын және олардың негізінде сақтандыру және (немесе) инвестициялық қызмет жүргізілетін құжаттарға қол қою құқығы бар, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымының филиалдары мен өкілдіктерінің басшыларын және олардың бас бухгалтерлерін қоспағанда (34-баптың 1-тармағы); - сақтандыру брокерінің басшы қызметкері, яғни басшы және оның орынбасарлары, бас бухгалтер (34-баптың 1-тармағының екінші абзацы); - Қазақстан Республикасы бейрезидент-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиалының басшы қызметкері, яғни Қазақстан Республикасы бейрезидент-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиалының басшысы және оның орынбасарлары, өзге де басшылары, қазақстан Республикасы бейрезидент-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиалының екі немесе одан да көп құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын және сақтандыру қызметі жүргізілетін құжаттарға қол қою құқығына ие болатын бас бухгалтер. Қазақстан Республикасы бейрезидент-сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы филиалының
---	---	---

қаржы ұйымдарында қызмет ету мүдделеріне қарсы және экономикалық қызмет саласында ҚК 238-бабының 2-бөлігі 239-баптың 2-бөлігі 250-бабының 2-бөлігінде көзделген, басқару органының мүшесі, ірі қатысушы (ірі акционер) - заңды тұлғаның, қаржы ұйымының бас бухгалтері, оның ішінде уақытша немесе арнайы өкілеттік бойынша қаржы ұйымының басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын жүзеге асыратын тұлғалар ҚК 239-бабының 2-бөлігінде көзделген қылмыс жасағаны үшін азаматқа, заңды тұлғаға, қаржы ұйымына немесе мемлекетке ірі залал келтіруге әкеп соққан белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан бастап басшы лауазымды атқаруға, қаржы қызметкері, банк және (немесе) сақтандыру ұйымы және өмір бойы қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) болуға тыйым салу белгіленгенге дейінгі мерзімге белгіленеді.	қаржы ұйымдарында қызмет ету мүдделеріне қарсы және экономикалық қызмет саласында ҚК 238-бабының 2-бөлігі 239-баптың 2-бөлігі 250-бабының 2-бөлігінде көзделген, басқару органының мүшесі, ірі қатысушы (ірі акционер) - заңды тұлғаның, қаржы ұйымының бас бухгалтері, оның ішінде уақытша немесе арнайы өкілеттік бойынша қаржы ұйымының басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын жүзеге асыратын тұлғалар ҚК 239-бабының 2-бөлігінде көзделген қылмыс жасағаны үшін азаматқа, заңды тұлғаға, қаржы ұйымына немесе мемлекетке ірі залал келтіруге әкеп соққан белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру бес жылдан бастап басшы лауазымды атқаруға, қаржы қызметкері, банк және (немесе) сақтандыру ұйымы және өмір бойы қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) болуға тыйым салу белгіленгенге дейінгі мерзімге белгіленеді.	Кәмелетке толмағандардың қылмыстық қол сұғылмаушылыққа қарсы қылмыстарды, сондай-ақ 132-бабының 2, 3, 4, 5-бөліктерінде және ҚК 133-бабының 2 және 3 бөліктерінде көзделген қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты педагогикалық лауазымдарды және лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым	немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволары, жарғылық капиталында мемлекеттің үлесі елу пайыздан асатын мемлекеттік ұйымдар мен ұйымдар, оның ішінде ұлттық басқарушы холдингтерде, ұлттық холдингтерде, ұлттық компанияларда, акционері мемлекет болып табылатын ұлттық даму институттары, олардың еншілес ұйымдары, дауыс беретін акцияларының (қатысу үлестерінің) елу пайызынан астамы өздеріне тиесілі, сондай-ақ заңды тұлғалар, дауыс беретін акцияларының (қатысу үлестерінің) елу пайызынан астамы көрсетілген еншілес ұйымдарға тиесілі.	КҚ 3-бабының 29-тармағына сәйкес сыбайлас жемқорлық қылмыстар - 189 (үшінші бөлігінің 2-тармағы), 190 (үшінші бөлігінің 2-тармағы), 215 (екінші бөлігінің 3-тармағы), 216 (екінші бөлігінің 4-тармағы), баптарында көзделген әрекеттер, 217 (үшінші бөлігінің 3-тармағы), 218 (үшінші бөлігінің 1-тармағы), 234 (үшінші бөлігінің 1-тармағы), 249 (үшінші бөлігінің 2-тармағы), 307 (үшінші бөлігінің 3-тармағы), 361, ҚК 362 (төртінші бөлігінің 3-тармағы), 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 450, 451 (екінші бөлігінің 2-тармағы) және 452-баптарында көзделген әрекеттер.	кемінде екі басшы қызметкері Қазақстан Республикасының резиденттері болуға тиіс (34-баптың 1.1-тармағы); - сақтандыру холдингінің басқарушы қызметкері, яғни басқару органдарының, атқарушы органның басшысы мен мүшелері, бас бухгалтер, сақтандыру холдингінің басқа да басшылары, еншілес (еншілес) ұйымның (ұйымдардың) және (немесе) сақтандыру холдингінің капиталға елеулі қатысуы бар ұйымның (ұйымдардың) қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын (баптың 14-тармағы).34). 4) ірі қатысушы (ірі акционер) - қаржы ұйымының ірі қатысушысы (ірі акционері) - заңды тұлғаның жеке тұлғасы, басшысы, басқару органының мүшесі, атқарушы органның басшысы, мүшесі, бас бухгалтері. Басшы-ірі акционер лауазымын сақтау үшін Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 13 мамырдағы N 415 «Акционерлік қоғамдар туралы» Заңының талаптарына сәйкес келуі қажет. 5) уақытша не арнайы өкілеттік бойынша қаржы ұйымының басқару органының немесе атқарушы органының функцияларын орындайтын адам. Мұндай адамдарға мыналар жатады: - Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 3 маусымдағы N 423 «Сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру қоры туралы Заңының талаптарына сәйкес»: а) Қордың басқару органының басшысы мен мүшелері;
---	---	---	--	---	---

салудан тұрады. Бірқатар қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі міндетті жаза да қарастырылған, ол педагогикалық лауазымдар мен кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады. Оларға: ҚК 120-бабының 3-1, 3-2 және 4-бөлігінде көзделген «Сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері»; ҚК 122-бабының 2, 3-бөліктерінде көзделген «Он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер»; ҚК 124-бабының 2, 3-бөліктерінде көзделген «Жас балаларды азғындық»; ҚК 132-бабының 2, 3, 4, 5-бөліктерінде көзделген «Кәметке толмаған адамды қылмыстық құқық бұзушылық жасауға тарту»; ҚК 133 бабының 2, 3-бөліктерінде көзделген «Кәметке толмаған адамды қоғамға жат әрекеттер жасауға тарту»; ҚК 134-бабының 3-бөлігінің 2)-тармақшасында көзделген «Кәметке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту»; ҚК 312-бабының 3-бөлігінің 1), 2) тармақшаларында көзделген «Кәметке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды дайындау және айналымы немесе оларды порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-	Сыбайлас жемқорлық қылмыстардың тізбесі толық болып табылады және Қылмыстық кодекске жаңалықтар енгізілген жағдайда ғана өзгертілуі мүмкін. Бұл ретте белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру квазимемлекеттік сектор субъектілеріне де қатысты екенін атап өтеміз. Мысалы, «ҚТЖ» ҰК АҚ «ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ, «Қазақтелеком» АҚ, «Транстелеком» АҚ, "Kaz3ТрансОйл» АҚ, «KEGOC» АҚ, «NK «Казатомпром», АҚ «Самұрық-Қазына» ҰӘАҚ, АҚ «КазАгро» ҰБХ, АҚ «Бәйтерек» ҰБХ және басқа да осыған ұқсас ұйымдар. 5. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру ҚК Ерекше бөлігінің санкцияларында көзделмеген жағдайларда да қосымша жаза ретінде тағайындалуы мүмкін. Сот мұндай шешім қабылдаған кезде жасалған қылмыстың сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесі және кінәлі адамның жеке басы оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығын сақтауды мүмкін етпейтінін басшылыққа алады. 6. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаны орындау тәртібі ҚАК 72-бабында айқындалған. Осылайша соттың кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты педагогикалық лауазымдар мен лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым	б) Қордың атқарушы органының басшысы және мүшелері; б) Қордың бас бухгалтері (4-1-баптың 1-тармағы). - Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 2 шілдедегі №461 «Бағалы қағаздар нарығы туралы Заңына сәйкес»: 1) өтініш берушінің (лицензиаттың) басқару органының басшысы және мүшелері; 2) басшы (тұлға, жауапкершілігі шектеулі серіктестік нысанында құрылған лицензиаттың атқарушы органының функцияларын жеке-дара жүзеге асырады және өтініш берушінің (лицензиаттың) атқарушы органының мүшелері; 3) трансфер-агенттің бас бухгалтерін қоспағанда, бас бухгалтер; 4) өтінім берушінің (лицензиаттың) бір немесе бірнеше құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын оның окшауланған бөлімшелерінің басшыларын және олардың бас бухгалтерлерін қоспағанда, өтінім берушінің (лицензиаттың) өзге де басшылары, бағалы қағаздар нарығында кәсіби қызметті жүзеге асыратын және клиенттермен жасалатын кез келген шарттарға, клиенттерге және (немесе) уәкілетті органға ұсынылатын ақпаратқа, оның ішінде шарттарда көзделген есептіліктің әртүрлі нысандарына қол қоюға құқығы бар, клиенттермен және уәкілетті органын нормативтік құқықтық актілерімен, сондай-ақ бағалы қағаздар нарығына кәсіби қатысушының клиенттерінің шоттарында орналасқан
---	---	---

шараларына қатысу үшін тарту» қылмыстар жағады. ҚК 345-1-бабының 4- бөлігінде және ҚК 346-бабында көзделген көліктік қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салудан тұрады. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айырудың міндетті мақсаты сыбайлас жемқорлық қылмыстар жасағаны үшін де көзделген, ол мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволары, қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті орган, мемлекеттік ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілері. Түсініктеме берілген баптың 3-бөлігіне сәйкес белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру Қазақстан Республикасы ҚК Ерекше бөлімінің баптарының санкцияларында көзделген жағдайларда ғана емес, сонымен қатар жағдайларда да мүмкін болады, Қазақстан Республикасы ҚК Ерекше бөлімінің тиісті бабында қосымша жаза ретінде көзделмеген жағдайда. Бұл ретте сот тиісті қылмыстық құқық бұзушылық үшін қосымша жаза	салу туралы үкімін білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен тәртіппен меншік нысанына қарамастан ұйымдар орындайды. Белгілі бір лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу туралы сот үкімін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көрсетілген мемлекеттік мекемелер мен ұйымдардың әкімшіліктері орындайды. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе бас бостандығынан айыруға қосымша болып тағайындалған белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаны орындауды ұйымдастыруды негізгі жазаны орындайтын мекеме немесе орган жүзеге асырады, ал негізгі жазаларды өтегеннен кейін - сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша пробация қызметі. Жазаның басқа түрлеріне қосымша жаза ретінде тағайындалған, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде осы жазаны орындауды ұйымдастыруды сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша пробация қызметі жүзеге асырады. Пробация қызметі: сотталғандардың есебін жүргізеді; сотталғандардың сот үкімімен белгіленген белгілі бір лауазымдарды атқаруға немесе белгілі бір қызметпен айналысуға тыйым салуды сақтауын бақылайды; сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйым әкімшілігінің, сондай-ақ органдардың сот үкімін орындауын тексереді, сотталған адамға	активтердің қозғалысы мен қалдығын салыстыруды растайтын құжаттармен жасалған (54-баптың 1-тармағы). - Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы N 234 «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы Заңының нормативтік талаптарын ескере отырып» бұл бухгалтерлік қызмет басшысы, яғни бас бухгалтер немесе басқа лауазымды тұлға, бухгалтерлік есепті жүргізуді, қаржылық есептілікті жасауды және ұсынууды, есеп саясатын қалыптастыруды қамтамасыз ету (9-бап). - Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы N 105-V «Қазақстан Республикасындағы зейнетақымен қамсыздандыру туралы » Заңының нормаларына сәйкес бұл бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының, ерікті жинақтаушы зейнетақы қорының басшы қызметкерлері. 9. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының немесе ерікті жинақтаушы зейнетақы қорының жекелеген бөлімшесінің бірінші басшысы мен бас бухгалтерін қоспағанда, басқару органының басшысы мен мүшелері, атқарушы органның басшысы мен мүшелері, бас бухгалтер олар деп танылады, бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының, ерікті жинақтаушы зейнетақы қорының бір немесе бірнеше құрылымдық бөлімшелерінің қызметін үйлестіруді және (немесе) бақылауды жүзеге асыратын өзге де басшылары, ерікті жинақтаушы зейнетақы қорының және
--	--	---

ретінде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде жаза тағайындауы мүмкін. Бұл ретте жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесі және кінәлі адамның жеке басы ескеріледі. Сонымен қатар, сот сотталған адамның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығын сақтаудың мүмкін еместігін мойындауы қажет. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Нормативтік қаулысының 21-тармағына сәйкес қосымша жаза ретінде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру тағайындауы мүмкін қылмыстық құқық бұзушылық сараланған ҚК Ерекше бөлігінің бабында жаза ретінде көзделмеген жағдайларда. Бұл ретте қосымша жаза тағайындау туралы шешімде үкімнің қарар бөлігінде тиісінше ҚК 50-бабына сілтеме болуы тиіс. Түсініктеме берілген баптың 4-бөлігіне сәйкес, бұл жаза бас бостандығынан айыруға немесе қамауға алуға қосымша жаза ретінде тағайындалған кезде ол негізгі жазаны өтеудің барлық уақытына қолданылады, бірақ бұл ретте оның мерзімі бас бостандығынан айыру, қамаққа алу өтелген кезден бастап есептеледі. Жазаның басқа негізгі түрлеріне қосымша жаза түрі ретінде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір	тыйым салынған тиісті қызмет түрімен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқығы бар; жазасын өтеуден жалтару мақсатында қашып кеткен сотталғандарға қатысты бастапқы іздестіру шараларын жүргізеді және сотқа іздестіру жариялау туралы ұсыныс енгізеді. Табыс болған жері пробация қызметіне тіркеу үшін келмеген күннен бастап он бес күннен аспайтын сотталған адам жазаны өтеуден жасырынып жүрген деп танылады. Сотталған адам белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде қосымша жазаға жазаның негізгі түрін өтеп жатқан жазаны орындайтын мекеменің немесе органның әкімшілігі оны жұмыстарға тартуға құқылы емес, оған орындауға тыйым салынған. 7. Мүлік нысанына қарамастан ұйымдар белгілі бір лауазымға үміткерлерді оларда кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты педагогикалық лауазымдар мен сондай-ақ мемлекеттік қызметте және жергілікті өзін-өзі басқару органдарындағы лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудың бар-жоқтығына тексереді. Белгілі бір лауазымдарды атқару құқығынан айыру туралы сот үкімі мемлекеттік мекемелердің әкімшілігі мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары үшін міндетті болып табылады. Соттың белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру	уәкілетті органның нормативтік құқықтық актілерінде көзделген уәкілетті органға ұсынылатын құжаттарға қол қою құқығы бар (55-баптың 1-тармағы). Заң шығарушы экономикалық қызмет саласындағы және қаржы ұйымдарындағы қызмет мүдделеріне қарсы қылмыстар ретінде қылмыстық жауаптылық көзделген әрекеттерді жатқызады: 1) 238-баптың екінші бөлігінде (қаржы ұйымына, банк және (немесе) сақтандыру холдингіне ірі залал келтірген қасақана банкроттық). ҚК 38-бабының 3-тармағына сәйкес - орта кәсіпкерлік субъектісіне айлық есептік көрсеткіштен жиырма мың есе артық сомаға немесе ірі кәсіпкерлік субъектісіне сомаға келтірілген залал, айлық есептік көрсеткіштен қырық мың есе артық; 2) 239-баптың екінші бөлігі (қаржы ұйымын мәжбүрлеп тарауға не банкті дерменсіз банктер санатына жатқызуға әкеп соққан төлем қабілетсіздігіне әкеп соққан төлем қабілетсіздігіне дейін жеткізу). ҚК 38-бабының 3-тармағына сәйкес - азаматқа айлық есептік көрсеткіштен екі мың есе көп мөлшерде келтірілген залал немесе ұйымға немесе мемлекетке келтірілген залал, айлық есептік көрсеткіштен он мың есе артық; 3) 250-баптың екінші бөлігінде (азаматқа, заңды тұлғаға, мемлекетке, қаржы ұйымына ірі залал келтірген өкілеттіктерді теріс пайдалану). ҚК 38-бабының 3-тармағына сәйкес - азаматқа айлық есептік көрсеткіштен екі мың есе
---	---	---

қызметпен айналысу құқығынан айыру тағайындалған жағдайда, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде оның мерзімі үкімнің заңды күшіне енген кезінен бастап есептеледі. Заң шығарушы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру мерзімдерін есептеудің екі әдісі - негізгі жазаны өтегеннен кейін орындау және негізгі жазамен бір мезгілде орындау қарастырылған. Қаралып отырған жаза түрін орындау тәртібі ҚАК 72-76-баптарымен реттеледі.. ҚАК 24-бабының 2-бөлігіне сәйкес белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаны орындауды сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша пробация қызметі не бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны орындау кезінде мекеме жүзеге асырады. Соттың белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы үкімін сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі, сондай-ақ органдар орындайды, белгілі бір қызметпен айналысуға рұқсатты Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес кері қайтарып алуға құқығы бар. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу	туралы үкімі сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі үшін міндетті болып табылады. Сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі: 1) заңды күшіне енген сот үкімінің көшірмесін алғаннан кейін не пробация қызметіне хабарланғаннан кейін үш жұмыс күнінен кешіктірмей, сотталған адамды лауазымынан немесе айналысу құқығынан айырылған қызмет түрінен босатуға, пробация қызметіне сот үкімінің орындалуы туралы хабар жіберуге; 2) пробация қызметінің талабы бойынша жазаны орындауға байланысты құжаттарды ұсынуға; 3) сотталған адаммен еңбек шарты өзгерген немесе тоқтатылған жағдайларда, үш жұмыс күні ішінде пробация қызметіне хабарлауға. Соттың белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру түрінде жазаны орындау туралы үкімін орындау жөніндегі міндеттер жүктелген ұйымдардың лауазымды адамдары оның орындалмауына кінәлі заңмен белгіленген жауаптылықта болады (ҚАК 75-бабы). 8. Сотталған адамды белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы сот үкімі тиісті қызмет түрімен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқықты органдар үшін міндетті. Көрсетілген органдар заңды күшіне енген сот үкімінің көшірмесін, пробация қызметінің хабарламасын алғаннан кейін үш	артық мөлшерде келтірілген залал немесе ұйымға немесе мемлекетке келтірілген залал, айлық есептік көрсеткіштен он мың есе артық. 10. Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстар және басқа да бірқатар қылмыстар жасағаны үшін белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде қосымша жаза ретінде тағайындалады және педагогикалық лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады және кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдар. Заң шығарушы кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылыққа қарсы қылмыстарға жауапкершілік көзделген қылмыстарды жатқызады: 1) ҚК 120-бабы (зорлау); 2) ҚК 121-бабы (жыныстық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері); 3) ҚК 122-бабы (көрінеу он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер); 4) ҚК 123-бабы (жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету); 5) ҚК 124-бабы (жас балаларды
---	---	---

құқығынан өмір бойына айыру туралы сот үкімінің орындалуын уәкілетті мемлекеттік органдар бақылайды (ҚАК 24-бабының 3-бөлігі).	жұмыс күнінен кешіктірмей сотталған адамға тыйым салынған қызмет түрімен айналысуға рұқсатты кері қайтарып алуға, тиісті құжатты алып қоюға міндетті, белгілі бір тұлғаға осы қызмет түрімен айналысуға құқық беру және бұл туралы пробация қызметіне хабарлама жіберу. Белгілі бір қызметпен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқығы бар органдардың лауазымды адамдары, соттың белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы үкімінің орындалмауына кінәлі адамдар заңда белгіленген жауаптылықта болады.	азғындық); 6) ҚК 134-бабы (кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту); 7) ҚК 144-бабы (кәмелетке толмағандарды эротикалық мазмұндағы өнімдерді жасауға тарту); 8) ҚК 312-бабының екінші бөлігі (кәмелетке толмағандарды порнографиялық сипаттағы материалдарды және (немесе) заттарды дайындауға модель немесе актер ретінде қатысуға тарту), сол сияқты он сегіз жасқа толған адам порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларында орындаушылар ретінде;
Белгілі бір лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу туралы сот үкімін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көрсетілген мемлекеттік мекемелер мен ұйымдардың әкімшіліктері орындайды (ҚАК 72-бабының 2-бөлігі).	9. Жазаны орындаудан жалтарып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаға сотталған адам ҚК 430-бабында белгіленген жауаптылықта болады.	9) ҚК 312-бабының үшінші бөлігінің (тарату, жария көрсету немесе жарнамалау не тарату мақсатында Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы дайындау, сақтау немесе өткізу, кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды көпшілік алдында көрсету немесе жарнамалау немесе кәмелетке толмағандарды порнографиялық сипаттағы материалдарды және (немесе) заттарды дайындауға модель немесе актер ретінде қатысуға тарту, сол сияқты он сегіз жасқа толған адамның ата-анасы, педагог не кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам жасаған, порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларында орындаушылар ретінде, не көрінеу жас балаға қатысты не алдын ала сөз байласу арқылы адамдар тобы
Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе бас бостандығынан айыруға қосымша болып тағайындалған белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаны орындауды ұйымдастыруды негізгі жазаны орындайтын мекеме немесе орган жүзеге асырады, ал негізгі жазаларды өтегеннен кейін - сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша пробация қызметі (ҚАК 72-бабының 3-бөлігі).		
Жазаның басқа түрлеріне қосымша жаза ретінде тағайындалған бұл жазаны орындауды ұйымдастыруды, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша		

пробация қызметі жүзеге асырады (ҚАК 72-бабының 4-бөлігі). Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде жазаға сотталған адам: 1) пробация қызметіне жұмыс орны мен тұрғылықты жері және олардың өзгеруі, жұмыстан босатылғаны туралы хабарлауға; 2) пробация қызметіне шақыру бойынша келу (ҚАК 74-бабының 1-бөлігі). 2-бөлігінде көрсетілген дәлелді себептерсіз келмеген жағдайда. 53 Қылмыстық іс жүргізу кодексі, сотталған адам күштеп әкелінуі мүмкін (ҚАК 74-бабының 2-бөлігі). Жазаны орындаудан жалтарып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаға сотталған адам заңда белгіленген жауаптылықта болады (ҚАК 74-бабының 3-бөлігі). Жазаның осы түрін орындау кезінде сотталған адам жұмыс істейтін ұйымның әкімшілігіне де міндеттер жүктеледі. ҚАК 75-бабының 1-бөлігіне сәйкес ұйымдар, меншік нысанына қарамастан, белгілі бір лауазымға үміткерлерді педагогикалық лауазымдарды және кәмететке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу бар-жоғын тексереді, сондай-ақ мемлекеттік қызметте және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында. Белгілі бір лауазымдарды атқару	немесе қылмыстық топ жасаған не бірнеше рет жасалған іс-әрекеттер. Біркелкі және дұрыс саралаудың маңызды құқықтық детальдары кәмететке толмағандар мен кәмететке толмағандарға қатысты жоғарыда аталған қылмыстық әрекеттерді міндетті түрде жасау болып табылады. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде қосымша жаза ретінде тағайындалатын және педагогикалық лауазымдар мен лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұратын өзге де қылмыстарға, кәмететке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты заң шығарушы мыналарды жіктейді: 10) ҚК 132-бабының екінші бөлігі (ата-анасының, педагогтің не кәмететке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адамның қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауына кәмететке толмаған адамды тарту) немесе телекоммуникация желілерін пайдалану арқылы, соның ішінде Интернет; 11) ҚК 132-бабының үшінші бөлігі (ҚК 132-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп жасалған әрекеттер); 12) ҚК 132-бабының төртінші бөлігі (ҚК 132-бабының бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген, кәмететке	
--	---	--

құқығынан айыру туралы сот үкімі мемлекеттік мекемелердің әкімшілігі мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары үшін міндетті болып табылады. Соттың белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы үкімі сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі үшін міндетті болып табылады (ҚАК 75-бабының 2-бөлігі). 75 ҚАК. Сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі: 1) заңды күшіне енген сот үкімінің көшірмесін алғаннан кейін не пробация қызметіне хабарланғаннан кейін үш жұмыс күнінен кешіктірмей, сотталған адамды лауазымынан немесе айналысу құқығынан айырылған қызмет түрінен босатуға, пробация қызметіне сот үкімінің орындалуы туралы хабар жіберуге; 2) пробация қызметінің талабы бойынша жазаны орындауға байланысты құжаттарды ұсынуға; 3) сотталған адаммен еңбек шарты өзгерген немесе тоқтатылған жағдайларда, бұл туралы үш жұмыс күні ішінде пробация қызметіне хабарлауға (ҚАК 75-бабының 3-бөлігі). Соттың белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру түріндегі жазаны орындау туралы үкімін орындау бойынша міндеттер жүктелген ұйымдардың лауазымды адамдары оның орындалмауына кінәлілер заңда белгіленген жауаптылықта болады (ҚАК 75-бабының 4-бөлігі). Сотталған адамды белгілі бір	толмаған адамды ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасауға тартуға байланысты әрекеттер); 13) ҚК 132-бабының бесінші бөлігі (ҚК 132-бабының бірінші, екінші, үшінші немесе төртінші бөліктерінде көзделген, кәмелетке толмаған адамды қылмыстық топтың қылмыстық әрекетіне тартуға байланысты әрекеттер); 14) ҚК 133-бабының екінші бөлігі (ата-анасы, педагог не өзге адам жасаған, кәмелетке толмаған адамды есеңгірететін заттарды пайдалануға не ұйтқұмарлыққа не спирттік ішімдіктерді бірнеше рет пайдалануға не қанғыбастықпен немесе қайыршылықпен айналысуға тарту), кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген; 15) ҚК 133-бабының үшінші бөлігі (ҚК 133-бабының бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, бірнеше рет не күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп жасалған әрекеттер). 11. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру міндетті түрде тағайындалады және мемлекеттік қызметте, судья қызметін, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салудан тұрады, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және оның ведомстволары, қаржы нарығы мен қаржы
---	--

қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы сот үкімін орындау тиісті қызмет түрімен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқығы бар органдар үшін міндетті (ҚАК 76-бабының 1-бөлігі). Көрсетілген органдар заңды күшіне енген сот үкімінің көшірмесін алғаннан кейін, пробация қызметінің хабарламасынан кейін үш жұмыс күнінен кешіктірмей сотталған адамға тыйым салынған қызмет түрімен айналысуға рұқсатты кері қайтарып алуға, тиісті құжатты алып тастауға міндетті, белгілі бір тұлға осы қызмет түрімен айналысу құқығын беру және бұл туралы пробация қызметіне хабарлама жіберу (ҚАК 76-бабының 2-бөлігі). Белгілі бір қызметпен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқығы бар органдардың лауазымды адамдары соттың белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы үкімін орындамауға кінәлі заңда белгіленген жауаптылықта болады (ҚАК 76-бабының 3-бөлігі).	ұйымдарын реттеу, бақылау және қадағалау жөніндегі уәкілетті орган, мемлекеттік ұйымдар және квазимемлекеттік сектор субъектілері. ҚР ҚК 3-бабының 29-тармағына сәйкес, сыбайлас жемқорлық қылмыстар - 189 (үшінші бөлігінің 2) тармағында), 190 (үшінші бөлігінің 2) тармағында), 218 (үшінші бөлігінің 1) тармағында), 234 баптарында көзделген әрекеттер, 234 (үшінші бөлігінің 1) тармағында), 249 (үшінші бөлігінің 2) тармағында), 361, 362 (төртінші бөлігінің 3) тармағында), 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 450, ҚК 451 (екінші бөлігінің 2) тармағы) және 452-баптарындағы әрекеттер. Сыбайлас жемқорлық қылмыстарының тізбесі толық болып табылады және Қылмыстық кодекске жаңалықтар енгізілген жағдайда ғана өзгертілуі мүмкін. Бұл ретте белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру квазимемлекеттік сектор субъектілеріне де қатысты екенін атап өтеміз. Мысалы, «КТЖ» ҰК АҚ «ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ, «Қазақтелеком» АҚ, «Транстелеком» АҚ, "KazTransOil" АҚ, «KEGOC» АҚ, «NK «Казатомпром», АҚ «Самұрық-Қазына» ҰӨАҚ, АҚ «КазАгро» ҰБХ, АҚ «Вәйтерек» ҰБХ және басқа да осыған ұқсас ұйымдар. 12. Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 желтоқсандағы №95-IV Бюджет кодексінің нормаларына сәйкес квазимемлекеттік сектор субъектілері деп
---	---

мемлекеттік кәсіпорындар, жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер, акционерлік қоғамдар, оның ішінде ұлттық басқарушы холдингтер, ұлттық холдингтер түсінледі, құрылтайшысы, қатысушысы немесе акционері мемлекет болып табылатын ұлттық компаниялар, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес олармен аффилирленген еншілес, тәуелді және өзге де заңды тұлғалар (3-баптың 1-тармағының 31-тармақшасы). Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 25 маусымдағы № 4 « Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы нормативтік қаулысының түсіндірмелерін ескере отырып», сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жасағаны үшін белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыру түрінде қосымша жаза қандай да бір қарамастан міндетті түрде тағайындалады, ҚК 50-бабы екінші бөлігінің тізбесінде көрсетілген ұйымдарда адамның белгілі бір қызметпен айналысқаны немесе қылмыс жасаған кезде белгілі бір лауазымды атқарғаны-алмағаны. 13. Көлік қылмыстарын жасағаны үшін белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру көлік құралын басқару құқығына өмір бойына тыйым салудан тұрады. Өмір бойына тыйым салу жауапкершілігі қарастырылған қылмыстарды білдіреді: 1) 345-1-баптың төртінші бөлігі		
---	--	--

		(автокөлікті, троллейбусты, трамвайды немесе басқа да механикалық көлік құралын басқаратын адамның жол қозғалысы немесе көлік құралдарын алкогольдік күйде пайдалану ережелерін бұзуы), абайсызда екі немесе одан да көп адамның өліміне әкеп соққан есірткі және (немесе) уытқұмарлық масаңдық; 2) 346-бап (көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған және алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаңдық жағдайында адамның көлік құралын басқаруы), сол сияқты көлік құралын басқаруды осындай тұлғаға беру немесе мұндай адамға көлік құралын басқаруға рұқсат беру. 14. Белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлігінің санкцияларында көзделмеген жағдайларда да қосымша жаза ретінде тағайындалуы мүмкін. Сот мұндай шешім қабылдаған кезде жасалған қылмыстың сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесі және кінәлі адамның жеке басы оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығын сақтауды мүмкін етпейтінін басшылыққа алады. Осылайша, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2011 жылғы 29 маусымдағы №3 «Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша қылмыстық заңнаманы қолдану тәжірибесі туралы нормативтік қаулысының
--	--	---

	түсіндірмелерін ескере отырып, жол жүрісі және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзуға байланысты» ҚК 50-бабының үшінші бөлігіне сәйкес сот егер жасалған іс-әрекеттің сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін және кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығын сақтау мүмкін емес деп таныса белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі 348-бабының бірінші бөлігінде, ҚК 349-бабының бірінші бөлігінде, 351-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін қосымша жаза тағайындауға құқылы (16-тармақ). 15. Белгілі бір лауазымды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаны орындау тәртібі ҚАК 72-бабында айқындалған. Осылайша, соттың кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты педагогикалық лауазымдар мен лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу туралы үкімін білім беру саласындағы уәкілетті орган бекіткен тәртіппен меншік нысанына қарамастан ұйымдар орындайды. Белгілі бір лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу туралы сот үкімін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көрсетілген мемлекеттік мекемелер мен ұйымдардың әкімшіліктері орындайды. Белгілі бір лауазымдарды атқару
--	--

немесе бас бостандығынан айыруға қосымша болып тағайындалған белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаны орындауды ұйымдастыруды негізгі жазаны орындайтын мекеме немесе орган жүзеге асырады, ал негізгі жазаларды өтегеннен кейін - сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша пробация қызметі. Жазаның басқа түрлеріне қосымша жаза ретінде тағайындалған, сондай-ақ жазаны өтеу кейінге қалдырылған немесе шартты түрде сотталған кезде осы жазаны орындауды ұйымдастыруды сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша пробация қызметі жүзеге асырады. 16. Пробация қызметі: сотталғандардың есебін жүргізеді; сотталған адамның сот үкімімен белгіленген белгілі бір лауазымдарды атқаруға немесе белгілі бір қызметпен айналысуға тыйым салуды сақтауын бақылайды; сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйым әкімшілігінің, сондай-ақ органдардың сот үкімін орындауын тексереді; сотталған адамға тыйым салынған тиісті қызмет түрімен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқығы бар; жазасын өтеуден жалтару мақсатында қашып кеткен сотталғандарға қатысты бастапқы іздестіру шараларын жүргізеді және сотқа іздестіру жариялау туралы ұсыныс енгізеді. Орналасқан жері пробация қызметіне тіркеу үшін келмеген күннен бастап он бес күннен аспайтын мерзімге анықталмаған		
--	--	--

сотталған адам жазаны өтеуден жасырынып жүрген деп танылады.	Жазаны орындайтын мекеменің немесе органның әкімшілігі жазаның негізгі түрін өтеп жатқан, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түрінде қосымша жазаға сотталған адамға оны орындауға тыйым салынған жұмыстарға тартуға құқылы емес.	17. Мүлік нысанына қарамастан ұйымдар белгілі бір лауазымға үміткерлерді кәметке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты педагогикалық лауазымдар мен лауазымдарды атқаруға өмір бойына тыйым салу үшін тексереді, сондай-ақ мемлекеттік қызметте және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында.	Белгілі бір лауазымдарды атқару құқығынан айыру туралы сот үкімі мемлекеттік мекемелердің әкімшілігі мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары үшін міндетті болып табылады. Соттың белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы үкімі сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі үшін міндетті болып табылады.	17. Сотталған адамның жұмыс орны бойынша ұйымның әкімшілігі:	1) заңды күшіне енген сот үкімінің көшірмесін алғаннан кейін не пробадия қызметіне хабарланғаннан кейін үш жұмыс күнінен кешіктірмей, сотталған адамды лауазымынан немесе айналысу құқығынан айырылған қызмет түрінен босатуға,
---	---	---	--	---	--

пробация қызметіне сот үкімінің орындалуы туралы хабар жіберуге; 2) пробация қызметінің талап етуі бойынша жазаны орындауға байланысты құжаттарды ұсынуға; 3) сотталған адаммен еңбек шарты өзгерген немесе тоқтатылған жағдайларда, үш жұмыс күні ішінде пробация қызметіне хабарлауға. Соттың белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру түріндегі жазаны орындау туралы үкімін орындау бойынша міндеттер жүктелген ұйымдардың лауазымды адамдары оның орындалмауына кінәлілер заңда белгіленген жауаптылықта болады (ҚАК 75-бабы). 18. Сотталған адамды белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы соттың үкімі тиісті қызмет түрімен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқықты органдар үшін міндетті. Көрсетілген органдар заңды күшіне енген сот үкімінің көшірмесін, пробация қызметінің хабарламасын алғаннан кейін үш жұмыс күнінен кешіктірмей сотталған адамға тыйым салынған қызмет түрімен айналысуға рұқсатты кері қайтарып алуға, тиісті құжатты алып қоюға міндетті, белгілі бір тұлға осы қызмет түрімен айналысуға құқық беру және бұл туралы пробация қызметіне хабарлама жіберу. Белгілі бір қызметпен айналысуға рұқсатты қайтарып алуға құқығы бар органдардың лауазымды адамдары, соттың белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру туралы үкімінің орындалмауына		
--	--	--

		кінәлі адамдар заңда белгіленген жауаптылықта болады. 19. Жазаны орындаудан жалтарып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаға сотталған адам ҚК 430-бабында белгіленген жауаптылықта болады.
--	--	---

САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ
қылмыстық кодекстің кейбір баптарына түсініктеме

131-бап. Қорлау 1. Қорлау, яғни басқа адамның абыройы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсіту - бір жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз жиырма сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады. 2. Көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникациялар желілерін пайдалана отырып жасалған дәл сол іс-әрекет екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады.		
И.Ш.Борчашвили редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2021)⁴⁴	С.М.Рахметов, И.И.Рогов редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2016)⁴⁵	А.Н.Есқараев, С.М.Рахметов, Р.К.Сарпеков жалпы редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты (2024)⁴⁶
Қылмыстық теріс қылықтың қоғамдық қауіптілігі қорлаудан, яғни басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлаудан көрінеді, әдепсіз түрде білдірілед. Адамның ар-намысы мен қадір-қасиеті қылмыстық теріс қылықтың объектісі болып табылады. Объективті жағы жәбірленушінің жеке басына теріс баға беру арқылы басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға бағытталған, әдепсіз нысанда білдірілген әрекеттерден тұрады. Жәбірленушінің теріс бағасы рас па, жоқ па маңызды емес.	1. Қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі адамның ар-намысы мен қадір-қасиеті болып табылады. 2. Қылмыстық құқық бұзушылықтың объективті жағы жәбірленушінің жеке басына теріс баға беру арқылы әдепсіз нысанда білдірілген, басқа адамның қадір-қасиетін қорлауға бағытталған әрекеттерден тұрады. Жәбірленушінің теріс бағасы рас па, жоқ па маңызды емес. 3. Ар-намыс пен қадір-қасиетті қорлау жәбірленушімен қарым-қатынас жасау кезінде әдепсіз нысанда (объективті тараптың міндетті белгісі) орын алады.	1. Адамның абыройы мен қадір-қасиеті қаралатын қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі болып табылады. 2. Қылмыстық құқық бұзушылықтың объективті жағы жәбірленушінің жеке басына теріс баға беру арқылы басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға бағытталған, әдепсіз нысанда білдірілген әрекеттерден тұрады. Жәбірленушінің теріс бағасы рас па, жоқ па маңызды емес. 3. Ар-намыс пен қадір-қасиетті қорлау жәбірленушімен қарым-қатынас жасау кезінде әдепсіз нысанда (объективті

⁴⁴ 8 көру

⁴⁵ 43 көру

⁴⁶ 2 көру

сезімін тудыруға арналған, ол қоғамдағы адамдардың мінез-құлқының жалпы қабылданған ережелеріне қайшы келеді. Теріс баға әдепсіз түрде көрсетілді ме деген мәселені шешу кезінде сот оны жәбірленушінің өзі қабылдауынан ғана емес, қоғамымыздың моральдық нормаларынан шығуы керек, өйткені оның өзін-өзі бағалауы жоғары болуы мүмкін және оның атына айтылған кез келген сыни мәлімдемелерді қорлау деп санауға болады. Жәбірленушінің теріс бағасы рас па, жоқ па маңызды емес.	Қорлаудың болуын, ең алдымен, жәбірленушінің өзі бағалайды. Қорлау ашық түрде де, жәбірленушіге тікелей немесе ол болмаған кезде үшінші тұлғалар арқылы көзбен де айтылуы мүмкін (кінәлі адам қорлау фактісі белгілі жәбірленушіге айналады деп болжайды).	таратпн міндетті белгісі) орын алады. Қорлаудың болуын, ең алдымен, жәбірленушінің өзі бағалайды. Қорлау ашық түрде де, жәбірленушіге тікелей немесе ол болмаған кезде үшінші тұлғалар арқылы көзбен де айтылуы мүмкін (кінәлі жәбірленушіге қорлау фактісі белгілі болады деп болжайды).
Ар-намыс пен ар-намысты қорлау жәбірленушіге әдепсіз қарым-қатынаста болады. Қорлау ашық түрде де, жәбірленушіге тікелей немесе ол болмаған кезде үшінші тұлғалар арқылы көзбен де айтылуы мүмкін (кінәлі жәбірленушіге қорлау фактісі белгілі болады деп болжайды). Қорлау белгілі бір адамға немесе жеке тұлғаларға қатысты көрсетілуі керек. Мысалы, қоғамдық орында ешкімді жеке басын қорламайтын әдепсіз сөздер ұсақ бұзақылық санатына жатады, бірақ қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылық белгілері жоқ.	Қорлау белгілі бір адамға немесе жеке тұлғаларға қатысты көрсетілуі керек. Мысалы, қоғамдық орында ешкімді жеке басын қорламайтын әдепсіз сөздер ұсақ бұзақылық санатына жатады, бірақ қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылық белгілері жоқ.	Қорлау белгілі бір адамға немесе жеке тұлғаларға қатысты көрсетілуі керек. Мысалы, қоғамдық орында ешкімді жеке басын қорламайтын әдепсіз сөздер ұсақ бұзақылық санатына жатады, бірақ қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылық белгілері жоқ.
Қатаң түрде айтылған сындар, нақты адам туралы теріс пайымдау, оның жағымсыз қасиеттерін атап өту, мінезіндегі кемшіліктерге назар аудару, дұрыс, лайықты туындауы мүмкін. Олардың пайда болу	Қатаң түрде айтылған сындар, нақты адам туралы теріс пайымдау, оның жағымсыз қасиеттерін атап өту, мінезіндегі кемшіліктерге назар аудару, дұрыс, лайықты туындауы мүмкін. Олардың пайда болу	Қатаң түрде айтылған сындар, нақты адам туралы теріс пайымдау, оның жағымсыз қасиеттерін атап өту, мінезіндегі кемшіліктерге назар аудару, дұрыс, лайықты

қоғамдық тәртіпті ерекше өрескел бұзумен байланысты болған кезде және қоғамға деген құрметсіздікті айқын білдірді. Егер бұзақылық кезінде қорлау жасалса, онда мұндай әрекеттер қосымша біліктілікті қажет етпейді, өйткені олар бұзақылық құрамымен толығымен жабылады. Қылмыстық құқық бұзушылықтың құрамы дизайны бойынша формальды болып табылады. Демек, бұл әрекет жәбірленушінің жеке немесе әлеуметтік қасиеттеріне қатысты әдепсіз түрде қорлайтын мәлімдеме немесе ым-ишара жасалған сәттен бастап аяқталды деп есептеледі. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 25 желтоқсандағы нормативтік қаулысының 2-1-тармағында. «Жеке айыпқа істері бойынша сот тәжірибесі туралы» былай делінген: «Жеке айыптау істерінің юрисдикциясын анықтау кезінде Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 314-бабының ережелерін сақтау қажет, қылмыстық істің қылмыстық құдық бұзушылық жасалған жердегі сотқа қаралуға жататындығы	мүмкін. Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңның 1-бабына сәйкес бұқаралық ақпарат құралы - мерзімді баспа басылымы, теле, радиоарна, деректі фильмдер, аудиовизуалды жазба және бұқаралық ақпаратты, оның ішінде интернет-ресурстарды мерзімді немесе үздіксіз жария таратудың басқа нысаны; мерзімді баспа басылымы - газет, журнал, альманах, бюллетень, оларға тұрақты атауы бар қосымшалар, ағымдағы нөмір және кемінде үш айда бір рет шығарылады. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 5 шілдедегі «Байланыс туралы» Заңының 2-бабы 55-тармаққа сәйкес, телекоммуникациялар желісі - коммуникациялық жабдықтардан (станциялардан, қосалқы станциялардан, концентраторлардан) тұратын телекоммуникация байланыс желілерінің жиынтығы, сызықтық кабельдік құрылымдар (абоненттік желілер, қосу желілері және байланыс арналары), тарату жүйелері және абоненттік құрылымдар. 8. Қорлаудың жаладан айырмашылығы - жала жабу кезінде әдейі сенімсіз ақпарат таратылады, ал қорлау кезінде адам туралы ақпарат шындыққа сәйкес келуі мүмкін, бірақ әдепсіз түрде көрсетіледі. 9. Ар-намыс пен қадір-қасиетті қылмыстық-құқықтық қорғаумен қатар, жәбірленушінің жеке басына келтірілген моральдық зиянды өтеу түрінде азаматтық-құқықтық қорғау да қарастырылған.	материалдарды жариялау, радио мен теледидардан осындай ақпаратты тарату БАҚ-ты пайдалану арқылы қорлау болуы мүмкін. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 5 шілдедегі «Байланыс туралы» Заңының 2-бабы 55-тармаққа сәйкес, телекоммуникациялар желісі - коммуникациялық жабдықтардан (станциялардан, қосалқы станциялардан, концентраторлардан) тұратын телекоммуникация құралдары мен телекоммуникация байланыс желілерінің жиынтығы, сызықтық кабельдік құрылымдар (абоненттік желілер, қосу желілері және байланыс арналары), тарату жүйелері және абоненттік құрылымдар. 8. Қорлаудың жаладан айырмашылығы - жала жабу кезінде әдейі сенімсіз ақпарат таратылады, ал қорлау кезінде адам туралы ақпарат шындыққа сәйкес келуі мүмкін, бірақ әдепсіз түрде көрсетіледі. 9. Ар-намыс пен қадір-қасиетті қылмыстық-құқықтық қорғаумен қатар, жәбірленушінің жеке басына келтірілген моральдық зиянды өтеу түрінде азаматтық-құқықтық қорғау да қарастырылған.
Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 25 желтоқсандағы нормативтік қаулысының 2-1-тармағында. «Жеке айыпқа істері бойынша сот тәжірибесі туралы» былай делінген: «Жеке айыптау істерінің юрисдикциясын анықтау кезінде Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 314-бабының ережелерін сақтау қажет, қылмыстық істің қылмыстық құдық бұзушылық жасалған жердегі сотқа қаралуға жататындығы ҚК 131-бабында көзделген қылмыстық іс-әрекеттер туралы істердің соттылығын айқындау кезінде мынадай ережелерден шығу керек. Қорлау құрамы ол айтылған адамның қорлауды естіген (қабылдаған) кезде аяқталды деп есептеледі. Осыған байланысты адресатқа пошта немесе факсимиль арқылы немесе әлеуметтік желілер арқылы немесе	мүмкін. Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңның 1-бабына сәйкес бұқаралық ақпарат құралы - мерзімді баспа басылымы, теле, радиоарна, деректі фильмдер, аудиовизуалды жазба және бұқаралық ақпаратты, оның ішінде интернет-ресурстарды мерзімді немесе үздіксіз жария таратудың басқа нысаны; мерзімді баспа басылымы - газет, журнал, альманах, бюллетень, оларға тұрақты атауы бар қосымшалар, ағымдағы нөмір және кемінде үш айда бір рет шығарылады. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 5 шілдедегі «Байланыс туралы» Заңының 2-бабы 55-тармаққа сәйкес, телекоммуникациялар желісі - коммуникациялық жабдықтардан (станциялардан, қосалқы станциялардан, концентраторлардан) тұратын телекоммуникация байланыс желілерінің жиынтығы, сызықтық кабельдік құрылымдар (абоненттік желілер, қосу желілері және байланыс арналары), тарату жүйелері және абоненттік құрылымдар. 8. Қорлаудың жаладан айырмашылығы - жала жабу кезінде әдейі сенімсіз ақпарат таратылады, ал қорлау кезінде адам туралы ақпарат шындыққа сәйкес келуі мүмкін, бірақ әдепсіз түрде көрсетіледі. 9. Ар-намыс пен қадір-қасиетті қылмыстық-құқықтық қорғаумен қатар, жәбірленушінің жеке басына келтірілген	материалдарды жариялау, радио мен теледидардан осындай ақпаратты тарату БАҚ-ты пайдалану арқылы қорлау болуы мүмкін. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 5 шілдедегі «Байланыс туралы» Заңының 2-бабы 55-тармаққа сәйкес, телекоммуникациялар желісі - коммуникациялық жабдықтардан (станциялардан, қосалқы станциялардан, концентраторлардан) тұратын телекоммуникация құралдары мен телекоммуникация байланыс желілерінің жиынтығы, сызықтық кабельдік құрылымдар (абоненттік желілер, қосу желілері және байланыс арналары), тарату жүйелері және абоненттік құрылымдар. 8. Қорлаудың жаладан айырмашылығы - жала жабу кезінде әдейі сенімсіз ақпарат таратылады, ал қорлау кезінде адам туралы ақпарат шындыққа сәйкес келуі мүмкін, бірақ әдепсіз түрде көрсетіледі. 9. Ар-намыс пен қадір-қасиетті қылмыстық-құқықтық қорғаумен қатар, жәбірленушінің жеке басына келтірілген моральдық зиянды өтеу түрінде азаматтық-құқықтық қорғау да қарастырылған.

телефон арқылы ауызша түрде жіберу арқылы көрсетілген қорлау фактісі бойынша қылмыстық істерді адамның орналаcқан жері бойынша сот қарауы тиіс, өзіне қатысты қорлау». Субъективті жағы тікелей ниетпен сипатталады. Кінәлі басқа адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсітетін әрекеттер жасайтынын, қоғамға қауіпті зардаптардың туындауының алдын ала болжап, соны қалайтынын біледі. Субъективті жағынан қорлау бұзақылықтан ерекшеленеді. Қорлайтын мәлімдемелер мен әрекеттердің себептері жеке дұшпандық қарым-қатынастардан, ал бұзақылық мотивтері қоғамды құрметтемеуден туындайды. Субъект - 16 жасқа толған жеке есі дұрыс адам. 2-бөлігінде. ҚК 131-бабы көпшілік алдында немесе бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникация желілерін пайдалана отырып жасалған қорлау үшін жауапкершілікті қарастырады. Бөлімшеде көзделген әрекеттер. 1 және 2-ас қасық. ҚК 131-бабы қылмыстық теріс қылықтарға жатады.	моральдық зиянды өтеу түрінде азаматтық-құқықтық қорғау да қарастырылған. 10. ҚК түсініктеме берілген бабында жауаптылық көзделген іс-әрекеттер қылмыстық теріс қылықтарға жатады.
--	--

САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ
қылмыстық кодекстің кейбір баптарына түсініктеме

145-бап Адамның және азаматтың тең құқықтылығын бұзу			
1. Адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын тегіне, әлеуметтік, лауазымдық немесе мүлдіктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне, тікелей немесе жанама шектеу, қоғамдық бірлестіктерге қатысушылық немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойынша - жеке меншікке бір жүз алпыс айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не бір жүз алпыс сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады, немесе қырық тәулікке дейін қамауға алу. 2. Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып не қоғамдық бірлестік лидері жасаған дәл сол іс-әрекет - екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не екі жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не елу тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз.			
И.Ш.Борчашвили редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2021)⁴⁷	С.М.Рахметов, И.И.Рогов редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2016)⁴⁸	А.Н.Есқараев, Р.К.Сарпеков жалпы редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық акпарат институты (2024)⁴⁹	
Қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамдық қауіптілігі Қазақстан Республикасының Конституциясында көпшілік берілген азаматтардың теңдігін бұзудан, конституциялық құқықтарды елеусізден тұрады. 1948 жылғы 10 желтоқсандағы Адам құқықтары мен бостандықтарының жалпыға бірдей декларациясының 2-бабына сәйкес, әрбір адам осы Декларацияда жарияланған барлық құқықтар мен бостандықтарға ешқандай айырмашылықсыз ие болуы керек, нәсіліне, түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси және	Іске асырылуы адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар осы нормада көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі болып табылады. Қазақстан Республикасының 14-бабының 2-Конституциясының заң шығарушы: «Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлдіктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге, нанымға, тұрғылықты жерге немесе кез келген басқа жағдайларға	1. Іске асырылуы адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар осы нормада көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі болып табылады. Қазақстан Республикасы Конституциясы 14-бабының 2-тармағында заң шығарушы: «Ешкімді тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлдіктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, нанымға, тұрғылықты жері немесе кез келген басқа жағдайлар бойынша	

47 8 көру

48 43 көру

49 2 көру

басқа нанымдарына, ұлттық немесе әлеуметтік шығу тегіне, мүлктік, таптық немесе басқа да жағдайына қатысты. Сонымен қатар, аумақ тәуелсіз, сенімгерлік болсын, адам жататын елдің немесе аумақтың саяси, құқықтық немесе халықаралық мәртебесіне байланысты ешқандай айырмашылық жасалмауы керек, өзін-өзі басқармайды немесе оның егемендігінде басқа жолмен шектеледі. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясымен қатар жеке адамның құқықтары мен бостандықтарына 1966 жылғы 16 желтоқсандағы Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакті кепілдік береді., 1966 жылғы 16 желтоқсандағы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті және басқа да бірқатар халықаралық құқықтық актілер. Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабында барлық азаматтардың сот пен заң алдындағы теңдігі бекітілген (1-тармақ). Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, нанымдына байланысты ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды, тұрғылықты жері немесе басқа кез келген мән-жайлар бойынша (2-тармақ). Мемлекет жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, тегіне, мүлктік және лауазымдық жағдайына, тұрғылықты жеріне, дінге көзқарасына, нанымдына, қоғамдық бірлестіктерге мүшелігіне қарамастан адам	қатынас байланысты ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды». Осы қылмыстық құқық бұзушылықтың объективті жағы адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын оның нәсіліне, ұлтына, жынысына, тіліне және т.б. себептер бойынша тікелей немесе жанама шектеуден көрінетін адамдардың әрекеттерінен құралады. Сонымен қатар, құқықтар мен бостандықтарды жанама шектеу жасырын болуы мүмкін, яғни анық емес. Адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын шектеу, мысалы, бір жыныстағы, ұлттағы, діндегі адамдарға басқа жыныстағы, ұлттағы адамдардың құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіру арқылы артықшылықтар беру болып табылады, діндер жұмысқа қабылдау немесе жұмыстан шығару кезінде, сайлау науқанын өткізу кезінде, марапаттауларға, марапаттарға ұсыну кезінде және т.б. Егер ұлттық, нәсілдік және басқа да теріс пікірлер азаматтардың теңдігін бұзуға негіз болмаса, онда оны қылмыстық құқық бұзушылық деп санауға болмайды. Осы қылмыстық құқық бұзушылық салдарлардың басталуына қарамастан, ҚК қаралып отырған бабының диспозициясында көрсетілген әрекеттер жасалған кезден бастап аяқталды деп есептеледі. Осылайша, осы қылмыстық құқық бұзушылықтың құрамы формальды болып табылады.	байланысты ешқандай кемсітуге болмайды». 2. Осы қылмыстық құқық бұзушылықтың объективті жағы адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын оның нәсіліне, ұлтына, жынысына, тіліне және т.б. себептер бойынша тікелей немесе жанама шектеуден көрінетін адамдардың әрекеттерінен құралады. Сонымен қатар, құқықтар мен бостандықтарды жанама шектеу жасырын болуы мүмкін, яғни анық емес. Адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын шектеу, мысалы, бір жыныстағы, ұлттағы, діндегі адамдарға басқа жыныстағы, ұлттағы адамдардың құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіру арқылы артықшылықтар беру болып табылады, діндер жұмысқа қабылдау немесе жұмыстан шығару кезінде, сайлау науқанын өткізу кезінде, марапаттауларға, марапаттарға ұсыну кезінде және т.б. Егер ұлттық, нәсілдік және басқа да теріс пікірлер азаматтардың теңдігін бұзуға негіз болмаса, онда оны қылмыстық құқық бұзушылық деп санауға болмайды. 3. Осы қылмыстық құқық бұзушылық салдарлардың басталуына қарамастан, ҚК қаралып отырған бабының диспозициясында көрсетілген әрекеттер жасалған кезден бастап аяқталды деп есептеледі. Осылайша, осы қылмыстық құқық бұзушылықтың құрамы формальды болып табылады.
---	--	--

мен азаматтың құқықтарын бостандықтарының теңдігіне, сондай-ақ басқа да жағдайларға кепілдік береді. ҚК 15-бабында 4-бөлігінде қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдар тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлдіктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасы, сенімі, қоғамдық бірлестіктерге мүшелігі, тұрғылықты жері немесе кез келген басқа жағдайларға қарамастан заң алдында тең болатын ұқсас норма бар. Талданатын әрекеттің объектісі көрсетілген конституциялық теңдік құқығы болып табылады. Адам мен азаматтың теңдігін бұзу өмірдің барлық салаларында - саяси, әлеуметтік, экономикалық және т.б. Жаһандану мен экономикалық интеграцияның әлемдік процестеріне байланысты қазіргі ұлттық қатынастардың шиеленісуіне байланысты адамдарды нәсіліне, ұлтына және тіліне қарай ажырату ерекше қауіпті. Қосымша объектілер адамның ар-намысы, кәдір-қасиеті, оның еңбек құқықтары, дін бостандығы және Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген, оларға қатысты адам мен азаматтың теңдігі бұзылатын өзге де құқықтар мен бостандықтар болуы мүмкін. Объективтік жағы адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын оның шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық немесе мүлдіктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, т.б. байланысты тікелей	4. Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылық тек қасақана жасалады: кінәлі адам Конституцияда кепілдік берілген азаматтардың теңдігін бұзатынын біледі және көрсетілген әрекеттерді жасағысы келеді. Қылмыстық құқық бұзушылық жасау уәждері алуан түрлі болуы мүмкін: басқа ұлт өкілдеріне өшпенділік, белгілі бір нәсілдің, еркектің әйелден артықшылығына сену және т.б. Айта кету керек, бұл норманың диспозициясында заң шығарушының осы қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалу себебіне назар аударуы кездейсоқ емес. Мотивтің бұл оқшаулануы оның осы қылмыстық құқық бұзушылық құрамының қажетті элементі болып табылатынын көрсетеді. 5. Баптың бірінші бөлігінде жауаптылық көзделген қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі. ҚК 145-бабына сәйкес, қылмыс жасаған кезде 16 жасқа толған кез келген есі дұрыс адам болуы мүмкін. 6. ҚК 145-бабының 2-бөлігінде заң шығарушы қоғамдық бірлестік лидерінің қызметтік бабын пайдалануы немесе азаматтардың теңдігін бұзуы деп санайтын біліктілік белгілері қарастырылған. Адамның өзінің қызмет бабын пайдалана отырып немесе қоғамдық бірлестік лидері жасаған азаматтардың теңдігін бұзуы, мысалы, заңсыз сыйлықақылар, сыйақылар, жәрдемақылар, жалақыға үстемеақылар, зейнетақылар, зейнетақылар беру кезінде көрсетілуі мүмкін, лауазымға көрінеу	4. Қарастырылып отырған қылмыстық құқық бұзушылық тек қасақана жасалады: кінәлі адам Конституцияда кепілдік берілген азаматтардың теңдігін бұзатынын біледі және көрсетілген әрекеттерді жасағысы келеді. Қылмыстық құқық бұзушылық жасау уәждері алуан түрлі болуы мүмкін: басқа ұлт өкілдеріне өшпенділік, белгілі бір нәсілдің, еркектің әйелден артықшылығына сену және т.б. Айта кету керек, бұл норманың диспозициясында заң шығарушының осы қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалу себебіне назар аударуы кездейсоқ емес. Мотивтің бұл оқшаулануы оның осы қылмыстық құқық бұзушылық құрамының қажетті элементі болып табылатынын көрсетеді. 5. Баптың бірінші бөлігінде жауаптылық көзделген қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі. ҚК 145-бабына сәйкес, қылмыс жасаған кезде 16 жасқа толған кез келген есі дұрыс адам болуы мүмкін. 6. ҚК 145-бабының 2-бөлігінде заң шығарушы қоғамдық бірлестік лидерінің қызметтік бабын пайдалануы немесе азаматтардың теңдігін бұзуы деп санайтын біліктілік белгілері қарастырылған. Адамның өзінің қызмет бабын пайдалана отырып немесе қоғамдық бірлестік лидері жасаған азаматтардың теңдігін бұзуы, мысалы, заңсыз сыйлықақылар, сыйақылар, жәрдемақылар, жалақыға үстемеақылар, зейнетақылар, зейнетақылар беру кезінде көрсетілуі мүмкін, лауазымға көрінеу
---	---	---

немесе жанама шектеуге бағытталған әрекеттерден не әрекетсіздіктен көрінеді, тіл, дінге көзқарас, наным-сенім, тұрғылықты жер, қоғамдық бірлестіктерге мүшелік немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойынша. Шығу тегі (бұл жағдайда әлеуметтік шығу тегін есте ұстау керек) - тууы бойынша әртүрлі байланыстар мен қарым-қатынастармен біріктірілген белгілі бір әлеуметтік топқа жататындығы. Әлеуметтік жағдайы - адамның қоғамдағы немесе қоғамның жеке әлеуметтік ішкі жүйесіндегі экономикалық, ұлттық, жас және басқа да белгілер болуы мүмкін белгілі бір қоғамға тән белгілермен анықталатын мәртебесі. Әлеуметтік статус күштік және (немесе) материалдық мүмкіндіктермен, сирек нақты дағдылармен немесе дағдылармен, харизмамен және біліммен сипатталады. Лауазымдық жағдайы - белгілі бір азаматтың атқаратын ұйымдық-әкімшілік, әкімшілік-шаруашылық өкілеттіктердің немесе осындай өкілеттіктердің болуымен сипатталады, олар бағынысты қызметкерлерге қатысты және (немесе) адамдардың шектелмеген тобына (билік өкіліне) қатысты жүзеге асырылады. Мүліктік жағдайы - азаматтың жеке қажеттіліктерін (өте бай, бай, бай, ауқатты, кедей, кедей, т.б.) қанағаттандыру үшін пайдаланатын қаржылық табысы мен мүліктік мүлкінің болуы. Жынысы - адам ағзасының	көрсетілуі мүмкін, лауазымға көрінеу заңсыз тағайындау және т.б. ҚК 3-бабының 21-тармағына сәйкес – қоғамдық бірлестігінің жетекшісі қоғамдық бірлестіктің басшысы, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктің өзге де қатысушысы болып табылады, өзінің ықпалы мен беделі арқылы осы қоғамдық бірлестіктің ұзақтығына жеке-дара басқарушылық ықпал жасауға қабілетті. Егер азаматтардың тең құқықтарын бұзуды лауазымды адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып жасаса және бұл азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін елеулі түрде бұзуға әкеп соқса, онда жауапкершілік лауазымды қылмыс үшін туындайды (бап). ҚК 361, 362. 7. ҚК 145-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықты әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, тектік немесе діни араздықты қоздырудан ажырату қажет (ҚК 174-бабы), өйткені ол өшпенділіктің аталған түрлерін қоздыруға, ұлттық қадір-қасиетті қорлауға бағытталмаған, тек Конституцияның жоғарыда аталған бабында кепілдік берілген құқықтарды бұзудан тұрады. 8. ҚК түсініктеме берілген бабында жауаптылық көзделген іс-әрекеттер қылмыстық теріс қылықтарға жатады.	заңсыз тағайындау және т.б. ҚК 3-бабының 21-тармағына сәйкес қоғамдық бірлестік лидері - өзінің ықпалы мен беделі арқылы осы қоғамдық бірлестіктің қызметіне жеке-дара басқарушылық ықпал жасауға қабілетті қоғамдық бірлестіктің басшысы, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктің өзге де қатысушысы. Егер азаматтардың тең құқықтарын бұзуды лауазымды адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып жасаса және бұл азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін елеулі түрде бұзуға әкеп соқса, онда жауапкершілік лауазымды қылмыс үшін туындайды (ҚК 361, 362-баптары). 7. ҚК 145-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықты әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, тектік немесе діни араздықты қоздырудан ажырату қажет (ҚК 174-бабы), өйткені ол өшпенділіктің аталған түрлерін қоздыруға, ұлттық қадір-қасиетті қорлауға бағытталмаған, тек Конституцияның жоғарыда аталған бабында кепілдік берілген құқықтарды бұзудан тұрады.
---	---	--

	морфологиялық және физиологиялық ерекшеліктерінің жиынтығы, адамның ұрықтану процесіндегі (еркек, әйел) ролін анықтайтын генетикалық анықталған белгілерінің жиынтығы. Нәсілі - сыртқы фенотиптік көрінісі бар және белгілі бір географиялық аймақта қалыптасқан белгілі бір тұқым қуалайтын биологиялық белгілердің кешеніне ұқсастығымен сипатталатын адам популяцияларының жүйесі. Өртүрлі нәсілдерді сипаттайтын белгілер көбінесе көптеген ұрпақтар бойы болған өртүрлі орта жағдайларына бейімделу (бейімделу) нәтижесінде пайда болады. Ұлты, біріншіден, адамның тіл, мәдениет, психология, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тұрмыс-тіршілік ерекшеліктерімен ерекшеленетін адамдардың белгілі бір этникалық қауымдастығына жататындығы; екіншіден, бірқатар мемлекеттерде ұлт ұғымы адамның азаматтығын немесе белгілі бір ұлттық мемлекетке тиесілігін көрсету үшін қолданылады. Тіл - концептуалды мазмұн мен типтік дыбысты (жазуды) байланыстыратын ақпарат алмасудың символдық жүйесі немесе қарым-қатынас процесінде алмасуға болатын монотонды түсіндірілетін және түсіндірілетін хабарламалар (сигналдар) жүйесі. Дін - моральдық нормалар мен мінез-құлық түрлерінің, әдет-ғұрыптардың, діни әрекеттердің жиынтығын және адамдарды ұйымға (шіркеу, діни қауым) біріктіруді
--	---

	қамтитын табиғаттан тыс нәрселерге сенуден туындаған әлемді танудың ерекше түрі. Ең көп таралған діндер - христиандық, мұсылмандық, индуизм, буддизм, даосизм, сикхизм, иудаизм (иудаизм). Сонымен қатар, атеистер, жергілікті наным-сенімдерді ұстанушылар, дінсіздер бар. Сенім - жеке адамға немесе әлеуметтік топқа дүниеге көзқарасына, танымына және нақты шындықты бағалауына сенімділік беретін дүниетаным элементтерінің бірі. Сенімдер мінез-құлық пен ерікті әрекеттерді бағыттайды. Көптеген адамдар арасындағы сенімнің ең жоғары (абсолютті) дәрежесі сеніммен (сеніммен) бейнеленген. Бұл сенімдер құқықтық салада болуы және халықаралық актілерде және мемлекеттердің заңдарында айқындалған адами құндылықтарға сәйкес болуы керек. Тұрғылықты мекенжайы - азаматтың тұрақты немесе негізінен тұратын жер. Азаматтар арасындағы айырмашылықтар адамның ауылдық жерде, қалада, бірнеше ауданнан тұратын қала аудандарының бірінде тұруына байланысты болуы мүмкін, облыста, астанада немесе басқа елде тұру. Қоғамдық бірлестіктерге мүшелік деп ортақ мақсаттарды жүзеге асыру үшін мүдделер қауымдастығы негізінде біріккен азаматтардың бастамасы бойынша құрылған ерікті, өзін-өзі басқаратын, коммерциялық емес құрылымның (ұйымның, одақтың) қызметіне тікелей қатысу, мүшелік түсініледі, қоғамдық бірлестіктің жарғысында көрсетілген.

		Қазақстан Республикасы Конституциясының 23-бабының 1-тармағына сәйкес, Қазақстан Республикасы азаматтарының бірлестіктер бостандығына, оның ішінде өз мүдделерін қорғау үшін кәсіподақтар құруға құқығы бар. Қоғамдық бірлестіктердің қызмет бостандығына кепілдік беріледі. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктер Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 31 мамырдағы «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңының 2-бабына сәйкес, саяси партиялар, кәсіподақтар және азаматтардың заңға қайшы келмейтін ортақ мақсаттарына жету үшін ерікті негізде құрылған басқа да бірлестіктері танылады. Қоғамдық бірлестіктер коммерциялық емес ұйымдар болып табылады.
		Қазақстан Республикасының «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңының 5-бабына сәйкес қоғамдық бірлестіктер саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыру және қорғау, азаматтардың белсенділігі мен бастамашылығын дамыту мақсатында құрылады және жұмыс істейді; кәсіби және әуесқойлық мүдделерді қанағаттандыру; ғылыми-техникалық және көркем шығармашылықты дамыту, адамдардың өмірі мен денсаулығын қорғау, табиғи ортаны қорғау; қайырымдылыққа қатысу; мәдени-ағарту, спорттық-сауықтыру жұмыстарын жүргізу; тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау; патриоттық,

	құқықтық және гуманистік тәрбие беру; халықаралық ынтымақтастықты кеңейту және нығайту; Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған өзге де қызметті жүзеге асыру. Адам құқықтары мен бостандықтарын бұзу түрлері әртүрлі болуы мүмкін және бұзылған құқықтың, бостандықтың және заңды мүдденің сипатына байланысты. Барлық бұзушылықтарға ортақ нәрсе - олар (бұзушылықтар) азаматтың өз құқығын, бостандығын немесе заңды мүддесін жүзеге асыруына немесе жүзеге асыруына кедергі жасайды. Адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын тікелей шектеу азаматтардың оларды жүзеге асыруға мүмкіндік бермеуінен көрінеді; құқықтар мен бостандықтарды жанама шектеу оларды жүзеге асыруға кедергілер жасаумен байланысты жоғарыда көрсетілген негіздер бойынша көрінеді. Мысал ретінде белгілі бір ұлтқа жататын негіздер бойынша заңсыз әкімшілік қамауға алуды келтіруге болады; сол негіздер бойынша тұрғылықты жері бойынша тіркеуден негізсіз бас тарту; осы баптың диспозициясында көрсетілген себептер бойынша жұмысқа қабылдаудан бас тарту немесе жұмыстан заңсыз босату, діни көзқарасы бойынша үй-жайды жалға беруден бас тарту және т.б. Адамның және азаматтың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін өзге де мән-жайларға қарай
--	---

	немесе ҚК 145-баптың диспозициясында көрсетілмеген өзге де негіздер бойынша бұзу қаралатын қылмыстық теріс қылқ құрамын құрамайды. Айта кету керек, адамның (азамагтың) құқықтары мен бостандықтарын шектеу бір емес, кем дегенде екі құқықтың бұзылуынан көрінеді. Біріншісі - теңдік әрқашан бұзылады, екіншісі - басқа құқық пен бостандықтың бұзылуы. Теңдікті бұзу, басқа бұзылған құқыққа қарамастан, өздігінен жасалмайды. Теңдікті бұзу қандай да бір жолмен көрсетілуі керек және ол түсініктеме берілген баптың диспозициясында көрсетілген құқықтарды бұзу арқылы көрсетілуі мүмкін. Азаматтардың теңдігіне қол сұғу, мысалы, әйелді жынысына қарай жұмысқа қабылдаудан негізсіз бас тарту арқылы жүзеге асырылады. Бұл еңбек бостандығына конституциялық құқықты бұзады (ҚР Конституциясының 24-бабының 1-тармағы). Әйелмен оның жүктілігіне немесе үш жасқа дейінгі балалары болуына байланысты еңбек шартын жасасудан негізсіз бас тартқаны үшін қылмыстық жауаптылық ҚК 152-бабының 2-бөлігінде белгіленген. Бұл жағдайда іс-әрекет теңдікті бұзу болып (ҚК 145-бабы) және еңбек шартын жасасудан негізсіз бас тарту болып тіркеледі (ҚК 152-баптың 2-бөлігі). Қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығының болуы немесе болмауы туралы мәселе туындайды, өйткені ҚК 145-бабын ҚК 152-бабына қатысты жалпы деп санауға болады. ҚК 13-бабы 3-
--	---

бөлігінің талаптарына сәйкес ҚК 152-бабы 2-бөлігі бойынша іс-әрекет саралануы тиіс. Дегенмен, бір әрекет әртүрлі конституциялық құқықтар мен бостандықтарды бұзатынын, әрқайсысы ҚК Ерекше бөлімінің дербес бабымен қорғалатын әртүрлі тікелей объектілер бар екенін атап өткім келеді. Мұндай қол сұғушылықтар қылмыстардың жиынтығын көрсетпей ме? Осы бойынша ҚР Жоғарғы Соты нормативтік қаулыда түсініктеме беруі керек.	Қылмыстық құқық бұзушылықтың құрамы дизайны бойынша формальды болып табылады. Қылмыстық теріс қылық туындаған салдарларға қарамастан, баптың диспозициясында көрсетілген себептер бойынша құқықтар мен бостандықтар тікелей немесе жанама түрде шектелген кезден бастап аяқталған деп танылады. Егер адамның (азаматтың) тең құқықтылығын бұзу оның денсаулығына зиян келтіруге әкеп соққан күш қолданумен ұштасса, жасалған іс-әрекет тиісті баптармен жиынтығы бойынша саралануға жатады. (ҚК 106, 107-баптары). Басқа жағдайларда осы қылмысты ҚК 145-баптың 1-бөлігі бойынша саралау жасаудың әсері жок. Азаматтардың теңдігін бұзудың субъективті жағы тікелей немесе жанама ниетпен сипатталады. Кінәлі азаматтардың Конституциямен кепілдік берілген теңдігін бұзатынын біледі, адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарына зиян келтіру мүмкіндігін немесе болмай
--	--

		қоймайтынын болжайды және оның басталуын қалайды немесе саналы түрде қабылдайды. Бұл әрекеттің құрамының субъективті жағының конструктивті белгісі мотив болып табылады. Мотивтер әртүрлі болуы мүмкін: шовинизм, діни фанатизм, ұлтшылдық және т.б., бірақ олардың барлығы қоғамдағы тұлғааралық қатынастардың конституциялық бекітілген принциптеріне қайшы келеді, күрделі қатығыстарды тудыруы мүмкін және т.б., бірақ олардың әрекетті саралау үшін маңызы жоқ. Азаматтардың теңдігін бұзу субъектісі 16 жасқа толған кез келген есі дұрыс адам бола алады. ҚК 145-бабының 2-бөлігінде заң шығарушы адамның немесе қоғамдық бірлестік жетекшісінің осы әрекетті жасауын жатқызатын біліктілік белгісі қарастырылған. Қызмет бабын пайдалану деп адам өзінің қызметтік құзыреті шегінде, атқаратын лауазымына қарай оған берілген құқықтар мен міндеттер шеңберінде жасайтын адам мен азаматтың теңдігін бұзу түсініледі. Сонымен бірге, жоспарланған іс-әрекетті жүзеге асыруға ықпал еткен де осы қызмет болды. Мысалы, кадр қызметінің гендерлік бөлім басшысы қызметке кіруге үміткерлердің алынған түйіндемелерін қабылдамайды. Азаматтардың теңдігін бұзатын лауазымдық өкілеттіктерді асыра пайдалану ҚК 145-баптың 2-бөлігінде, 361 немесе 362 не 250-баптарында көзделген
--	--	---

	кылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша сараланады. Қазақстан Республикасында республикалық, өңірлік және жергілікті қоғамдық бірлестіктер құрылуы және жұмыс істеуі мүмкін. Республикалық қоғамдық бірлестіктерге Қазақстан Республикасы облыстарының жартысынан астамы аумағында өз құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар бірлестіктер жатады. Өңірлік бірлестіктерге Қазақстан Республикасы облыстарының жартысынан азының аумағында өздерінің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар бірлестіктер жатады. Жергілікті қоғамдық бірлестіктерге Қазақстан Республикасының бір облысы шегінде әрекет ететін бірлестіктер жатады (жоғарыда аталған Заңның 7-бабы). ҚК 3-бабының 21-тармағына сәйкес қоғамдық бірлестіктің жетекшісі, қоғамдық бірлестіктің басшысы, сондай-ақ өзінің ықпалы мен беделі арқылы осы қоғамдық бірлестіктің қызметіне жеке-дара басқарушылық ықпал жасауға қабілетті қоғамдық бірлестіктің өзге де қатысушысы танылады. Қазақстан Республикасының аумағында халықаралық және шетелдік коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) құрылуы және жұмыс істеуі мүмкін, олар өз қызметінде соңғысының жарғыларын басшылыққа алады, егер олар Қазақстан
--	---

Республикасының заңнамасына қайшы келмесе (аталған Заңның 9-бабы). Тіркеуші мемлекеттік органға деректері берілген қоғамдық бірлестіктің басшысы ғана емес, сонымен бірге қоғамдық бірлестікте іс жүзінде жетекші орынға ие болған және оған бейресми басшылықты жүзеге асыратын тұлға да жауапкершілікке тартылады. ҚК 145-бабына 2-бөлігіне сәйкес әрекетті саралау үшін кінәлі адам өзіне қызметтік лауазымы немесе қоғамдық бірлестіктегі жетекші лауазымы берген өкілеттілерді пайдалана отырып, адамның (азаматтың) теңдігін бұзуы қажет. Егер іс-әрекеттер құқықтарды бұзумен немесе шектеумен қатар жүруі мүмкін әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, тектік немесе діни араздықты қоздыруға бағытталған болса, онда олар ҚК 174-бабына «Әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, тектік немесе діни араздықты қоздыру» сәйкес саралануы керек.. ҚК 145-бабының 1, 2-бөліктерінде көзделген әрекеттер қылмыстық теріс қылықтарға жатады.		
---	--	--

САЛЫСТЫРМАЛЫ КЕСТЕ

Қылмыстық кодекстің кейбір баптарына түсініктеме

405-бап. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне соттың тыйым салу немесе тарату туралы шешімінің кейін олардың қызметін ұйымдастыру және оған қатысу 1. Қоғамдық немесе діни бірлестікке не өзге де ұйымға қатысты олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра, олардың қызметін ұйымдастыру – шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге бес жыл мерзімге шығарып жібере отырып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан бес жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, алты мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыпшұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. 2. Қоғамдық немесе діни бірлестікке немесе өзге де ұйымға қатысты олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бола тұра, олардың қызметіне қатысу – шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерге бес жыл мерзімге шығарып жібере отырып, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге айыра отырып немесе онсыз, екі мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыпшұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. Ескерту. Экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты қызметіне тыйым салу немесе тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуды өз еркімен тоқтатқан адам, егер оның әрекеттерінде өзге қылмыс құрамы болмаса, қылмыстық жауаптылықтан босатылады.			
И.Ш.Борчашвили	редакциялаған	С.М.Рахметов, И.И.Рогов	А.Н.Есқараев, С.М.Рахметов,
Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2021) ⁵⁰	түсініктеме.	Қылмыстық кодекске түсініктеме. (2016) ⁵¹	Р.К.Сарпеков жалпы редакциялаған Қылмыстық кодекске түсініктеме. Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық акпарат институты (2024) ⁵²
ҚК 405-бабында көзделген қылмыстың қоғамдық қауіптілігі олардың көріністері Қазақстан Республикасының мемлекеттілігі мен ұлттық қауіпсіздігінің	1. Қазақстан Республикасы Конституциясының 5-бабында мақсаты немесе іс-әрекеті Республиканың конституциялық құрылысын күштеп	1. Қазақстан Республикасы Конституциясының 5-бабында мақсаты немесе іс-әрекеті Республиканың конституциялық құрылысын күштеп	1. Қазақстан Республикасы Конституциясының 5-бабында мақсаты немесе іс-әрекеті Республиканың конституциялық құрылысын күштеп

⁵⁰ 8 көру

⁵¹ 43 көру

⁵² 2 көру

негіздеріне нақты қауіп төндіретін экстремизм мен терроризмді қоғамдық діни немесе өзге де ұйымдардың жүзеге асыруы болып табылады.	өзгертуге, оның тұтастығын бұзуға, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, таптық және рулық араздық. 2011 жылғы 11 қазандағы Қазақстан Республикасы Заңының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» 3-бабында діни бірлестіктер Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын сақтауға міндетті екендігі белгіленген. Мемлекет дінді ұстанатын азаматтар мен оны ұстанбайтын азаматтар арасында, сондай-ақ әртүрлі діни бірлестіктер арасында өзара бірлестіктер арасында өзара төзімділік пен сыйластық қатынастарын орнатуға жәрдемдеседі. Мақсаттары мен іс-әрекеттері мемлекетте бір діннің үстемдігін орнатуға, діни араздықты немесе алауыздықты қоздыруға, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты діни бірлестіктерді құруға және олардың қызметіне тыйым салынады.	өзгертуге, оның тұтастығын бұзуға, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, таптық және рулық араздық. 2011 жылғы 11 қазандағы Қазақстан Республикасы Заңының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» 3-бабында діни бірлестіктер Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын сақтауға міндетті екендігі белгіленген. Мемлекет дінді ұстанатын азаматтар мен оны ұстанбайтын азаматтар арасында, сондай-ақ әртүрлі діни бірлестіктер арасында өзара бірлестіктер арасында өзара төзімділік пен сыйластық қатынастарын орнатуға жәрдемдеседі.
Қарастырылып отырған қылмыстың объектісі қоғамдық, діни бірлестіктердің немесе өзге де ұйымдардың қызметін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылады. Сот төрелігі органдарының үкімнің, шешімнің немесе өзге де сот актісінің орындалуын қамтамасыз ету жөніндегі қызметін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар қосымша объект болып табылады.	ҚК 405-бабы көзделген қылмыстың объективті жағы өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болғанда қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру болып табылады.	ҚК 405-бабы көзделген қылмыстың объективті жағы өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болғанда қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру болып табылады.
Қарастырылып отырған бап шеңберінде қызметті ұйымдастыру - тыйым салынған ұйымның заңсыз қызметін жалғастыруға немесе қайта бастауға бағытталған ұйымдастырушылық сипаттағы әрекеттер (мысалы, жиналыстарды шақыру, жаңа мүшелерді тартуды ұйымдастыру, шерулер, банктік шоттарды пайдалану, т.б.), егер бұл тарату рәсіміне қатысы болмаса.	Қарастырылып отырған бап шеңберінде қызметті ұйымдастыру - тыйым салынған ұйымның заңсыз қызметін жалғастыруға немесе қайта бастауға бағытталған ұйымдастырушылық сипаттағы әрекеттер (мысалы, жиналыстарды шақыру, жаңа мүшелерді тартуды ұйымдастыру, шерулер, банктік шоттарды пайдалану, т.б.), егер бұл тарату рәсіміне қатысы болмаса.	Қарастырылып отырған бап шеңберінде қызметті ұйымдастыру - тыйым салынған ұйымның заңсыз қызметін жалғастыруға немесе қайта бастауға бағытталған ұйымдастырушылық сипаттағы әрекеттер (мысалы, жиналыстарды шақыру, жаңа мүшелерді тартуды ұйымдастыру, шерулер, банктік шоттарды пайдалану, т.б.), егер бұл тарату рәсіміне қатысы болмаса.
Осылайша, қоғамдық, діни немесе өзге де бірлестіктің қызметін ұйымдастыру	Осылайша, қоғамдық, діни немесе өзге де бірлестіктің қызметін ұйымдастыру	Осылайша, қоғамдық, діни немесе өзге де бірлестіктің қызметін ұйымдастыру

кезінде, өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар барлық әрекеттердің (оның ішінде басшылық жасау, сот экстремистік және террористік деп таныған қоғамдық діни немесе өзге де бірлестіктердің жұмыс істеуіне бағытталған адамдарды қаржыландыру, тарту) жиынтығын түсіну қажет.	а) өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру, (бірінші бөлік); б) өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысу, (екінші бөлік). Қазақстан Республикасында қоғамдық бірлестіктер болып заңдарға қайшы келмейтін ортақ мақсаттарына жету үшін ерікті негізде құрылған саяси партиялар, кәсіптік одақтар және азаматтардың басқа да бірлестіктері танылады (бап). 2 Қазақстан Республикасының Заңы «Қоғамдық бірлестіктер туралы». Өнерге сәйкес. 2011 жылғы 11 қазандағы Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заңының 1-бабына сәйкес, діни бірлестік — Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың рухани қажеттерін қанағаттандыру үшін өз мүдделерінің ортақтығы негізінде, Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген тәртіппен біріккен ерікті бірлестігі болып табылады.	немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру, (ҚК 405-бабының 1-бөлігі); б) өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысу, (ҚК 405-баптың 2-бөлігі). Қазақстан Республикасы Заңының «Қоғамдық бірлестіктер туралы» 2-бабына сәйкес Қазақстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктер ортақ мақсаттарға жету үшін ерікті негізде құрылған саяси партиялар, кәсіподақтар және азаматтардың басқа да бірлестіктері болып танылады, заңдарға қайшы келмейтін. 2011 жылғы 11 қазандағы Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабына сәйкес «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» діни бірлестік Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың рухани қажеттерін қанағаттандыру үшін өз мүдделерінің ортақтығы негізінде, Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген тәртіппен біріккен ерікті бірлестігі болып табылады.
АПК 223-бабына сәйкес, сот шешімі - бұл істі мәні бойынша шешетін бірінші сатыдағы соттың сот актісі, яғни процеске қатысушылардың барлығы орындауға міндетті соттың күшті ерік актісі, мемлекеттік мәжбүрлеумен қамтамасыз етілген. АПК 240-бабына сәйкес бірінші сатыдағы сотының шешімі, егер шешімге шағым жасалмаса немесе прокурор апелляциялық өтінішхат келтірмесе, прокурордың апелляциялық шағым жасау, апелляциялық өтінішхат келтіру мерзімі өткен соң заңды күшіне енеді.	Қазақстан Республикасының «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңының 23-бабына сәйкес, қоғамдық бірлестіктің қызметі прокуратура органдарының ұсыныстары негізінде сот шешімімен үш айдан алты айға дейінгі мерзімге тоқтатылуы мүмкін, ішкі істер, қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңнамасын бұзған немесе қоғамдық бірлестік мақсаттар мен міндеттердің	Өзге ұйым деп екі немесе одан да көп мүшеден тұратын, қоғамдық бірлестіктердің белгілері бар ұйымдар түсініледі.

шегінен шығатын әрекеттерді бірнеше рет жасаған жағдайларда облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдарының өтініштері немесе азаматтардың өтініштері, оның жарғысында айқындалған. Қоғамдық бірлестіктің қызметі тоқтатыла тұрған жағдайда оған барлық бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануға, үгіт-насихат жүргізуге, бейбіт жиналыстар мен басқа да бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыруға және өткізуге, сайлауға қатысуға тыйым салынады. Еңбек шарттары бойынша есеп айырысууды, оның қызметі нәтижесінде келтірілген залалды өтеуді және айыппұл төлеуді қоспағанда, қоғамдық бірлестіктің банктік депозиттерді пайдалану құқығы да тоқтатылады. Егер қоғамдық бірлестік қызметін тоқтата тұрудың белгіленген мерзімі ішінде оның қызметін тоқтата тұруға негіз болған бұзушылықтарды жойса, онда аталған мерзім аяқталғаннан кейін қоғамдық бірлестік өз қызметін қайта бастайды. Қоғамдық бірлестік бұзушылықтарды жоймаған жағдайда не Қазақстан Республикасының заңнамасын қайтадан бұзған жағдайда, прокуратура, ішкі істер органдары, сондай-ақ облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың, астананың жергілікті атқарушы органдары, азаматтар оны тарату туралы сотқа жүгінуге құқылы. Қоғамдық бірлестікті сот шешімімен	ұйымдастыру деп түсіндірілетін бапта көрсетілген ұйымдардың белсенді қатысушылары мен болашақ мүшелерін іздеуді, осындай ұйымдардың міндеттерін, мақсаттарын белгілеуді, қызметін жоспарлауды, қаржыландыру көздерін іздеуді, қажетті материалдармен немесе жабдықтармен қамтамасыз етуді және т.б. бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысу осындай ұйымға мүше болуды, осы ұйым өткізетін іс-шараларға қатысууды және т.б. білдіреді. ҚР 2005 жылғы 18 ақпандағы «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-тармағына сәйкес, Экстремизм – жеке және (немесе) заңды тұлғаның, белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдар атынан жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы; жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің мынадай экстремистік мақсаттарды: Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қолсұғылмаушылығын және бөлінбестігін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіруді, билікті күшпен басып алуды немесе билікті күшпен ұстап тұруды, заңсыз әскерилендірілген құралым құруды, оған	4. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру деп түсіндірілетін бапта көрсетілген ұйымдардың белсенді қатысушылары мен болашақ мүшелерін іздеуді, осындай ұйымдардың міндеттерін, мақсаттарын белгілеуді, қызметін жоспарлауды, қаржыландыру көздерін іздеуді, қажетті материалдармен немесе жабдықтармен қамтамасыз етуді және т.б. түсіну керек. 5. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысу осындай ұйымға мүше болуды, осы ұйым өткізетін іс-шараларға қатысууды және т.б. білдіреді. 6. ҚР 2005 жылғы 18 ақпандағы «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-тармағына сәйкес, Экстремизм – жеке және (немесе) заңды тұлғаның, белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдар атынан жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы; жеке және (немесе) заңды тұлғаның, жеке және (немесе) заңды тұлғалар бірлестігінің мынадай экстремистік мақсаттарды: Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күшпен өзгертуді, егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қолсұғылмаушылығын және бөлінбестігін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан
---	--	---

тарату мемлекеттік тіркеу фактісіне қарамастан оның қызметіне тыйым салуды білдіреді. Қоғамдық бірлестіктің адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұзуы немесе қоғамдық бірлестіктің қызметін жоюға немесе оған тыйым салуға негіз бола алады; Конституцияны, конституциялық заңдарды бірнеше рет немесе өрескел бұзу, заңдар немесе өзге де нормативтік актілер не қоғамдық бірлестіктің жарғылық мақсаттарына қайшы келетін қызметті жүйелі түрде жүзеге асыруы.	басшылық жасауды және қатысуды, қарулы бүлік ұйымдастыруды және оған қатысуды, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыруды (саяси экстремизмді); нәсілдік, ұлттық және рулық алауыздықты, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты алауыздықты қоздыруды (ұлттық экстремизмді); діни өшпенділікті немесе алауыздықты, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты өшпенділікті немесе алауыздықты қоздыруды, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына, имандылығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қатыр төндіретін кез келген діни практиканы қолдануды (діни экстремизмді) көздейтін әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы.	келтіруді, билікті күшпен басып алуды немесе билікті күшпен ұстап тұруды, заңсыз әскерилендірілген құралым құруды, оған басшылық жасауды және қатысуды, қарулы бүлік ұйымдастыруды және оған қатысуды, әлеуметтік, тектік-топтық алауыздықты қоздыруды (саяси экстремизмді); нәсілдік, ұлттық және рулық алауыздықты, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты алауыздықты қоздыруды (ұлттық экстремизмді); діни өшпенділікті немесе алауыздықты, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты өшпенділікті немесе алауыздықты қоздыруды, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына, имандылығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қатыр төндіретін кез келген діни практиканы қолдануды (діни экстремизмді) көздейтін әрекеттер ұйымдастыруы және (немесе) жасауы.
Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-бабының 5-тармағына сәйкес Экстремистік әрекеттер деп экстремистік мақсаттағы әрекеттерді тікелей жүзеге асыру, оның ішінде осындай әрекеттерді жасауға жария түрде шақыру, экстремистік ұйымдардың рәміздерін насихаттау, үгіттеу және көпшілік алдында көрсету түсініледі.	1999 жылғы 13 шілдедегі Қазақстан Республикасы «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-бабына сәйкес Терроризм - күш қолдану идеологиясы және халықты үрейлендіруге байланысты және жеке адамға, қоғам мен мемлекетке залал келтіруге бағытталған күш қолдану және (немесе) өзге де қылмыстық әрекеттерді жасау не жасаймын деп қорқыту жолымен мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының немесе халықаралық ұйымдардың шешім қабылдауына әсер ету практикасы.	1999 жылғы 13 шілдедегі Қазақстан Республикасы «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-бабына сәйкес Терроризм - күш қолдану идеологиясы және халықты үрейлендіруге байланысты және жеке адамға, қоғам мен мемлекетке залал келтіруге бағытталған күш қолдану және (немесе) өзге де қылмыстық әрекеттерді жасау не жасаймын деп қорқыту жолымен мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының немесе халықаралық
күштеп өзгертуді, Қазақстан	4. Қылмыс туындаған салдарға	

Республикасының егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмауын және бөлінбеуін бұзуды, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіру, билікті күштеп басып алу немесе билікті күштеп ұстап тұру, заңсыз әскерилендірілген құралымды құру, оған басшылық ету және оған қатысу, қарулы көтеріліс ұйымдастыру және оған қатысу, әлеуметтік көтеріліс тудыру, таптық өшпенділік (саяси экстремизм); нәсілдік, ұлттық және рулық араздықты қоздыру, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен байланысты (ұлттық экстремизм); діни араздықты немесе араздықты қоздыру, т.б, оның ішінде зорлық-зомбылықпен немесе зорлық-зомбылыққа шақырумен, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігіне, өміріне, денсаулығына, имандылығына немесе құқықтары мен бостандықтарына қауіп төндіретін кез келген діни тәжірибені қолдану (діни экстремизм) (б. 1) өнер. Жоғарыда аталған Заңның 1.	қарамастан, көрсетілген іс-әрекеттер жасалған кезден бастап аяқталды деп есептеледі. Сондықтан қылмыс формальды болып табылады. 5. Қарастырылып отырған қылмыс құрамының субъективті жағы ниетте көрінеді: кінәлі адам қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе экстремистік немесе террористік қызметпен айналысатын өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру кезінде білуі тиіс, сондай-ақ осындай бірлестіктің немесе ұйымның қызметіне қатысу арқылы қоғамға қауіпті әрекет жасайды. Ол сондай-ақ жоғарыда аталған бірлестіктерге немесе ұйымдарға қатысты олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар екенін білуі керек. 6. Қылмыстың субъектісі ретінде 16 жасқа толған есі дұрыс адам танылады. Арнайы субъектінің белгілері ретінде: а) өздеріне қатысты экстремизмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе басқа ұйымның қызметін ұйымдастырған (ҚК 405-бабының 1-бөлігі); б) осындай бірлестіктің немесе ұйымның қызметіне қатысушы (ҚК 405-бабының 2-бөлігі) адам көрсетіледі. 7. Түсініктеме берілген бапқа ескертпеге сәйкес қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуын өз еркімен тоқтатқан адам,	ұйымдардың шешім қабылдауына әсер ету практикасы. 7. Қылмыс туындаған салдарға қарамастан, көрсетілген іс-әрекеттер жасалған кезден бастап аяқталды деп есептеледі. Сондықтан қылмыс формальды болып табылады. 8. Қарастырылып отырған қылмыстың субъективтік жағы ниетпен көрсетіледі. Кінәлі адам қоғамдық немесе діни бірлестіктің не экстремистік немесе террористік қызметпен айналысатын өзге де ұйымның қызметін ұйымдастыру арқылы, сондай-ақ осындай бірлестіктің немесе ұйымның қызметіне қатысу арқылы қоғамға қауіпті іс-әрекет жасайтынын ұғынуға тиіс. Ол сондай-ақ жоғарыда аталған бірлестікке немесе ұйымға қатысты олардың экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар екенін білуі керек. 9. Қылмыстың субъектісі ретінде 16 жасқа толған есі дұрыс адам танылады. Арнайы субъектінің белгілері ретінде: а) өздеріне қатысты экстремизмді жүзеге асыруға байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе басқа ұйымның қызметін ұйымдастырған (ҚК 405-бабының 1-бөлігі); б) осындай бірлестіктің немесе ұйымның қызметіне қатысушы (ҚК 405-бабының 2-бөлігі) адам көрсетіледі.
--	--	---

сәйкес, егер оның құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің) ең болмағанда біреуі осы ұйымның басқару органдарының бірінші білгімен экстремизмді жүзеге асырса, ұйым экстремистік деп танылады. Қазақстан Республикасының және (немесе) басқа мемлекеттің аумағында өз қызметін жүзеге асыратын ұйымды прокурордың арызы бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген тәртіппен экстремистік сот таниды.	өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болса, жоғарыда көрсетілген бірлестіктің немесе ұйымның қызметін ұйымдастырғаны немесе оған қатысқаны үшін, егер оның әрекеттерінде өзге қылмыс құрамы болмаса, қылмыстық жауаптылықтан босатылады.	10. Түсініктеме берілген бапқа ескертпеге сәйкес қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуын өз еркімен тоқтатқан адам, өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болса, жоғарыда көрсетілген бірлестіктің немесе ұйымның қызметін ұйымдастырғаны немесе оған қатысқаны үшін, егер оның әрекеттерінде өзге қылмыс құрамы болмаса, қылмыстық жауаптылықтан босатылады.
Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары өз құзыреті шегінде ұйымды экстремистік деп тану үшін қажетті дәлелдемелік базаны қалыптастыру үшін прокуратура органдарына материалдар беруге міндетті.	Қоғамдық немесе діни бірлестікке немесе өзге де ұйымға өз еркімен мүшеліктен бас тарту, сондай-ақ олар өткізетін іс-шараларға қатысудан бас тарту ерікті деп есептеледі. Адамды жауапкершіліктен босату үшін түсініктеме берілген бапқа ескерту негізінде оның әрекетінде басқа қылмыстың, оның ішінде экстремистік немесе террористік қылмыстардың құрамы жоқ екенін анықтау қажет. Экстремистік қылмыстардың тізбесі ҚК 3 бабының 39-тармағында келтірілген: ҚК 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (екінші және үшінші бөліктерінде) және 405-баптарында көзделген іс-әрекеттер. Террористік қылмыстардың тізбесі ҚК 3 бабының 30-тармағында келтірілген: ҚК 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 және 270-баптарында көзделген іс-әрекеттер.	Қоғамдық немесе діни бірлестікке немесе өзге де ұйымға өз еркімен мүшеліктен бас тарту, сондай-ақ олар өткізетін іс-шараларға қатысудан бас тарту ерікті деп есептеледі. Адамды жауапкершіліктен босату үшін түсініктеме берілген бапқа ескерту негізінде оның әрекетінде басқа қылмыстың, оның ішінде экстремистік немесе террористік қылмыстардың құрамы жоқ екенін анықтау қажет. Экстремистік қылмыстардың тізбесі баптың 39-тармағында келтірілген. ҚК 3 бабы: ҚК 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (екінші және үшінші бөліктерінде) және 405-баптарында көзделген іс-әрекеттер. Террористік қылмыстардың тізбесі ҚК 3-бабының 30-тармағында келтірілген: ҚК 70, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261 269 және 270-баптарында көзделген іс-әрекеттер.
Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 1-бабының 5-тармағына сәйкес Терроризм - күш қолдану идеологиясы және халықты үрейлендіруге байланысты және жеке адамға, қоғам мен мемлекетке залал келтіруге бағытталған күш қолдану және (немесе) өзге де қылмыстық әрекеттерді жасау не жасаймын деп қорқыту жолымен мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының немесе халықаралық ұйымдардың шешім қабылдауына әсер ету практикасы.	8. ҚК түсініктеме берілген бабының бірінші бөлігінде жауапкершілік көзделген әрекет ауыр қылмыс болып табылады. 9. ҚК түсініктеме берілген бабының екінші бөлігінде жауапкершілік көзделген	Террористік ұйым - оған қатысты оны террористік деп тану туралы сот шешімі қабылданған және заңды күшіне

енген террористік қызметті жүзеге асыратын немесе өз қызметінде терроризмді пайдалану мүмкіндігін мойындайтын ұйым, (осы Заңның 1-бабы 17-тармағы). Террористік қызмет – келесі әрекеттердің кез келгенін жасау: терроризм актісін ұйымдастыру, жоспарлау, дайындау, қаржыландыру және жүзеге асыру; терроризм актісін қоздыру; заңсыз әскерилендірілген топты, қылмыстық қоғамдастықты (қылмыстық ұйымды) ұйымдастыру, терроризм актісін жасау мақсатында ұйымдасқан топқа, сол сияқты осындай құрылымдарға қатысу; террористерді тарту, қаруландыру, оқыту және пайдалану; терроризм актісін ұйымдастыруға, жоспарлауға, дайындауға және жасауға ақпараттық немесе өзге де көмек көрсету; терроризм идеяларын насихаттау, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникация желілерін пайдалану арқылы террористік материалдарды тарату; террористерге, сондай-ақ, аталған әрекеттердің террористік әрекетті жүзеге асыру не террористік ұйымды қамтамасыз ету үшін пайдаланылатынын біле отырып, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қызметі террористік деп танылған ұйымдарға қаржылық, құқықтық көмек немесе өзге де көмек көрсету. Конструкциясы бойынша қылмыс құрамы формальды. Өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге	әрекет онша ауыр емес қылмыстарға жатады.	
---	--	--

асыруына не олардың қызметіне қатысуына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болған жағдайда қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметі ұйымдастырылған кезден бастап қылмыс аяқталды деп есептеледі. Қылмыстың субъективтік жағы ҚК 405-бабында көзделген тікелей ниет түріндегі кінәнің қасақана нысанасымен сипатталады. Кінәлі адам өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болған қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге ұйымның қызметін ұйымдастыратынын ұғынады, және осыны қалайды. Мотив пен мақсат, белгілі болғандай, біліктілікке әсер етпейді, бірақ жаза тағайындау кезінде сотпен ескеріледі. Қылмыстың субъектісі ҚК 405-бабында көзделген - 16 жасқа толған есі дұрыс жеке тұлға. ҚК 405-бабының 2-бөлігінде өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысқаны үшін жауапкершілік көзделген. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысу	
---	--

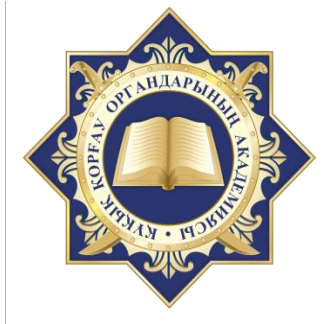
деп адамның жоғарыда аталған ұйымдардың мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталған қасақана әрекеттер жасауы (тыйым салынған ұйымның қызметін насихаттау мақсатында әңгімелесулер жүргізу, жаңа қатысушыларды тарту, өткізілетін іс-шараларға тікелей қатысу және т.б.) түсініледі. Заң экстремистік қоғамдық немесе діни бірлестіктердің немесе өзге де ұйымдардың қызметіне қатысуды мұндай қатысуудың белсенділік дәрежесіне қарай бөлмейді. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 8 желтоқсандағы «Террористік және экстремистік қылмыстар туралы заңнаманы қолдану бойынша сот тәжірибесінің кейбір мәселелері туралы» нормативтік қаулысына сәйкес террористік, экстремистік топтың қызметіне қатысу деп топқа қосылуды (мысалы, ант қабылдау, террористік және (немесе) экстремистік қызметпен айналысатын ұйымға мүше болу, топ басшысының тапсырмалары мен міндеттерін орындау) түсіну керек. Адамның топқа қатысу нысанындағы қылмыстық құқық бұзушылық террористік және (немесе) экстремистік әрекетті жүзеге асыруға не бір немесе бірнеше террористік және (немесе) экстремистік сипаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға бағытталған әрекетті дайындауға немесе жасауға қатысу ниетімен топ құрамына кірген кезден бастап аяқталды деп	
--	--

		есептеледі. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе оларға қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына (дәл солай оның ұйымдастырылуына) байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар өзге де ұйымның қызметіне қатысу уәждері алуан түрлі: идеологиялық, саяси, нәсілдік, ұлттық, рулық, әлеуметтік, таптық араздықты қоздыру (саяси экстремизм). ҚК 405-бабының 2-бөлігі бойынша саралау үшін жалпы белгілерден басқа қылмыс субъектісінде өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды жою туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болса да қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның қызметіне қатысушы сияқты қосымша белгі болуы тиіс. ҚК 405-бабы ҚК 430 «Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамауға» қатысты ерекше норма болып табылады, тиісінше, ҚК 430-бабымен бірге саралау қажет емес. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің немесе өзге де ұйымның ұйымдастырушысы (басшысы) немесе қатысушысы нақты қылмыс жасаған кезде оның әрекеттері ҚК 405-бабының 1 немесе 2-бөлігімен және ҚК Ерекше бөлімінің тиісті бабымен көзделген қылмыстардың жиынтығы бойынша саралануға жатады.
--	--	---

ҚК 405-бабына сәйкес, өздеріне қатысты экстремизмді немесе терроризмді жүзеге асыруына байланысты олардың қызметіне тыйым салу немесе оларды тарату туралы заңды күшіне енген сот шешімі бар болған жағдайда қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуын өз еркімен тоқтатқан адам егер оның әрекеттерінде басқа қылмыс құрамы болмаса қылмыстық жауаптылықтан босатылады. Қоғамдық немесе діни бірлестіктің не өзге де ұйымның қызметіне қатысуды аталған ескертпеге қатысты өз еркімен тоқтату деп адамның қылмыстық әрекетті жалғастыру мүмкіндігін ұғынған кезде оны тоқтатуы түсініледі. Ол, мысалы, осы ұйымдардың құрамынан шығудан, олардың басшыларының бұйрықтарын орындамаудан, ұйымның болуын қолдайтын басқа да әрекеттерді жасаудан бас тартудан, қылмыстық әрекеттерді жасаудан бас тартудан көрінуі мүмкін. ҚК 405- баптың 1-бөлігінде көзделген әрекет ауыр қылмыс болып табылады. ҚК 405- баптың 2-бөлігінде көзделген әрекет онша ауыр емес қылмыстарға жатады.		
---	--	--

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Нормативтік қаулылары	
1	«Жеке және заңды тұлғалардың ар-намысын, қадір-қасиетін және іскерлік беделін қорғау туралы заңнаманы сот тәжірибесінде қолдану туралы» 1992 жылғы 18 желтоқсандағы № 6
2	«Қылмыстық істер бойынша сот сараптамасы туралы» 2004 жылғы 26 қарашадағы №16
3	«Қылмыстық істер бойынша дәлелдемелерді бағалаудың кейбір мәселелері туралы» 2006 жылғы 20 сәуірдегі № 4
4	«Жеке айыптау істері бойынша сот тәжірибесі туралы» 2006 жылғы 25 желтоқсандағы № 13
5	«Қылмыстық іс жүргізуде адам және азамат құқықтарын, бостандықтарын сот арқылы қорғау туралы» 2010 жылғы 25 маусымдағы №4
6	«Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» 2015 жылғы 25 маусымдағы № 4
7	«Террористік және экстремистік қылмыстар туралы заңнаманы қолдану бойынша сот тәжірибесінің кейбір мәселелері туралы» 2017 жылғы 8 желтоқсандағы №11
8	«Сот үкімі туралы» 2018 жылғы 20 сәуірдегі № 4

**КАДЕМИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ ПРИ
ГЕНЕРАЛЬНОЙ ПРОКУРАТУРЕ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

**КОММЕНТАРИЙ
к отдельным статьям Уголовного кодекса
Республики Казахстан
(научно-практический)**

Косшы, 2024

Рецензенты: Лапшин В.Ф., проректор по научной работе Югорского государственного университета РФ, доктор юридических наук, доцент; Мухамадиева Г.Ж., начальник кафедры уголовного права и криминологии Карагандинской академии МВД РК им.Бейсенова, кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (рецензии даны на труд в редакции на русском языке).

Комментарий к отдельным статьям Уголовного кодекса Республики Казахстан: Жижис С.А., Жусупова З.Т. / под общей редакцией Г.К. Шушиковой – Косшы: Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, 2024 – 213 с.

Комментарий к отдельным статьям Уголовного кодекса Республики Казахстан подготовлен согласно Плану действий в области прав человека и верховенства закона, утвержденного Указом Президента Республики Казахстан от 8 декабря 2023 года №409.

В работе приведен сравнительно-правовой анализ национального уголовного права, проанализирована судебно-следственная практика и статистические сведения за последние 5-9 лет.

Издание адресовано специалистам в области уголовного права и применимо как вспомогательный инструмент в правоприменительной практике для облегчения понимания и правильного применения норм закона.

© Академия правоохранительных органов

СОДЕРЖАНИЕ

ОБОЗНАЧЕНИЯ И СОКРАЩЕНИЯ	106
ВВЕДЕНИЕ	107
I. Статья 50 «Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью»	109
II. Статья 131 «Оскорбление»	116
III. Статья 145 «Нарушение равноправия человека и гражданина»	121
IV. Статья 405 «Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма»	126
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	133
ПРИЛОЖЕНИЕ	135

ОБОЗНАЧЕНИЯ И СОКРАЩЕНИЯ

УК	Уголовный кодекс Республики Казахстан
УПК	Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан
ГК	Гражданский кодекс Республики Казахстан
ГПК	Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан
КоАП	Кодекс об административных правонарушениях Республики Казахстан
РК	Республика Казахстан
ГП	Генеральная прокуратура Республики Казахстан
НП ВС	Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан
СА	Судебная администрация Республики Казахстан
СНГ	Содружество Независимых Государств
ООН	Организация Объединенных Наций
ОБСЕ	Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе
ШОС	Шанхайская Организация Сотрудничества
ОИС	Организация исламского сотрудничества
ОДКБ	Организация Договора о коллективной безопасности
ПДД	Правила дорожного движения

ВВЕДЕНИЕ

Республика Казахстан с провозглашением независимости и суверенитета, являясь неотъемлемой частью мирового сообщества, выбрала путь построения демократического и правового государства, обозначив защиту прав человека основой государственности.

Конституция нашей страны закрепляет, что достоинство человека неприкосновенно, никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию. Каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и достоинства.

Определяя на конституционном уровне приверженность принципам и нормам международного права, а также стремление к утверждению себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, наша страна проводит планомерную политику по внедрению международных стандартов в национальное законодательство по ключевым направлениям, в числе которых – защита прав человека.

На сегодняшний день Казахстан является активным членом таких международных организаций как ООН, ОБСЕ, ШОС, ОИС, ОДКБ, СНГ и др. Наша страна ратифицировала все основополагающие международные акты в области прав человека.

В этой связи, в качестве ответственного субъекта международного права, Казахстан внимательно относится к рекомендациям международных организаций, в том числе по вопросам совершенствования национального законодательства.

Вместе с тем, как правило, рекомендации международных организаций носят информативный характер и не требуют непрямого, безусловного внедрения в действующие правовые акты.

Более того, прямая имплементация норм международного права в действующее национальное законодательство – процесс, требующий особого и взвешенного подхода, поскольку необходимо учитывать множество факторов, включая такие, как история становления государственности и экономического развития страны, территориальные особенности, а также сложившиеся культуру поведения, обычаи и традиции населения и многие другие.

С учетом множества объективных факторов отечественное законодательство эволюционирует и совершенствуется, в том числе в сфере обеспечения прав человека.

Еще одним шагом в этом направлении стал Указ Президента РК от 8 декабря 2023 года №409 об утверждении Плана действий в области прав человека и верховенства закона (далее – План).

Указанным Планом Генеральной прокуратуре совместно с Судебной Администрацией и Правительством РК поручено подготовить комментарий к отдельным статьям Уголовного кодекса (ст.ст.50, 131, 145, 405 УК).

Необходимо отметить, что на практике отчасти крайне затруднительно применение действующей нормы закона без уяснения ее смысла. В этом случае, комментарий является действенным инструментом для всестороннего и глубокого толкования нормы закона.

В этой связи, в рамках научных изысканий проведен сравнительно-правовой анализ национального уголовного права, проанализирована судебная практика с изучением более 600 судебных актов и постановлений органов досудебного расследования. Проанализированы статистические сведения по указанным уголовно-правовым нормам за последние 5 лет. Ввиду незначительного количества эмпирических данных по ст.145 УК, не позволяющих дать объективную оценку судебной практике, сведения по указанной норме даны с момента принятия нового Уголовного кодекса, т.е. за 9 лет.

Проведен сравнительный анализ имеющихся в правовом поле страны 3-х комментариев к Уголовному кодексу, изданных видными казахстанскими учеными (Таблица 9,10,11,12).

По результатам подготовлен научно-практический комментарий в котором заложены основные аспекты судебной практики и научной мысли в отношении комментируемых уголовных норм, подкрепленных примерами из практики.

Данный научный труд применим как вспомогательный инструмент в правоприменительной практике для облегчения понимания и правильного применения норм закона.

Комментируемые уголовные правонарушения напрямую затрагивают права и свободы человека и гражданина в разных сферах правоотношений, следовательно должная правоприменительная практика имеет особое значение для успешного развития государства и защиты конституционных прав граждан.

I. Статья 50 «Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью»

Статья 50. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью

1. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью состоит в запрещении занимать определенные должности на государственной службе, в органах местного самоуправления, финансовых организациях либо заниматься определенной профессиональной или иной деятельностью.

2. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью устанавливается на срок от одного года до десяти лет.

За совершение преступлений в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях, совершенных руководящим работником финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга, крупным участником (крупным акционером) – физическим лицом, руководителем, членом органа управления, руководителем, членом исполнительного органа, главным бухгалтером крупного участника (крупного акционера) – юридического лица финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 238, частью второй статьи 239, частью второй статьи 250 настоящего Кодекса, в том числе лицами, временно либо по специальному полномочию выполняющими функции органа управления или исполнительного органа финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 239 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенную должность устанавливается на срок от пяти лет до установления запрета занимать должность руководящего работника финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга и являться крупным участником (крупным акционером) финансовой организации пожизненно.

За совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, а также преступлений, предусмотренных частями второй, третьей, четвертой и пятой статьи 132, частями второй и третьей статьи 133 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними.

За совершение коррупционных преступлений лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора.

За совершение транспортных преступлений, предусмотренных частью четвертой статьи 345-1 и статьей 346 настоящего Кодекса, лишение права заниматься определенной деятельностью состоит в пожизненном запрете на право управления транспортным средством.

3. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью может быть назначено и в случаях, когда оно не предусмотрено соответствующей статьей Особенной части настоящего Кодекса в качестве дополнительного наказания за соответствующее уголовное правонарушение, если с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного суд признает невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

4. При назначении этого наказания в качестве дополнительного к лишению

свободы, аресту оно распространяется на все время отбывания основного наказания, но при этом его срок исчисляется с момента отбытия лишения свободы, ареста. В случае назначения лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного вида наказания к другим основным видам наказания, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении его срок исчисляется с момента вступления приговора в законную силу.

Наказание является естественной реакцией государства на совершенное уголовное правонарушение и зачастую естественной мерой реагирования, позволяющей восстановить нарушенные права потерпевшего.

Необходимо отметить, что наказание обладает рядом специфических признаков: является особой мерой государственного принуждения; имеет исключительно государственный характер мер принуждения; назначается по приговору суда от имени Республики Казахстан; применяется за совершение уголовного правонарушения (уголовного проступка или преступления), то есть назначается лишь за правонарушения, запрещенные действующим уголовным законодательством; применяется к лицу, признанному виновным в совершении уголовного правонарушения; содержанием наказания является лишение или ограничение прав и свобод лица, признанного виновным в совершении уголовного правонарушения; применяется в целях восстановления социальной справедливости, исправления осужденного, предупреждения совершения новых уголовных правонарушений как осужденным, так и другими лицами.

Судами наряду с основными видами наказания применяются в отношении осужденного и дополнительные виды наказания. Дополнительные наказания устанавливаются в целях компенсации вреда, причиненного обществу, и охраны общественного порядка, а также с целью предотвращения повторения преступлений.

«Под дополнительными наказаниями следует понимать вспомогательные меры государственного принуждения, назначаемые по приговору суда, присоединяемые к основному виду наказания лицу, признанному виновным в совершении уголовного правонарушения, которые заключаются в ограничении или лишении прав, материальных благ и в морально-психологическом воздействии на осужденного».¹

В уголовном законодательстве Казахстана данный вид наказания является эффективным инструментом борьбы с преступностью и может быть назначен в случаях, когда основное наказание не является достаточным.

К дополнительным наказаниям относятся: конфискация имущества; лишение специального, воинского или почетного звания, классного чина, дипломатического ранга, квалификационного класса и государственных наград; лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью; лишение гражданства Республики Казахстан;

¹ Баткалова Г.М. Система дополнительных наказаний по уголовному законодательству Республики Казахстан, международный научный журнал Молодой ученый №49, 2020

выдворение за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства.

Одним из дополнительных видов наказания, назначаемого наряду с основным наказанием за совершение уголовных правонарушений, является лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, которое регламентируется ст.50 УК.

Сущность данного вида наказания состоит в лишении осужденного на определенный приговором суда срок правомочий, обусловленных его служебным положением, должностными полномочиями, профессиональной или иной деятельностью, используя которые это лицо совершило уголовное правонарушение или которые оно могло бы использовать в дальнейшем для совершения уголовного правонарушения.

По мнению ассоциированного профессора, к.ю.н. А.К. Канатова «данное наказание оказывает карательное психологическое воздействие на виновного, значительно ограничивает его права и возможности, способствует очищению государственной службы и иных видов деятельности от лиц, которые наносят серьезный ущерб гражданскому обществу».

Также, по его мнению в результате назначения указанного наказания должны наступить следующие уголовно-правовые последствия:

- запрет на занятие определенной должности на государственной службе;
- запрет на занятие определенной должности в органах местного самоуправления;
- запрет на занятие определенной должности в финансовых организациях;
- запрет на занятие определенной профессиональной или иной деятельностью;
- пожизненный запрет занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними;
- пожизненный запрет занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора за совершение коррупционных преступлений;
- пожизненный запрет на право управления транспортным средством.²

Пожизненное лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, транспортных, коррупционных преступлений и в сфере экономической деятельности, а в иных случаях суд должен исходить из общих оснований и

² Комментарий к Уголовному кодексу, под общей редакцией Ескараева А.Н., Рахметова С.М., Сарпекова Р.К. Институт законодательства и правовой информации РК, 2024

условий назначения дополнительного наказания, в соответствии с которым оно назначается на срок от одного года до десяти лет.

За 2019-2023г.г. данный вид дополнительного наказания применен в отношении 24 655 лиц, из которых:

в виде лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью в отношении 13 197 лиц (наибольшее количество осужденных по ст.ст. 189 ч.4, 190 ч.4, 216 ч.3, 217 ч.3, 345 ч.1,2,3,4);

пожизненное лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в отношении 11 458 лиц (наибольшее количество осужденных по ст.ст.121 ч.4, 122 ч.1, 190 ч.3, 346 ч.1,2, 366 ч.1,2,3, 367 ч.1,2,3).

Анализируя судебную практику по ст.50 УК можно сделать вывод о должном применении судами положений заложенных в данной норме. (Приложение таблица 5)

Назначая дополнительное наказание в виде пожизненного лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью, суд должен учитывать, что его назначение пожизненно предусмотрено только за отдельные категории преступлений, прямо перечисленные в ч.2 ст.50 УК. За другие уголовные правонарушения, не входящие в данный перечень, пожизненное лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью не назначается, даже если данный вид дополнительного наказания предусмотрен в качестве обязательного в санкции статьи УК. В таких случаях суд должен исходить из общих оснований и условий назначения этого вида дополнительного наказания, в соответствии с которыми оно назначается на срок от одного года до 10 лет.³

Таким образом, решение о назначении дополнительного наказания в резолютивной части приговора (постановления) должно содержать ссылку на ч.3 ст.50 УК. Согласно, которой лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью может быть назначено и в случаях, когда оно не предусмотрено соответствующей статьей Особенной части УК в качестве дополнительного наказания за соответствующее уголовное правонарушение, если с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного суд признает невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

Однако, имеются единичные факты назначения судами пожизненного лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, когда преступление, совершенное виновным, не входит в вышеуказанный перечень или же, назначая наказание в пределах от одного года до десяти лет суды, не делают ссылку на ч.3 ст.50 УК.

Данной нормой предусмотрено, что лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью

³ Нормативное постановление Верховного Суда РК №4 от 25.07.2015г. «О некоторых вопросах назначения наказания»

может быть назначено и в случаях, когда оно не предусмотрено соответствующей статьей Особенной части настоящего Кодекса в качестве дополнительного наказания за соответствующее уголовное правонарушение, если с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного суд признает невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

Так, апелляционным приговором судебной коллегии по уголовным делам суда г.Нур-Султан от 25.11.2020 года гражданка А. осуждена по п.2) ч.4 ст.189 УК к 7 годам лишения свободы с пожизненным лишением права занимать должности или заниматься деятельностью, связанной с финансовой и бухгалтерской деятельностью, признав виновной в неоднократном присвоении и растрате, то есть хищении чужого имущества, вверенного виновной, с использованием своего служебного положения, в крупном и особо крупном размерах.

Постановлением судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда от 11.07.2023 года вышеуказанный апелляционный приговор в отношении гражданки А. изменен в части назначения дополнительного наказания.

Так, санкция ч.4 ст.189 УК предусматривает наказание в виде лишения свободы на срок от 7 до 12 лет с конфискацией имущества, с пожизненным лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

В соответствии с ч.2 ст.50 УК назначение наказания в виде лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью пожизненно предусмотрено за отдельные категории преступлений, прямо перечисленные в содержании статьи: коррупционные преступления, отдельные категории экономических преступлений, а также преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних или малолетних.

Преступление, за которое осуждена А., не относится к категории преступлений, указанных в данной норме. Соответственно в данном случае применение дополнительного наказания в виде пожизненного лишения права занимать должности или заниматься деятельностью связанной с финансовой и бухгалтерской деятельностью является необоснованным.

Другой пример постановлением судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда от 27.09.2022г. удовлетворен протест Генерального Прокурора в отношении гражданина М., осужденного Енбекшинским районным судом по ч.3 ст.216 УК с наложением дополнительного наказания в виде запрета на занятие предпринимательской деятельностью.

В соответствии с п.4 ст.26 Конституции каждый имеет право на свободу предпринимательской деятельности, свободное использование своего имущества для любой законной предпринимательской деятельности.⁴

⁴ Конституция Республики Казахстан, принятая на республиканском референдуме 30 августа 1995 года

Согласно ст.2 Предпринимательского кодекса предпринимательская деятельность может быть ограничена исключительно законами Республики Казахстан.⁵

В данном случае, суд первой инстанции необоснованно лишил осужденного права заниматься предпринимательской деятельностью в целом, не обозначив круг должностей, занимать которые он не вправе.

В этой связи, Верховным судом данный судебный акт изменен и приведен в соответствии с требованиями действующего законодательства.

Таким образом, в каждом случае совершения лицом уголовного правонарушения, связанного с исполнением обязанностей по должности или занятием определенной деятельностью, суд обязан, учитывая характер совершенного преступления, обсудить вопрос о лишении подсудимого права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

В резолютивной части приговора должности или вид деятельности должны быть указаны конкретно. Недопустимо, в частности, лишать осужденного права работать в той или иной отрасли либо в каких-либо учреждениях, организациях без определения круга должностей, занимать которые он не вправе.

Лишение права управлять транспортными средствами может быть назначено судом в качестве дополнительного наказания в соответствии с санкцией уголовного закона независимо от того, что это лицо не имело этого права либо было лишено его в порядке административного взыскания.

Так, 23 августа 2022 года гражданин А. управляя автотранспортным средством, допустил нарушения п.10.1 ПДД, повлекшие причинение по неосторожности причинение средней тяжести вреда здоровью человека, действия А. квалифицируются по ч.1 ст. 345 УК.

Вина А. в совершении уголовного проступка кроме признательных показаний подсудимого и показаний потерпевшего, также подтверждается совокупностью доказательств, исследованных в ходе судебного разбирательства.

Санкция части первой статьи 345 УК также предусматривает обязательное дополнительное наказание в виде лишения права заниматься определенной деятельностью.

В этой связи, Илийским районным судом Алматинской области от 05.12.2022 года А. признан виновным в совершении вмененного уголовного проступка, с назначением ему наказания в виде общественных работ на срок 80 (восемьдесят) часов, с лишением права заниматься определенной деятельностью - лишением права управлять транспортным средством сроком на 2 (два) года.

При назначении за совершение экстремистских преступлений дополнительного наказания, предусмотренного ст.50 УК, должен быть

⁵ Предпринимательский кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК.

указан конкретный вид деятельности, права заниматься которой лишается осужденный (к примеру, деятельности, связанной с созданием, членством, участием в работе политических партий, политических общественных объединений и движений).

Судам при назначении наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью следует учесть предусмотренные ч.2 ст.50 УК особенности в отношении лиц, совершивших преступления в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях, половой неприкосновенности несовершеннолетних, коррупционные и транспортные преступления.

Если лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью не предусмотрено санкцией соответствующей статьи Особенной части УК, то суд с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного должен обсудить вопрос о назначении ему такого дополнительного наказания по правилам ч.3 ст.50 УК.⁶

В национальном законодательном поле к данной статье имеется несколько редакций комментариев видных ученых Казахстана, каждая из которых дополняя другу друга уникальна и содержит исчерпывающую информацию, разъясняющую положения ст.50 УК по ее применению.

Помимо этого, у судейского корпуса имеется профильная нормативная база постановлений Верховного Суда, которые являются интерпретационными нормативными правовыми актами, разъясняющими смысл законодательных актов, имеющие юридически обязательное значение. Должное применение, их обеспечит единообразие правоприменительной практики и недопущение судебных ошибок при решении вопроса о наложении дополнительных видов наказаний. (Приложение таблица 13)

⁶ См.3

II. Статья 131 «Оскорбление»

Статья 131. Оскорбление

1. Оскорбление, то есть унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме, - наказывается штрафом в размере до ста месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста двадцати часов.

2. То же деяние, совершенное публично или с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций, - наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста восьмидесяти часов.

В соответствии со ст.32 УПК дела об уголовных правонарушениях, предусмотренные ст.131 УК считаются делами частного обвинения. Производство по этим делам начинается не иначе как по жалобе потерпевшего и подлежит прекращению за примирением его с обвиняемым, подсудимым. Особенности производства по делам данной категории заключены в главе 47 УПК.⁷

В уголовном праве оскорбление чести и достоинства человека отнесено к преступлениям против личности.

Конституцией прямо установлено, что достоинство человека неприкосновенно. Каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и достоинства.

Уголовным законодательством ст.131 предусмотрена ответственность за оскорбление, т.е. унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме.

Особых трудностей при квалификации и даче правовой оценки оскорблению в судебной практике в большинстве случаев не возникает. Об этом также свидетельствуют изученные судебные акты, состоявшиеся по анализируемой статье.

Общественная опасность уголовного проступка выражается в оскорблении, т.е. унижении чести и достоинства другого человека, выраженном в неприличной форме.

Объектом посягательства уголовного проступка выступает честь и достоинство человека.

Объективная сторона заключается в действиях, направленных на унижение чести и достоинства другого лица, выраженных в неприличной форме путем негативной оценки личности потерпевшего.

Отечественные ученые едины во мнении, что оскорбление должно быть выражено в отношении конкретной личности или конкретных лиц, также обязательно оскорбление должно происходить в неприличной форме.

⁷ Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №231-V ЗРК

Неприличная форма рассчитана на то, чтобы вызвать у потерпевшего чувство обиды и унижения, она противоречит общепризнанным правилам поведения людей в обществе.

При решении вопроса о том, выражена ли отрицательная оценка в неприличной форме, суд должен исходить из норм нравственности нашего общества, а не только из ее восприятия самим потерпевшим, ибо он может обладать повышенным самомнением и любые критические высказывания в свой адрес считать оскорбительными. Не имеет значения, соответствует ли отрицательная оценка потерпевшего действительности или нет.⁸

К примеру, гражданин Д., находясь возле села Прапорщикова, остановил автотранспортное средство потерпевшего Ш. В ходе их разговора, гражданин Д. выражаясь грубыми словами «жаргонами», оскорбил последнего, унизив его честь и достоинство в неприличной форме.

Судом установлено, что умышленные действия Д. были направлены на унижение чести и достоинства Ш. в неприличной форме путем негативной оценки потерпевшего. Виновность подсудимого Д. полностью доказана исследованными в суде доказательствами, в т.ч. видео-аудиозаписью, подтверждающими высказывания в адрес потерпевшего.

Глубоковским районным судом Восточно-Казахстанской области Д. признан виновным в совершении уголовного правонарушения, предусмотренного ч.1 ст.131 УК, с назначением наказания в виде штрафа.

Важным является адресность оскорбления, т.е. оскорбление должно быть выражено в отношении конкретной личности или конкретных лиц, при этом виновный предполагает, что факт оскорбления станет известен потерпевшему.

Зачастую в ходе судебного разбирательства потерпевшему не удастся доказать факт своего оскорбления, в связи с чем уголовное дело прекращается за отсутствием в действиях подсудимого состава вмененного правонарушения.

К примеру, Житикаринский районный суд Костанайской области признал гражданку Ж. невиновной в совершении преступления, предусмотренного ч.2 ст.131 УК, и оправдал за отсутствием в её действиях состава преступления.

Частным обвинителем Ж. обвинялась в том, что публично в инстаграмме, а также в ходе телефонного разговора с матерью Т., выражалась нецензурной бранью, оскорбила Т., унизив её честь и достоинство в неприличной форме.

Частным обвинителем суду представлен диск с записью разговора, который признан судом недопустимым в качестве доказательства. Оснований для назначения экспертизы суд не усмотрел, так как имела место явно ненормативная лексика. Однако она не была использована подсудимой для оскорбления, унижения чести и достоинства Т.

⁸ Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией д.ю.н., профессора, академика Казахстанской национальной академии естественных наук Борчашвили И.Ш., 2021г.

По мнению суда, то обстоятельство, что Ж. употребляла нецензурные слова, нельзя положить в основу обвинения, так как они не были направлены на оскорбление и унижение чести и достоинства Т., а были использованы в качестве разговорной речи.

В соответствии с требованиями ст.19 УПК обвинительный приговор не может быть основан на предположениях и должен быть подтвержден достаточной совокупностью достоверных доказательств.⁹

Суд при вынесении оправдательного вердикта мотивировал тем, что достоверных доказательств вины Ж. в умышленном оскорблении, направленном на унижение личности Т., в судебном заседании не представлено, в связи с чем частное обвинение не нашло своего подтверждения.

Критические замечания, высказанные в резкой форме, негативное суждение о конкретном лице, упоминание его отрицательных качеств, концентрация внимания на недостатках его характера, высказанные в корректной, приличной форме, не образуют состава оскорбления.¹⁰

При этом, если в судебном разбирательстве возникли обстоятельства, для установления которых требуются специальные научные знания, суд, как по ходатайству сторон, так и по собственной инициативе, решает вопрос о необходимости и возможности проведения соответствующей экспертизы.

Следует отметить, что заключение эксперта не имеет каких-либо преимуществ перед другими доказательствами и заранее установленной силы, подлежит анализу, сопоставлению и оценке в совокупности с другими доказательствами по делу.¹¹

Субъективная сторона характеризуется прямым умыслом. Виновный сознает, что совершает действия, унижающие честь и достоинство другого лица в неприличной форме, предвидит наступление общественно опасных последствий и желает этого.

В соответствии с требованиями ст.4 УК единственным основанием уголовной ответственности является совершение уголовного правонарушения, то есть деяния, содержащего все признаки состава преступления либо уголовного проступка, предусмотренного УК.¹²

Поддержание обвинения потерпевшим не сводится только к участию в судебных прениях, а осуществляется на протяжении всего судебного разбирательства путем представления доказательств и т.п.¹³

Субъектом является физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста.

⁹ См.7

¹⁰ См.2

¹¹ Нормативному Постановлению Верховного Суда Республики Казахстан № 16 от 26.11.2004г. «О судебной экспертизе»

¹² Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226-VЗРК

¹³ Нормативное Постановление Верховного Суда Республики Казахстан №13 от 25 декабря 2006 года «О судебной практике по делам частного обвинения»

В ч.2 ст. 131 УК предусмотрена ответственность за оскорбление, совершенное публично или с использованием средств массовой информации или телекоммуникационных сетей.

09.11.2022 года гражданин З. во время переписки посредством мессенджера «WhatsApp» на телефон гражданки З. направил несколько аудио файлов, в которых выражался нецензурной бранью.

В ходе судебного заседания, частным обвинителем были представлены записи голосовых сообщений, а также скриншоты с их фиксацией с указанием времени и даты, а также автора сообщений, анализ содержания которых свидетельствует о выражении в неприличной и нецензурной форме, направленной на унижение чести и достоинства потерпевшей.

Таким образом, вина подсудимого в совершении уголовного правонарушения подтверждается полностью.

В этой связи, судом №2 г.Усть-Каменогорска Восточно-Казахстанской области З. признан виновным в совершении уголовного правонарушения, предусмотренного ч.2 ст.131 УК с назначением наказания в виде привлечения к общественным работам на срок 60 (шестьдесят) часов.

Деяния, предусмотренные ч.ч.1 и 2 ст.131 УК, относятся к уголовным проступкам.

Резюмируя вышеизложенное, необходимо отметить, что имеющиеся редакции комментариев к Уголовному кодексу охватывают основные вопросы и аспекты, связанные с квалификацией уголовного правонарушения по ст.131 УК.

В комментарии под редакцией Рахметова С.М., Рогова И.И. и др. более конкретизированы разными примерами формы выражения оскорбления (устная, письменная, физическая).¹⁴

Необходимо отметить, что потерпевший не ограничен в реализации своего конституционного права на защиту чести и достоинства, путем подачи жалобы в гражданско-судебном порядке.

¹⁴ См.2

Таблица 1. Практика рассмотрения судом уголовных дел по ст.131 УК

		2019	2020	2021	2022	2023	Всего
Количество лиц по оконченным делам		1621	1171	1246	1186	1105	6329
Осуждено лиц		132	126	160	166	198	782
Оправдано лиц		181	193	221	222	173	990
Лица, в отношении которых дела (уголовное преследование) прекращены		1301	827	791	784	671	4374
Из них:	прекращено по основаниям, предусмотренным пп. 1), 2), 5), 6), 7) и 8) ч.1 ст.35 УПК	817	588	592	609	562	3168
	за примирением сторон	352	170	128	110	81	841

Прим: отчет Формы №1 "О работе судов первой инстанции по рассмотрению уголовных дел"

III. Статья 145 «Нарушение равноправия человека и гражданина»

Статья 145 Нарушение равноправия человека и гражданина

1. Прямое или косвенное ограничение прав и свобод человека (гражданина) по мотивам происхождения, социального, должностного или имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства, принадлежности к общественным объединениям или по любым иным обстоятельствам - наказывается штрафом в размере до ста шестидесяти месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста шестидесяти часов, либо арестом на срок до сорока суток.

2. То же деяние, совершенное лицом с использованием своего служебного положения либо лидером общественного объединения, -

наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до двухсот часов, либо арестом на срок до пятидесяти суток, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового.

Вопросы равноправия граждан являются приоритетом и требуют особо внимательного подхода со стороны государства. Уголовно-правовая защита конституционных прав является основополагающим принципом демократического государства.

Согласно ст.2 Всеобщей декларации прав и свобод каждый человек должен обладать всеми правами и всеми свободами, провозглашенными настоящей Декларацией, без какого бы то ни было различия, как в отношении расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических и иных убеждений, национального или социального происхождения, имущественного, сословного или иного положения. Кроме того, не должно проводиться никакого различия на основе политического, правового или международного статуса страны или территории, к которой человек принадлежит, независимо от того, является ли эта территория независимой, подопечной, самоуправляющейся или как-либо иначе ограниченной в своем суверенитете.¹⁵

Ст.14 Конституции закреплено равенство всех граждан перед законом и судом. Никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по иным любым обстоятельствам.

Уголовным законодательством за нарушение равноправия человека и гражданина установлена ответственность в соответствии со ст.145 УК.

Общественная опасность уголовного проступка заключается в нарушении гарантированного Конституцией равноправия граждан.

¹⁵ Всеобщая декларация прав человека, принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года.

Необходимо понимать, что основным критерием криминализации анализируемого уголовного проступка выступает нарушение безусловного запрета на закрепленное Конституцией равноправие человека и гражданина.

В комментарии под редакцией Борчасвили И.Ш. указано, что объектом анализируемого уголовного правонарушения является конституционное право граждан на равенство. Нарушение равноправия человека и гражданина может иметь место во всех сферах жизнедеятельности - политической, социальной, экономической и тд.¹⁶

Как отмечает профессор, д.ю.н. Московского государственного университета им. М.В.Ломоносова Серебренникова А.В. «непосредственным объектом уголовного правонарушения, предусмотренного ст.145, является такая разновидность политических прав и свобод человека и гражданина, как его равноправие».¹⁷

В свою очередь, профессор, д.ю.н. Мухамеджанов Э.Б. обозначил, что объектом уголовного правонарушения, предусмотренного данной нормой, являются общественные отношения, реализация которых обеспечивает равенство прав и свобод человека и гражданина.

Обобщая мнения ученых, можно прийти к выводу, что объектом анализируемого уголовного правонарушения выступает право граждан на равенство, гарантируемое Конституцией, а также общественные отношения, в которые вступают граждане для обеспечения равенства своих прав и свобод.

Объективную сторону данного уголовного правонарушения образуют действия лица, которые выражаются в прямом или косвенном ограничении прав и свобод человека и гражданина по мотивам его расовой, национальной принадлежности, пола, языка и т.д.¹⁸

Борчасвили И.Ш. в своем комментарии указывает, что объективная сторона выражается в действиях либо бездействии, направленных на прямое или косвенное ограничение прав и свобод человека (гражданина) по мотивам его происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства, принадлежности к общественным объединениям или по любым иным обстоятельствам.

Вместе с тем, в своей статье старший преподаватель кафедры уголовного права Академии следственного комитета Российской Федерации Пешков Д.В. отмечает, что объективную сторону преступления составляют действия (бездействия), выраженные в дискриминации (нарушении) прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в зависимости от его пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии,

¹⁶ См.8

¹⁷ Серебренникова А.В.. профессор, д.ю.н. МГУ им. М.В. Ломоносова г.Москва РФ, Лебедев М.В. аспирант МГУ им. М.В. Ломоносова г.Москва РФ Статья «К вопросу о дискриминации человека и гражданина по уголовному законодательству Республики Казахстан и Российской Федерации»

¹⁸ См.2

убеждений, принадлежности к общественным объединениям или каким-либо социальным группам.

Также, в указанной статье подробно описаны виды дискриминаций, такие как происхождение, социальное положение, должностное положение, имущественное положение, пол, раса, национальность, язык, религия, убеждение, место жительства, необходимые при квалификации уголовного правонарушения.¹⁹

Аналогичные разъяснения понятий видов дискриминации подробно описаны в комментарии Борчасвили И.Ш.

Следует отметить, что виды нарушений могут быть разнообразны и зависят от характера нарушаемого права, свободы, законного интереса.

Общим для всех нарушений является то, что нарушения препятствуют гражданину осуществить или реализовать имеющееся у него право, свободу или законный интерес.

Субъективная сторона нарушения равноправия граждан характеризуется прямым или косвенным умыслом. Виновный сознает, что нарушает гарантированное Конституцией равноправие граждан, предполагает причинение вреда правам и свободам человека (гражданина), сознательно допуская его наступление.

Борчасвили И.Ш. также отмечает, что конструктивным признаком субъективной стороны состава деяния, предусмотренного ст.145 УК, является мотив. Мотивы могут быть разными, но все они вступают в противоречие с конституционно закрепленными принципами межличностных отношений в обществе.

Субъектом нарушения равноправия граждан может быть любое вменяемое лицо, достигшее 16 лет.

Часть 2 ст. 145 УК предусматривает квалифицирующий признак в виде использования служебного положения или нарушения равноправия граждан лидером общественного объединения.

Согласно п.21) ст.3 УК лидер общественного объединения - это руководитель общественного объединения, а также иной участник общественного объединения, способный посредством своего влияния и авторитета единолично оказывать управляющее воздействие на деятельность этого общественного объединения.

Вместе с тем, если нарушение равноправия граждан совершено должностным лицом с использованием своего служебного положения и это повлекло существенное нарушение прав и законных интересов граждан, то ответственность будет наступать за должностное преступление (ст. 361, 362 УК).

Уголовное правонарушение, предусмотренное ст.145 УК, необходимо отличать от возбуждения социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни (ст. 174 УК), поскольку оно не направлено на возбуждение названных видов розни, на унижение национального

¹⁹ Д.В. Пешков «О нарушении равенства прав и свобод человека и гражданина (уголовно-правовой аспект)», Экономика и право №4 2015г.

достоинства, а состоит лишь в нарушении прав, гарантированных Конституцией.²⁰

Деяния, предусмотренные ч.ч.1 и 2 ст.145 УК, относятся к уголовным проступкам.

В Казахстане в период с 2015 по 2023 годы уголовные дела данной категории судами не рассматривались, в производстве находилось всего 23 уголовных дела, 20 из которых на досудебной стадии прекращены за отсутствием в деянии состава уголовного правонарушения (Приложение Таблица 2).

Основной причиной обращения граждан явилось возможное нарушение трудовых прав. Также поступали заявления в интересах защиты нарушенных прав несовершеннолетних, по мотивам национальности и по фактам нарушения равноправия со стороны бывших супругов и т.п.

К примеру, 24.07.2020г. в Кировское отделение Управления полиции г.Караганды поступило заявление от гражданки Т. о привлечении гражданки К. по факту притеснения ее гражданских прав по признакам национальности. По итогам рассмотрения 31.08.2020г. органом уголовного преследования производство по делу прекращено в соответствии с п.2 ч.1 ст.35 УПК за отсутствием в деянии состава уголовного правонарушения.

Аналогично, 28.05.2015г. в линейное отделение полиции ст.Кандыагаш поступило заявление гражданки Ж. по факту неправомерных действий начальника ШЧ-8 ст.Шалкар филиала АО "НК "КТЖ" гражданина Б. при приеме на работу. По итогам рассмотрения 30.05.2015 года дело также прекращено за отсутствием в деянии состава уголовного правонарушения.

В обоих случаях производство прекращено по причине отсутствия субъективной стороны нарушения, а именно наличие прямого или косвенного умысла в деяниях обвиняемого.

Все зарегистрированные факты нарушения равноправия человека и гражданина за 2015-2023 г.г. не нашли своего подтверждения. При этом, согласно ст.185 УПК орган уголовного преследования обязан принять и зарегистрировать заявление, сообщение о любом готовящемся, совершенном либо совершаемом уголовном правонарушении.

Действующее в Казахстане право в области защиты прав человека позволяет полноценно реализовать и защитить свои права и свободы в рамках действующего законодательства.

²⁰ См.2

Таблица 2. Практика расследования уголовных дел по ст.145 УК

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Всего
Находилось в производстве уголовных дел	9	8	2	0	0	3	0	0	1	23
Зарегистрировано	1	2	0	0	0	0	0	0	0	3
Снято с учета преступлений	8	6	2	0	0	3	0	0	1	20
Прервано производством	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Прекращено по нереабилитирующим основаниям	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Направлено в суд	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Прим: АРМ ЕРДР отчет Формы 1-М

IV. Статья 405 «Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма»

Статья 405. Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма

1. Организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, -

наказывается штрафом в размере до шести тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до шести лет, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до пяти лет или без такового, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет.

2. Участие в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, -

наказывается штрафом в размере до двух тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет.

Примечание. Лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления.

В нормах действующего законодательства в качестве одного из оснований ограничения прав граждан выступает охрана демократических ценностей, провозглашенных в Конституции страны и закрепленных в ряде других нормативных правовых актов для сохранения стабильности и безопасности общества.

Статья 29 Всеобщей декларации прав человека гласит, что «Каждый человек имеет обязанности перед обществом, в котором только и возможно свободное и полное развитие его личности. При осуществлении своих прав и свобод каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе».²¹

²¹ См.15

Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены только законами и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения.²²

Необходимо понимать, что устанавливаемые государством ограничения прав граждан нацелены в первую очередь на сохранение конституционного строя и защиту мирных граждан от преступных посягательств.

Уголовная ответственность за организацию и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации деятельности в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма предусмотрена ст.405 УК.

Данная статья в соответствии с пп.39 ст.3 УК отнесена к экстремистским преступлениям.

В целом террористические и экстремистские преступления наносят существенный вред общественной безопасности, подрывают устои государственности, поэтому своевременное и правильное рассмотрение этих категорий дел является одним из важнейших условий обеспечения безопасности государства, защиты прав, свобод и законных интересов граждан и организаций, исполнения Конституции, законов и иных нормативных правовых актов, а также международных договоров Республики Казахстан.²³

Следует отметить, что общественная опасность данного преступления заключается в осуществлении экстремизма и терроризма общественными, религиозными или иными организациями, проявления которых создают реальную угрозу основам государственности и национальной безопасности Республики Казахстан.

Борчашвили И.Ш. в своем комментарии отмечает, что объектом рассматриваемого преступления являются общественные отношения, обеспечивающие деятельность общественных, религиозных объединений или иных организаций. Дополнительным объектом являются общественные отношения, обеспечивающие деятельность органов правосудия по обеспечению исполнения приговора, решения или иного судебного акта.

В свою очередь, профессор, д.ю.н. Рахметов С.М. указывает, что объектом рассматриваемого преступления является общественная безопасность.

Таким образом, понимается, что объектом рассматриваемого преступления является нормальная деятельность религиозных и общественных объединений или иных организаций.

²² См.4

²³ Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 8 декабря 2017 года № 11 «О некоторых вопросах судебной практики по применению законодательства о террористических и экстремистских преступлениях».

Объективная сторона преступления заключается в организации деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма.

В рамках рассматриваемой статьи организация деятельности - это действия организационного характера, направленные на продолжение или возобновление противоправной деятельности запрещенной организации (например, созыв собраний, организация вербовки новых членов, шествий, использования банковских счетов, если это не связано с процедурой ликвидации).

Вместе с тем, профессор, д. ю. н. Рахметов С. М. более детально перечислил действия, образующие объективную сторону преступления:

а) организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (ч. 1 ст. 405 УК);

б) участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (ч. 2 ст. 405 УК).

Более того, раскрыто понятие «иной организации» под которой, понимаются организации, состоящие из двух или более членов, обладающие признаками общественных объединений.²⁴

Следует отметить, что создание и деятельность общественных объединений, цели или действия которых направлены на насильственное изменение конституционного строя, нарушение целостности Республики, подрыв безопасности государства, разжигание социальной, расовой, национальной, религиозной, сословной и родовой розни, запрещены на территории страны.²⁵

Также запрещаются создание и деятельность организаций (филиалов и представительств), цели или действия которых направлены на осуществление экстремизма.²⁶

Под организацией деятельности общественного, религиозного или иного объединения, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, необходимо понимать совокупность всех действий (в том числе руководство, финансирование, вербовку лиц), направленных на функционирование общественных религиозных или иных объединений, признанных судом экстремистскими и террористическими.²⁷

²⁴ См. 2

²⁵ См. 4

²⁶ Закон РК от 18.02.2005г. №31 «О противодействии экстремизму»

²⁷ См. 8

Экстремизм - это организация и (или) совершение: физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий от имени организаций, признанных в установленном порядке экстремистскими; физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий, преследующих следующие экстремистские цели: насильственное изменение конституционного строя, нарушение суверенитета Республики Казахстан, целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости ее территории, подрыв национальной безопасности и обороноспособности государства, насильственный захват власти или насильственное удержание власти, создание, руководство и участие в незаконном военизированном формировании, организация вооруженного мятежа и участие в нем, разжигание социальной, сословной розни (политический экстремизм); разжигание расовой, национальной и родовой розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию (национальный экстремизм); разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию, а также применение любой религиозной практики, вызывающей угрозу безопасности, жизни, здоровью, нравственности или правам и свободам граждан (религиозный экстремизм).²⁸

Под экстремистскими действиями понимается непосредственная реализация действий в экстремистских целях, включая публичные призывы к совершению таких действий, пропаганду, агитацию и публичное демонстрирование символики экстремистских организаций.

Также, на территории страны запрещены создание и деятельность религиозных объединений, цели и действия которых направлены на утверждение в государстве верховенства одной религии, разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанных с насилием или призывами к насилию.²⁹

К примеру, решением суда города Астаны от 28.03.2005 года религиозная организация «Хизб ут-Тахрир» признана международной экстремистской организацией, деятельность которой запрещена на территории Республики Казахстан.

При этом, гражданин К., заранее зная о вынесении указанного судебного решения, поддерживал идеологию организации «Хизб ут-Тахрир», распространял ее среди своих знакомых, пропагандируя и организовывая ее деятельность.

По данному факту Департаментом полиции Кызылординской области в отношении последнего по ч.1 ст.405 УК начато досудебное расследование.

По итогам рассмотрения 09.02.2022 года Аральским районным судом гражданин К. признан виновным в совершении указанного преступления и осужден к 3 годам лишения свободы.

²⁸ См 27

²⁹ Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 года «О религиозной деятельности и религиозных объединениях»

В УК 1997 года (утратил силу) уголовная ответственность наступала по ст.337-1 за организацию и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма. Однако, в действующей редакции в диспозиции данной статьи добавлено словосочетание «или терроризма».

Таким образом, в статье, отнесенной к экстремистским преступлениям, также закреплена норма о террористической деятельности.

К террористической деятельности относится совершение любых из нижеследующих деяний:

- организация, планирование, подготовка, финансирование и реализация акта терроризма;

- подстрекательство к акту терроризма;

- организация незаконного военизированного формирования, преступного сообщества (преступной организации), организованной группы в целях совершения акта терроризма, а равно участие в таких структурах;

- вербовка или подготовка либо вооружение лиц в целях организации террористической деятельности;

- информационное или иное пособничество в организации, планировании, подготовке и совершении акта терроризма;

- пропаганда идей терроризма, распространение террористических материалов, в том числе с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций, а также публичные призывы к совершению акта терроризма;

- оказание финансовой, правовой помощи или иное содействие террористам, а также организациям, деятельность которых признана террористической в соответствии с законодательством Республики Казахстан, с осознанием того, что указанные действия будут использованы для осуществления террористической деятельности либо обеспечения террористической организации;

- наемничество;

- создание баз (лагерей) подготовки наемников;

- нападение на лиц или организации, которые пользуются международной защитой;

- посягательство на жизнь Президента Республики Казахстан;

- диверсия;

- прохождение террористической подготовки, в том числе проезд к месту обучения для участия в террористической деятельности;

- захват заложника;

- нападение на здания, сооружения, средства сообщения и связи или их захват;

- угон, а равно захват воздушного или водного судна либо железнодорожного подвижного состава.³⁰

³⁰ Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 г. «О противодействии терроризму»

Субъективная сторона преступления характеризуется умышленной формой вины в виде прямого умысла. Виновное лицо осознает, что организовывает деятельность общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, и желает этого.

Необходимо понимать, что наряду с умыслом всегда имеется цель преступного посягательства в виде нарушения общественной безопасности, устрашения населения, оказания воздействия на принятие государственными органами Республики Казахстан, иностранными государствами и международными организациями решений либо с целью прекращения деятельности государственных либо общественных деятелей или из мести за такую деятельность и т.п.

Субъектом преступления является вменяемое физическое лицо, достигшее 16-летнего возраста.

В ч. 2 ст. 405 УК предусмотрена ответственность за участие в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма.

Под участием в деятельности террористической, экстремистской группы следует понимать вступление в состав группы (например, принятие присяги, членство в организации, занимающейся террористической и (или) экстремистской деятельностью, выполнение заданий и поручений руководителя группы).³¹

Для квалификации по ч. 2 ст. 405 УК, помимо общих признаков, субъект преступления должен обладать таким дополнительным признаком, как участник деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма.

Согласно примечанию к ст. 405 УК лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления.

Под добровольным прекращением участия понимается прекращение лицом преступной деятельности при осознании им возможности продолжения, что может выражаться, например, в выходе из экстремистской группы, невыполнении распоряжений их руководителей, отказе от совершения уголовных правонарушений, а также в иных действиях,

³¹ См.24

способствующих деятельности террористической и (или) экстремистской группы.³²

Деяние, предусмотренное ч. 1 ст. 405 УК, относится к тяжким преступлениям.

Деяние, предусмотренное ч. 2 ст. 405 УК, относится к преступлениям небольшой тяжести.

Нужно понимать, что подобного рода ограничения прав и свобод граждан необходимы в целях обеспечения национальной безопасности, не допущении негативных последствий деятельности запрещенных организаций на территории страны, подрыва ее стабильности и территориальной целостности.

Таблица 3. Практика расследования уголовных дел по ст.405 УК

	2019	2020	2021	2022	2023	Всего
Находилось в производстве уголовных дел	57	71	58	33	28	247
Зарегистрировано	45	63	50	27	23	208
Снято с учета преступлений	12	8	8	6	5	39
Прервано производством	6	6	5	7	3	27
Прекращено по нереабилитирующим основаниям	4	3	1	1	0	9
Направлено в суд	37	26	70	18	19	170

Прим: АРМ ЕРДР отчет формы 1-М

³² См.24

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В соответствии со ст.4 Конституции действующим правом в Республике Казахстан являются нормы Конституции, соответствующих ей законов, иных нормативных правовых актов, международных договорных и иных обязательств Республики, а также нормативных постановлений Конституционного Суда и Верховного Суда Республики.

Национальным уголовным законом признается приоритетность и неотъемлемость прав и свобод человека, как высшей ценности государства, охраняемой Основным законом.

В 2014 году приняты новые Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительные кодексы.

Последовательное совершенствование уголовного права указывает на правильность заложенных правовых институтов, необходимых для защиты конституционных прав граждан, достижения целей и задач, закрепленных в указанных кодифицированных актах.

Несомненно, задачами уголовного законодательства является защита прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, собственности, прав и законных интересов организаций, общественного порядка и безопасности, конституционного строя и территориальной целостности Республики Казахстан, охраняемых законом интересов общества и государства от общественно опасных посягательств.

При этом необходимо подчеркнуть, что трансформация и формирование новых уголовно-правовых норм базируется на конституционном принципе об ограничении прав человека лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения.

Социальная обусловленность и востребованность общества являются неотъемлемыми факторами совершенствования действующей системы национального права.

Рассуждая с практической точки зрения, закрепленные действующим правом ограничения, подтверждают неукоснительное соблюдение конституционной нормы об обеспечении национальной безопасности, стабильности и территориальной целостности государства.

В данном случае основополагающим является соразмерность определяемых государством ограничений прав и свобод к степени общественной опасности деяния при обязательном соблюдении указанного конституционного принципа.

На сегодняшний день действующие нормы Уголовного кодекса РК в полной мере соответствуют общепринятым положениям уголовного права и стратегическому курсу государства по противодействию преступности.

В свою очередь, правильное толкование и применение норм уголовного законодательства имеет исключительно важное теоретическое и прикладное

значение, поскольку связано с восстановлением нарушенных прав с одной стороны, так и с ограничением прав с другой стороны.

В этом случае, подготовленный комментарий является дополнительным инструментом для всестороннего и более глубокого толкования норм закона и правильного их применения.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица 4

Практика назначения судом дополнительного наказания в соответствии со ст.50 УК РК, за последние пять лет

№	Наименование уголовного правонарушения	Дополнительные меры наказания										
		лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью					пожизненное лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью					
		2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023	2023
1	Изнасилование (ст.120 ч.3)	23	6	3	0	0	5	1	0	1	0	0
2	Изнасилование (ст.120 ч.3-1)	-	1	2	6	4	-	15	31	25	19	
3	Изнасилование (ст.120 ч.4)	1	0	3	3	5	29	18	33	32	31	
4	Насильственные действия сексуального характера (ст.121 ч.4)	9	3	4	5	8	46	43	69	82	80	
5	Половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста (ст.122 ч.1)	0	0	2	4	6	0	0	35	118	120	
6	Развращение малолетних (ст.124 ч.1)	37	30	25	1	0	0	0	6	15	27	
7	Присвоение или растрата чужого имущества (ст.189 ч.2)	50	31	34	40	25	0	1	0	0	1	
8	Присвоение или растрата чужого имущества (ст.189 ч.3)	32	23	34	37	50	78	101	55	50	62	
9	Присвоение или растрата чужого имущества (ст.189 ч.4)	69	52	166	127	121	24	31	37	54	62	
10	Мошенничество (ст.190 ч.3)	25	17	35	27	57	153	154	129	140	179	
11	Мошенничество (ст.190 ч.4)	66	50	91	103	115	14	10	17	4	18	
12	овершение действий по выписке счета-фактуры без фактического выполнения работ, оказания услуг, отгрузки товаров (ст.216 ч.2)	0	0	11	11	11	0	0	1	0	0	
13	овершение действий по выписке счета-фактуры без фактического выполнения работ, оказания услуг, отгрузки товаров (ст.216 ч.3)	17	18	79	98	107	0	0	11	1	0	
14	Создание и руководство финансовой (инвестиционной) пирамидой (ст.217 ч.3)	2	10	27	54	160	0	0	0	0	0	

15	Нарушение правил дорожного движения или эксплуатации транспортных средств лицами, управляющими транспортными средствами (ст.345 ч.1)	255	265	265	204	308	0	0	0	0	0	0
16	Нарушение правил дорожного движения или эксплуатации транспортных средств лицами, управляющими транспортными средствами (ст.345 ч.2)	146	139	113	96	178	0	0	0	0	0	0
17	Нарушение правил дорожного движения или эксплуатации транспортных средств лицами, управляющими транспортными средствами (ст.345 ч.3)	653	493	426	326	436	0	0	0	0	0	1
18	Нарушение правил дорожного движения или эксплуатации транспортных средств лицами, управляющими транспортными средствами (ст.345 ч.4)	124	73	75	89	89	0	0	0	0	1	0
19	Управление транспортным средством лицом, лишенным права управления транспортными средствами, находящимся в состоянии алкогольного, наркотического и (или) токсикоманического опьянения, а равно передача управления транспортным средством такому лицу или допуск к управлению транспортным средством такого лица (ст.346 ч.1)	2494	253	5	1	0	0	1342	1417	1160	1004	
20	Управление транспортным средством лицом, лишенным права управления транспортными средствами, находящимся в состоянии алкогольного, наркотического и (или) токсикоманического опьянения, а равно передача управления транспортным средством такому лицу или допуск к управлению транспортным средством такого лица (ст.346 ч.2)	4	4	2	0	0	0	153	166	166	115	
21	Злоупотребление должностными полномочиями (ст.361 ч.1)	0	1	0	0	0	42	43	25	9	32	
22	Злоупотребление должностными полномочиями (ст.361 ч.4)		2	3		1	45	48	33	33		
23	Превышение власти или должностных полномочий (ст.362 ч.4)	15	5	16	8	7	19	21	15	23	23	
24	Получение взятки (ст.366 ч.1)	0	0	0	0	0	80	39	14	12	14	
25	Получение взятки (ст.366 ч.2)	0	0	0	0	0	129	114	86	62	74	
26	Получение взятки (ст.366 ч.3)	0	0	0	1	0	119	164	98	99	109	
27	Дача взятки (ст.367 ч.1)	2	0	0	0	0	69	136	209	87	110	
28	Дача взятки (ст.367 ч.2)	1	0	0	1	0	56	34	65	38	67	
29	Дача взятки (ст.367 ч.3)	0	0	1	0	0	27	48	43	42	81	

30	Дача взятки (ст.367 ч.4)	0	0	0	0	0	3	7	17	19	8	8
31	Организация незаконной миграции (ст.394 ч.2)	15	1	10	7	0	0	9	0	9	0	0

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА

по некоторым статьям Уголовного кодекса Республики Казахстан
(по состоянию на январь 2024 года)

Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года (старая редакция) ³³	Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года (действующая редакция) ³⁴
Раздел 3 Наказание	Раздел 3 Наказание
Статья 50. Лишение специального, воинского или почетного звания, классного чина, дипломатического ранга, квалификационного класса и государственных наград 1. При осуждении за совершение умышленного преступления с учетом личности виновного суд может лишить его почетного, воинского, специального или иного звания, классного чина, дипломатического ранга, квалификационного класса. 2. При осуждении за совершение умышленного преступления лица, имеющего государственные награды Республики Казахстан, а равно почетное, воинское, специальное или иное звание, классный чин, дипломатический ранг или квалификационный класс, присвоенные Президентом Республики Казахстан, суд при вынесении приговора решает вопрос о целесообразности внесения представления Президенту Республики Казахстан о лишении осужденного этих наград, званий, классного чина, дипломатического ранга или квалификационного класса.	Статья 50. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью 1. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью состоит в запрещении занимать определенные должности на государственной службе, в органах местного самоуправления, финансовых организациях либо заниматься определенной профессиональной или иной деятельностью. 2. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью устанавливается на срок от одного года до десяти лет. За совершение преступлений в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях, совершенных руководящим работником финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга, крупным участником (крупным акционером) – физическим лицом, руководителем, членом органа управления, руководителем, членом исполнительного органа, главным бухгалтером крупного участника (крупного акционера) – юридического лица финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 238, частью второй статьи 239, частью второй статьи 250 настоящего Кодекса, в том числе лицами,

³³ Уголовный Кодекс от 06.07.1997 года №167 (утратил силу)

³⁴ См. 12

временно либо по специальному полномочию выполняющими функции органа управления или исполнительного органа финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 239 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенную должность устанавливается на срок от пяти лет до установления запрета занимать должность руководящего работника финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга и являться крупным участником (крупным акционером) финансовой организации пожизненно. За совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, а также преступлений, предусмотренных частями второй, третьей, четвертой и пятой статьи 132, частями второй и третьей статьи 133 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними. За совершение коррупционных преступлений лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора. За совершение транспортных преступлений, предусмотренных частью четвертой статьи 345-1 и статьей 346 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенной деятельностью состоит в пожизненном запрете на право управления транспортным средством. 3. Лишение права занимать определенные должности или	
--	--

	заниматься определенной деятельностью может быть назначено и в случаях, когда оно не предусмотрено соответствующей статьей Особенной части настоящего Кодекса в качестве дополнительного наказания за соответствующее уголовное правонарушение, если с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного суд признает невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. 4. При назначении этого наказания в качестве дополнительного к лишению свободы, аресту оно распространяется на все время отбывания основного наказания, но при этом его срок исчисляется с момента отбытия лишения свободы, ареста. В случае назначения лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного вида наказания к другим основным видам наказания, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении его срок исчисляется с момента вступления приговора в законную силу.
Внесенные изменения Закон Республики Казахстан от 9 ноября 2011 года № 490-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной деятельности и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства» 8) в статье 50: в части первой слова «тяжкого или особо тяжкого» заменить словом «умышленного»; в части второй слова «тяжкое или особо тяжкое преступление» заменить словами «совершение умышленного преступления».	1. Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 422-V «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам неработающих кредитов и активов банков второго уровня, оказания финансовых услуг и деятельности финансовых организаций и Национального Банка Республики Казахстан» 3) в статье 50: часть первую после слов "в органах местного самоуправления" дополнить словами ", финансовых организациях"; часть вторую дополнить абзацем вторым следующего содержания: "За совершение преступлений в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях, совершенных руководящим работником финансовой организации, банковского и(или) страхового

холдинга, крупным участником (крупным акционером) – физическим лицом, руководителем, членом органа управления, руководителем, членом исполнительного органа, главным бухгалтером крупного участника (крупного акционера) – юридического лица финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 238, частью третьей статьи 239, частью второй статьи 250 настоящего Кодекса, в том числе лицами, временно либо по специальному полномочию выполняющими функции органа управления или исполнительного органа финансовой организации, предусмотренных частью третьей статьи 239 настоящего Кодекса, приведших к причинению крупного ущерба гражданину, юридическому лицу, финансовой организации или государству, лишение права занимать определенную должность устанавливается на срок от пяти лет до установления запрета занимать должность руководителя работника финансовой организации, банка, банковского и (или) страхового холдинга и являться крупным участником (крупным акционером) финансовой организации пожизненно.”. 2. Закон Республики Казахстан от 12 июля 2018 года № 180-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и деятельности правоохранительных и специальных государственных органов» 9) в часть четвертую статьи 50 внесено изменение на казахском языке, текст на русском языке не изменяется; 3. Закон Республики Казахстан от 1 апреля 2019 года № 240-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам, связанным с деятельностью организаций, осуществляющих функции по защите прав ребенка»	
--	--

1) абзац третьей части второй статьи 50 изложить в следующей редакции: "За совершение преступлений, предусмотренных частями 3-1 и четвертой статьи 120, частями 3-1 и четвертой статьи 121, частями второй и третьей статьи 122, частями второй и третьей статьи 124, частями второй, третьей, четвертой и пятой статьи 132, частями второй и третьей статьи 133, пунктом 2) части четвертой статьи 134 и пунктами 1) и 2) части третьей статьи 312 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними." 4. Закон Республики Казахстан от 3 июля 2019 года № 262-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования и развития финансового рынка, микрофинансовой деятельности и налогообложения» 3) абзац четвертый части второй статьи 50 после слова "ведомствах," дополнить словами "уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций," 5. Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 292-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности» 4) в части второй статьи 50: в абзаце втором: слова "частью третьей статьи 239" заменить словами "частью второй статьи 239",	
---	--

слова "частью третьей статьи 239 настоящего Кодекса, приведших к причинению крупного ущерба гражданину, юридическому лицу, финансовой организации или государству," заменить словами "частью второй статьи <u>239</u> настоящего Кодекса, ", в абзаце третьем: слова "частями 3-1 и четвертой статьи <u>120</u>, частями 3-1 и четвертой статьи <u>121</u>" заменить словами "частями 3-1, 3-2 и четвертой статьи <u>120</u>, частями 3-1, 3-2 и четвертой статьи <u>121</u>"; слова "пунктами 1) и 2) части третьей" заменить словами "частью третьей"; в абзаце четвертом слова "организациях, в уставном капитале которых доля государства составляет более пятидесяти процентов, в том числе в национальных управляющих холдингах, национальных холдингах, национальных компаниях, национальных институтах развития, акционером которых является государство, их дочерних организациях, более пятидесяти процентов голосующих акций (долей участия) которых принадлежат им, а также в юридических лицах, более пятидесяти процентов голосующих акций (долей участия) которых принадлежат указаным дочерним организациям" заменить словами "субъектах квазигосударственного сектора"; дополнить абзацем пятым следующего содержания: "За совершение транспортных преступлений, предусмотренных частью четвертой статьи 345-1 и статьей 346 настоящего Кодекса, лишение права заниматься определенной деятельностью состоит в пожизненном запрете на право управления транспортным средством." 6. Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2020 года № 393-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу реализации отдельных положений Послания Главы государства	
---	--

	народу Казахстана от 1 сентября 2020 года "Казахстан в новой реальности: время действий» 3) абзац третьей части второй статьи 50 изложить в следующей редакции: "За совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, а также преступлений, предусмотренных частями второй, третьей, четвертой и пятой статьи 132, частями второй и третьей статьи 133 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними."
--	--

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА

по некоторым статьям Уголовного кодекса Республики Казахстан
(по состоянию на январь 2024 года)

Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года (старая редакция) ³⁵	Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года (действующая редакция) ³⁶
Глава 1 Преступления против личности	Глава 1. Уголовные правонарушения против личности
Статья 130. Оскорбление	Статья 131. Оскорбление
1. Оскорбление, то есть унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме, - наказывается штрафом до ста месячных расчетных показателей, либо привлечением к общественным работам на срок до ста двадцати часов, либо исправительными работами на срок до шести месяцев. 2. Оскорбление, содержащееся в публичном выступлении, либо в публично демонстрирующемся произведении, либо в средствах массовой информации, - наказывается штрафом от ста до четырехсот месячных расчетных показателей, либо привлечением к общественным работам на срок до ста восьмидесяти часов, либо исправительными работами на срок до одного года, либо ограничением свободы на тот же срок.	1. Оскорбление, то есть унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме, - наказывается штрафом в размере до ста месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста двадцати часов. 2. То же деяние, совершенное публично или с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций, - наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста восьмидесяти часов.
Внесенные изменения	
Закон Республики Казахстан от 9 ноября 2011 года № 490-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной деятельности и	

³⁵ См.34

³⁶ См.12

	дальнейшей гуманизации уголовного законодательства» 31) в статье 130: в абзаце втором части первой слова «или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до одного месяца» исключить; в абзаце втором части второй слова «или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период от одного до четырех месяцев» исключить.
--	---

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА

по некоторым статьям Уголовного кодекса Республики Казахстан
(по состоянию на январь 2024 года)

Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года (старая редакция) ³⁷	Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года (действующая редакция) ³⁸
Глава 3. Преступления против конституционных и иных прав и свобод человека и гражданина	Глава 3. Уголовные правонарушения против конституционных и иных прав и свобод человека и гражданина
Статья 141. Нарушение равноправия граждан 1. Прямое или косвенное ограничение прав и свобод человека (гражданина) по мотивам происхождения, социального, должностного или имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства, принадлежности к общественным объединениям или по любым иным обстоятельствам – наказывается штрафом в размере от двухсот до одной тысячи месячных расчетных показателей либо ограничением свободы на срок до одного года. 2. То же деяние, совершенное лицом с использованием своего служебного положения либо руководителем <u>общественного объединения</u>, наказывается штрафом в размере от пятисот до двух тысяч месячных расчетных показателей либо ограничением свободы на срок до двух лет с лишением права занимать <u>определенные должности или заниматься определенной деятельностью</u> на срок до трех лет или без такового.	Статья 145. Нарушение равноправия человека и гражданина 1. Прямое или косвенное ограничение прав и свобод человека (гражданина) по мотивам происхождения, социального, должностного или имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства, принадлежности к общественным объединениям или по любым иным обстоятельствам – наказывается штрафом в размере до ста шестидесяти месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста шестидесяти часов, либо арестом на срок до сорока суток. 2. То же деяние, совершенное лицом с использованием своего служебного положения либо лидером <u>общественного объединения</u>, – наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до двухсот часов, либо арестом на срок до пятидесяти суток, с лишением права занимать <u>определенные должности или</u>

³⁷ См. 34³⁸ См. 12

	заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового.
Внесенные изменения	
1. Закон Республики Казахстан от 12 июля 2018 года № 180-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и деятельности правоохранительных и специальных государственных органов» 44) в статье 145: абзац второй части первой изложить в следующей редакции: "наказывается штрафом в размере до ста шестидесяти месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста шестидесяти часов, либо арестом на срок до сорока суток."; абзац второй части второй изложить в следующей редакции: "наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до двухсот часов, либо арестом на срок до пятидесяти суток, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового."	

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА

по некоторым статьям Уголовного кодекса Республики Казахстан
(по состоянию на январь 2024 года)

Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 года (старая редакция) ³⁹	Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года (действующая редакция) ⁴⁰
Глава 14 Преступления против порядка управления Статья 337-1. Организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма 1. Организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма, - наказывается штрафом в размере до трехсот месячных расчетных показателей либо лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от одного года до пяти лет, либо ограничением свободы на срок до шести лет, либо лишением свободы на тот же срок. 2. Участие в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма, наказывается штрафом в размере до двухсот месячных	Глава 16 Уголовные правонарушения против порядка управления Статья 405. Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма 1. Организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, - наказывается штрафом в размере до шести тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до шести лет, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до пяти лет или без такового, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет. 2. Участие в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых

³⁹ См. 34⁴⁰ См. 12

расчетных показателей либо лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от одного года до пяти лет, либо ограничением свободы на срок до шести лет, либо лишением свободы на тот же срок. Примечание. Лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления.	имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, – наказывается штрафом в размере до двух тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет. Примечание. Лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления.
Закон Республики Казахстан от 9 ноября 2011 года № 490-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной деятельности и дальнейшей гуманизации уголовного законодательства» 191) в <u>статье 337-1</u>: в абзаце второй части первой слова «или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до одного года» исключить; в абзаце втором части второй слова «или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до десяти месяцев» исключить.	

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА
комментарий к некоторым статьям Уголовного кодекса

Статья 50. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью

1. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью состоит в запрещении занимать определенные должности на государственной службе, в органах местного самоуправления, финансовых организациях либо заниматься определенной профессиональной или иной деятельностью.

2. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью устанавливается на срок от одного года до десяти лет.

За совершение преступлений в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях, совершенных руководящим работником финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга, крупным участником (крупным акционером) – физическим лицом, руководителем, членом органа управления, руководителем, членом исполнительного органа, главным бухгалтером крупного участника (крупного акционера) – юридического лица финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 238, частью второй статьи 239, частью второй статьи 250 настоящего Кодекса, в том числе лицами, временно либо по специальному полномочию выполняющими функции органа управления или исполнительного органа финансовой организации, предусмотренных частью второй статьи 239 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенную должность устанавливается на срок от пяти лет до установления запрета занимать должность руководящего работника финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга и являться крупным участником (крупным акционером) финансовой организации пожизненно.

За совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, а также преступлений, предусмотренных частями второй, третьей, четвертой и пятой статьи 132, частями второй и третьей статьи 133 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними.

За совершение коррупционных преступлений лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора.

За совершение транспортных преступлений, предусмотренных частью четвертой статьи 345-1 и статьей 346 настоящего Кодекса, лишение права занимать определенной деятельностью состоит в пожизненном запрете на право управления транспортным средством.

3. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью может быть назначено и в случаях, когда оно не предусмотрено соответствующей статьей Особенной части настоящего Кодекса в качестве дополнительного наказания за соответствующее уголовное правонарушение, если с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного суд признает невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. 4. При назначении этого наказания в качестве дополнительного к лишению свободы, аресту оно распространяется на все время отбывания основного наказания, но при этом его срок исчисляется с момента отбывания лишения свободы, ареста. В случае назначения лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного вида наказания к другим основным видам наказания, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении его срок исчисляется с момента вступления приговора в законную силу.		
Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Борчанини И.П. (2021) ⁴¹	Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Рахметова С.М., Рогова И.И. (2016) ⁴²	Комментарий к Уголовному кодексу, под общей редакцией Ескараева А.Н., Рахметова С.М., Сарпеккова Р.К. Институт законодательства и правовой информации РК (2024) ⁴³
Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью является дополнительным видом наказания, назначаемым наряду с основным наказанием за совершение уголовного правонарушения. Сущность данного вида наказания состоит в лишении осужденного на определенный приговором суда срок правомочий, обусловленных его служебным положением, должностными полномочиями, профессиональной или	1. Согласно ч. 3 ст. 40 УК лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью является дополнительным видом наказания. Оно назначается наряду с основным наказанием за совершение уголовного правонарушения. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью оказывает карательное психологическое воздействие на виновного, значительно ограничивает его права и возможности, способствует	1. Согласно ч.3 ст.40 УК лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью является дополнительным видом наказания. Оно назначается наряду с основным наказанием за совершение уголовного правонарушения. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью оказывает карательное психологическое воздействие на виновного, значительно ограничивает его права и возможности, способствует

⁴¹ См.8

⁴² Комментарий к Уголовному кодексу РК, под редакцией д.ю.н., профессора Рахметова С.М., д.ю.н., профессора Рогова И.И., ГУ «Институт законодательства РК», 2016 г.

⁴³ См.2

иной деятельностью, используя которые это лицо совершило уголовное правонарушение или которые оно могло бы использовать в дальнейшем для совершения уголовного правонарушения.	иному государственной службы и иных видов деятельности от лиц, которые наносят серьезный ущерб гражданскому обществу.	иному государственной службы и иных видов деятельности от лиц, которые наносят серьезный ущерб гражданскому обществу.
В пункте 22 Нормативного постановления Верховного Суда РК «О некоторых вопросах назначения уголовного наказания» обращается внимание на то, что «В соответствии со статьей 50 УК в каждом случае совершения лицом преступления, связанного с исполнением обязанностей по должности или занятием определенной деятельностью, суд обязан, учитывая характер совершенного преступления, обсудить вопрос о лишении подсудимого права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. В резолютивной части приговора должности или вид деятельности должны быть указаны конкретно. Недопустимо, в частности, лишать осужденного права работать в той или иной отрасли либо в каких-либо учреждениях, организациях без определения круга должностей, занимать которые он не вправе. То обстоятельство, что к моменту вынесения приговора подсудимый уже не занимал должность или не занимался деятельностью, с которыми было связано совершение преступления, не является препятствием для применения указанного дополнительного наказания. Исходя из	2. В результате назначения данного наказания должны наступить следующие уголовно-правовые последствия: - запрет на занятие определенной должности на государственной службе; - запрет на занятие определенной должности в органах местного самоуправления; - запрет на занятие определенной должности в финансовых организациях; - запрет на занятие определенной профессиональной или иной деятельностью; педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними; - пожизненный запрет занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора за совершение коррупционных преступлений; - пожизненный запрет на право управления транспортным средством.	2. В результате назначения данного наказания должны наступить следующие уголовно-правовые последствия: - запрет на занятие определенной должности на государственной службе; - запрет на занятие определенной должности в органах местного самоуправления; - запрет на занятие определенной профессиональной или иной деятельностью; педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними; - пожизненный запрет занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора за совершение коррупционных преступлений; - пожизненный запрет на право управления транспортным средством.

положений статьи 50 УК, не допускается назначение лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью одновременно за одно и то же преступление. Назначая данный вид дополнительного наказания, суд должен учесть, что его назначение пожизненно предусмотрено только за отдельные категории преступлений, прямо перечисленные в части второй статьи 50 УК. За другие уголовные правонарушения, не входящие в данный перечень, пожизненное лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью не назначается, даже если данный вид дополнительного наказания предусмотрен в качестве обязательного в санкции статьи УК. В таких случаях суд должен исходить из общих оснований и условий назначения этого вида дополнительного наказания, в соответствии с которым оно назначается на срок от одного года до десяти лет. Если по двум и более уголовным правонарушениям, входящим в совокупность, наряду с основным наказанием назначается на определенный срок дополнительное наказание в виде лишения права занимать определенные должности либо заниматься определенной деятельностью, то окончательный его срок или размер при частичном или полном	служащих входят политические и административные должности государственных служащих. Реестр должностей государственных служащих утверждается Президентом Республики Казахстан по представлению уполномоченного органа. Для административных государственных служащих устанавливаются категории должностей. Для политических государственных служащих категории должностей не устанавливаются. Политическим государственным служащим является государственный служащий, назначение (избрание), освобождение и деятельность которого носят политико-определяющий характер и который несет ответственность за реализацию политических целей и задач. Административным государственным служащим является государственный служащий, осуществляющий свою деятельность на постоянной профессиональной основе, за исключением случаев, предусмотренных законами Республики Казахстан и актами Президента Республики Казахстан. Реестр должностей государственных, утвержден Указом Президента РК от 7 марта 2013 года №523. В данном Реестре указан персональный перечень политических и административных государственных должностей.	Суть запрета в невозможности виновным использовать должность (должностные полномочия) или деятельность для совершения уголовного правонарушения, то есть суть в том, что данный вид наказания ограничивает трудовые права виновного. Запрет на занятие определенной должности на государственной службе распространяется на должностные полномочия, то есть права и обязанности предусмотренные конкретной государственной должностью. Государственная должность это структурная штатная единица государственного органа, на которую возложен установленный нормативными правовыми актами круг должностных полномочий. Конкретные виды таких должностей должны быть указаны в приговоре суда. Согласно статье 7 Закона Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 416- V «О государственной службе» административным государственным служащим устанавливаются категории должностей. Для политических государственных служащих должностей не устанавливаются. Реестр должностей политических и административных государственных служащих утверждается Президентом Республики Казахстан по представлению уполномоченного органа. Политическим государственным
--	---	---

сложении наказаний не может превышать максимального срока или размера для данного вида наказания, предусмотренного Общей частью УК, то есть десяти лет. Лишение права управлять транспортными средствами может быть назначено судом в качестве дополнительного наказания в соответствии с санкцией уголовного закона независимо от того, что это лицо не имело этого права либо было лишено его в порядке административного взыскания». Судам при назначении наказания в виде лишения права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью следует учесть предусмотренные ч. 2 ст. 50 УК особенности в отношении лиц, совершивших преступления в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях, половой неприкосновенности несовершеннолетних, коррупционные и транспортные преступления. Если лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью не предусмотрено санкцией соответствующей статьи Особенной части УК, то суд с учётом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного должен обсудить вопрос о назначении ему такого дополнительного	Запрет на занятие определённой должности в органах местного самоуправления распространяется на должностные полномочия, то есть права и обязанности, предусмотренные определённой должностью в органе, на который в соответствии с законом о местном государственном управлении и самоуправлении в РК возложены функции по решению вопросов местного значения. К вопросам местного значения относятся вопросы деятельности области, района, города, района в городе, сельского округа, поселка и села, не входящего в состав сельского округа, регулирование которых связано с обеспечением прав и законных интересов большинства жителей соответствующей административно-территориальной единицы. Запрет также распространяется невозможность быть представителем местного сообщества, делегированным сходом местного сообщества. Под сходом местного сообщества понимается непосредственное участие жителей (членов местного сообщества) в решении наиболее важных вопросов местного значения. Конкретные виды таких должностей должны быть указаны в приговоре суда. Деятельность, на которую может распространяться запрет, предполагает наличие определённой профессиональной подготовки либо включает в себя виды	служащим является государственный служащий, назначение (избрание), освобождение и деятельность которого носят политико-определяющий характер и который несет ответственность за реализацию политических целей и задач. Административным государственным служащим является государственный служащий, осуществляющий свою деятельность на постоянной или избранной профессиональной основе, за исключением случаев, предусмотренных законами Республики Казахстан и актами Президента Республики Казахстан. Реестр должностей политических и административных государственных служащих утверждён Указом Президента РК от 29 декабря 2015 года № 150. В данном Реестре указан персональный перечень государственных должностей. 3. Запрет на занятие определённой должности в органах местного самоуправления распространяется на должностные полномочия, то есть права и обязанности, предусмотренные в органе, на которые в соответствии с Законом о местном государственном управлении и самоуправлении в РК возложены функции по решению вопросов местного значения. К вопросам местного значения относятся вопросы деятельности области, района, города, района в городе, сельского округа, поселка и села, не входящего в состав
--	--	---

наказания по правилам ч. 3 ст. 50 УК. За коррупционное правонарушение, совершенное после 10 января 2020 г., согласно абзацу 3 п. 22-1 Нормативного постановления Верховного Суда РК «О некоторых вопросах назначения уголовного наказания», назначается дополнительное наказание в виде пожизненного лишения права занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора.	работ, требующие специальной подготовки или позволяющие совершать определенные действия или принимать решения, характер которых устанавливается нормативными правовыми актами. К определенной профессиональной деятельности относят деятельность, осуществляемую на постоянной основе (по профессии) за определенное вознаграждение или с целью извлечения прибыли. Иной деятельностью является любая другая деятельность, не являющаяся источником существования осужденного и его семьи и не обязательно связанная с конкретной профессией (любая трудовая деятельность), а удовлетворяющая иные потребности личности, например: незаконное врачевание, охота, рыбалка, перевозка пассажиров на автомобиле и т.д. Следует иметь в виду, что одна и та же по характеру деятельность в зависимости от обстоятельств может относиться к профессиональной, а может и не быть таковой. При назначении наказания в виде лишения права заниматься определенной деятельностью в приговоре должен быть конкретизирован вид такой деятельности.	сельского округа, регулирование которых связано с обеспечением прав и законных интересов большинства жителей соответствующей административно-территориальной единицы. Запрет также распространяется на невозможности быть представителем местного сообщества, делегированного сходом местного сообщества. Под сходом местного сообщества понимается непосредственное участие жителей (членов местного сообщества) в решении наиболее важных вопросов местного значения. Конкретные виды таких должностей должны быть указаны в приговоре суда.
Законотворческое определение понятия «использование служебного положения» отсутствует. В этой связи следует привести разъяснения Верховного постановления Верховного Суда РК от 18 июля 1997 г. «О практике рассмотрения законодательства об уголовной ответственности за контрабанду». В соответствии с п. 9 данного нормативного правового акта «должностным лицом, совершившим контрабанду с использованием своего служебного положения, следует считать лицо, которое по долгу службы обязано осуществлять таможенный или	3. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью устанавливается на срок от одного года до	4. Запрет на занятие определенной должности в финансовых организациях направлен на усиление ответственности менеджмента за нарушения на финансовом рынке, а конкретнее, отношений, связанных с оказанием и потреблением финансовых услуг, а также выпуском и обращением финансовых инструментов. Деятельность на которую может распространяться запрет, предполагает наличие определенной профессиональной подготовки либо включает в себя виды работ, требующие специальной подготовки или позволяющие совершать определенные действия или принимать решения, характер которых устанавливается нормативными правовыми актами. К определенной профессиональной

пограничный контроль, соответствующие действия по досмотру перемещаемых через таможенную границу Республики Казахстан товаров или иных ценностей и предметов и давать разрешение на пересечение границы. Контрабанда, совершенная такими должностными лицами с использованием своего служебного положения, не требует дополнительной квалификации по статьям уголовного закона о должностных правонарушениях. Иные должностные лица, совершившие контрабанду с использованием своего служебного положения, несут ответственность на общих основаниях, то есть по совокупности уголовных правонарушений, предусмотренных подлежащей применению нормой уголовного закона о должностных правонарушениях. Таким образом, использование служебного положения предполагает осуществление тех функций, прав и обязанностей, которыми лицо наделено в силу занимаемой должности в составе государственного органа, в органах местного самоуправления. Согласно пункту 9) ст. 1 Закона РК «О государственной службе», под должностными полномочиями понимаются	десяти лет. Необходимо отметить один правовой нюанс, предусмотренный ст. 73 УИК. При назначении наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного наказания к аресту или лишению свободы оно распространяется на все время отбывания основного наказания, но при этом его срок исчисляется со дня отбывания ареста, лишения свободы и постановки на учет службы пробации. В случаях назначения этого вида наказания в качестве дополнительного к другим основным видам наказания, а также отсрочки отбывания наказания или условного осуждения его срок исчисляется со дня вступления приговора в законную силу. Например, при назначении наказания по ч. 2 ст. 346 УК в виде двух лет лишения свободы с лишением права управлять транспортным средством в течение трех лет течение срока исполнения дополнительного наказания начнется после отбывания двух лет лишения свободы или после решения вопроса об условно-досрочном освобождении от основного наказания, если при этом не решен вопрос о полном освобождении от отбывания дополнительного наказания (ч. 1 ст. 72 УК). Если же лишение свободы будет назначено	деятельности относят деятельность, осуществляемую на постоянной основе (по профессии) за определенное вознаграждение или с целью извлечения прибыли. Иной деятельностью является любая другая деятельность, не относящаяся к источникам существования и не обязательно связанную с конкретной профессией (любая трудовая деятельность), а удовлетворяющая иные потребности личности, в частности, врачевание, охота, рыбалка, вождение автомобиля и т.д. Следует иметь в виду, что одна и та же по характеру деятельность в зависимости от обстоятельств может относиться к профессиональной, а может и не быть таковой. При назначении наказания в виде лишения права занимать определенной деятельности в приговоре должен быть конкретизирован вид такой деятельности. 5. Лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью устанавливается на срок от одного года до десяти лет. Необходимо отметить один правовой нюанс, предусмотренный ст. 73 УИК. При назначении наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного наказания к аресту или лишению свободы оно распространяется на все время отбывания основных видов
--	---	---

права и обязанности, предусмотренные конкретной государственной должностью, отвечающей целям и задачам, стоящим перед государственными органами, в которых осуществляются свою деятельность государственные служащие.	условно (ст. 63 УК), то исчисление срока дополнительного наказания пойдет параллельно с исчислением срока отбывания основного наказания.	наказаний, но при этом его срок исчисляется со дня отбытия ареста, лишения свободы и постановки на учет службы пробации.
Особенностью данного вида наказания является то, что основания его назначения определяются и характером совершенного деяния, и тем, что лицо выступает при этом в качестве специального субъекта.	4. За совершение ряда преступлений лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно в качестве дополнительного наказания и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними.	В случаях назначения этого вида наказания в качестве дополнительного к другим основным видам наказания, а также отсрочки отбывания наказания или условного осуждения его срок исчисляется со дня вступления приговора в законную силу.
Лишение права занимать определенную должность распространяется только на должности, предусмотренные на государственной службе, в органах местного самоуправления и не распространяется на занятия должностей в негосударственных организациях и учреждениях. Реализация данного наказания не позволит осужденному совершать новые уголовные правонарушения с использованием определенной должности.	К таким преступлениям законодатель относит преступления, ответственность за которые предусмотрена: 1) пунктом 5 части третьей статьи 120 УК (изнасилование, предусмотренное частями первой или второй статьи 120 УК, если оно совершено в отношении несовершеннолетней родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по ее воспитанию); 2) частью четвертой статьи 120 УК (деяния, предусмотренные частями первой, второй или третьей статьи 120 УК если они совершены в отношении заведомо малолетней); 3) пунктом 5 части третьей статьи 121 УК (насиленные действия сексуального характера, предусмотренные частями первой или второй статьи 121 УК,	6. За совершение преступлений в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях лишение права занимать определенную должность устанавливается на срок от пяти лет до пожизненного.
Пункт 6) ст. 1 Закона РК «О государственной службе» определяет государственную службу Республики Казахстан как деятельность государственных служащих в государственных органах по исполнению должностных полномочий, направленную на реализацию задач и функций государственной власти.		7. Субъектами данных преступлений выступают следующие лица: 1) руководящий работник финансовой организации.
		В соответствии с Законом Республики Казахстане 4 июля 2003 года «О государственном регулировании, контроле и надзоре финансового рынка и финансовых организаций» финансовая организация это юридическое лицо, осуществляющее предпринимательскую деятельность по предоставлению финансовых услуг.
		К руководящим работникам данной сферы, согласно требованиям Закона Республики Казахстан от 31 августа 1995 года «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан», относятся:

Государственный служащий, согласно п. 12) ст. 1 указанного выше Закона, - гражданин Республики Казахстан, занимающий в установленном законодательством РК порядке оплачиваемую из республиканского или местного бюджета либо из средств Национального Банка РК государственную должность в государственном органе и осуществляющий должностные полномочия в целях реализации задач и функций государства. Согласно пункту 10) ст. 1 Закона РК от 23 января 2001 г. «О местном государственном управлении и самоуправлении в Республике Казахстан», к органам местного самоуправления относятся органы, на которые в соответствии с Законом возложены функции по решению вопросов местного значения. Следует определить круг субъектов, к которым может быть применено дополнительное наказание в виде лишения права занимать определенные должности. В соответствии с п. 3 ст. 7 Закона РК «О государственной службе» Реестр должностей политических и административных государственных служащих утверждается Президентом Республики Казахстан по представлению уполномоченного органа. Реестром государственных должностей	если они совершены в отношении несовершеннолетнего родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по его воспитанию); 4) частью четвертой статьи 121 УК (деяния, предусмотренные частями первой, второй или третьей статьи 121 УК, если они совершены в отношении заведомо малолетнего); 5) частью второй статьи 122 УК (половое сношение, мужеложство, лесбиянство или иные действия сексуального характера с лицом, заведомо не достигшим шестнадцатилетнего возраста, совершенные родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по его воспитанию); 6) частью третьей статьи 122 УК (деяния, предусмотренные частями первой или второй статьи 122 УК, совершенные неоднократно); 7) частью второй статьи 124 УК (совершение развратных действий без применения насилия в отношении заведомо малолетней (малолетнего) родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по ее (его) воспитанию, а равно неоднократное совершение указанных действий); 8) частью третьей статьи 124 УК	- руководящий работник банка, то есть руководитель и члены органа управления, руководитель исполнительного органа, его заместитель и члены исполнительного органа, иные руководители банка, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью структурных подразделений банка и обладающие правом подписи документов, на основании которых проводятся банковские операции, главный бухгалтер, заместитель главного бухгалтера (п. 1 ст.20); - руководящий работник филиала банка - нерезидента Республики Казахстан то есть руководитель и его заместители, иные руководители филиала банка - нерезидента Республики Казахстан, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью структурных подразделений филиала банка - нерезидента Республики Казахстан и обладающие правом подписи документов, на основании которых проводятся банковские операции, главный бухгалтер, заместитель главного бухгалтера, замещающий главного бухгалтера. Не менее двух руководящих работников филиала банка - нерезидента Республики Казахстан должны быть резидентами Республики Казахстан (п.1.1 ст.20). 2) руководящий работник банковского холдинга.	Согласно Закону Республики Казахстан от 31 августа 1995 года № 2444 «О банках и банковской деятельности в
---	--	---	--

государственных служащих на политические и административные. При этом для административных государственных служащих устанавливаются категории государственных должностей, а для политических государственных служащих категории должностей не устанавливаются (п. 2 ст. 7 Закона РК «О государственной службе»).	Республике Казахстан» это руководитель органа управления, его заместитель и члены органа управления, руководитель исполнительного органа, его заместитель и члены исполнительного органа, главный бухгалтер, заместитель главного бухгалтера, иные руководители банковского холдинга, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью дочерней (дочерних) организации (организаций) и (или) организации (организаций), в которой (которых) банковский холдинг имеет значительное участие в капитале (п. 14 ст. 20).
Политическим государственным служащим в соответствии с п. 16) ст. 1 Закона «О государственной службе» является государственный служащий назначение (избрание), освобождение и деятельность которого носят политико-определяющий характер, который несет ответственность за реализацию политических целей и задач.	3) руководящий работник страховой (перестраховочной) организации, страхового холдинга и страхового брокера.
Поступление граждан на государственную службу политических государственных служащих осуществляется на основании назначения либо избрания, а также в других случаях - в порядке и на условиях, установленных законодательством Республики Казахстан (ст. 14 Закона).	8. К руководящим работникам данной сферы, согласно требованиям Закона Республики Казахстан от 18 декабря 2000 года №126 «О страховой деятельности», относятся:
Административный государственный служащий - государственный служащий, осуществляющий свою деятельность на постоянной профессиональной основе, за исключением случаев, предусмотренных	- руководящий работник страховой (перестраховочной) организации то есть руководитель и члены органа управления, руководитель и члены исполнительного органа, главный бухгалтер и иные руководители страховой (перестраховочной) организации, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью двух и более структурных подразделений страховой (перестраховочной) организации и обладающие правом подписи документов, на основании которых проводится страховая и
	(деяния, предусмотренные частями первой или второй статьи 124 УК, совершенные неоднократно);
	9) частью второй статьи 132 УК (вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего);
	10) частью третьей статьи 132 УК (деяния, предусмотренные частями первой или второй статьи 132 УК, совершенные с применением насилия или с угрозой его применения);
	11) частью четвертой статьи 132 УК (деяния, предусмотренные частями первой, второй или третьей статьи 132 УК, связанные с вовлечением несовершеннолетнего в совершение тяжкого или особо тяжкого преступления);
	12) частью пятой статьи 132 УК (деяния, предусмотренные частями первой, второй, третьей или четвертой статьи 132 УК, связанные с вовлечением несовершеннолетнего в преступную деятельность преступной группы);
	13) частью второй статьи 133 УК (вовлечение несовершеннолетнего в употребление одурманивающих веществ либо токсикоманию, либо в неоднократное употребление спиртных напитков, либо в занятие бродяжничеством или

законами Республики Казахстан и актами Президента Республики Казахстан (п. 10) ст. 1 Закона). Реестром должностей государственных служащих административные государственные должности государственных служащих подразделяются на корпус «А» и корпус «Б», которые, в свою очередь, подразделяются на категории. Лишение права заниматься определенной деятельностью может быть применено к лицам, занимающимся профессиональной деятельностью в организациях и на предприятиях любой формы собственности. В таких состав также указывается на специальный признак субъекта - профессиональную принадлежность лица. Лишение права заниматься определённой деятельностью предполагает запрет заниматься как работой по той или иной профессии: педагога, врача, профессионального водителя и т.п., так и иными видами деятельности, не связанными с определенной профессией - адвокатской, нотариальной, индивидуальной трудовой деятельностью, управлением личным транспортом, занятием охотой, рыбной ловлей и т.п.. Запрещение заниматься определенной деятельностью сопряжено во многих случаях также с фактическим	попрошайничеством, совершенное родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего); 14) частью третьей статьи 133 УК (деяния, предусмотренные частями первой или второй статьи 133 УК, совершенные неоднократно либо с применением насилия или с угрозой его применения); 15) пунктом 2 части четвертой статьи 134 УК (вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией, совершенное родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего); 16) пунктом 1 части третьей статьи 312 УК (изготовление, хранение или перемещение через Государственную границу Республики Казахстан в целях распространения, публичной демонстрации или рекламирования либо распространения, публичная демонстрация или рекламирование материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних, а также привлечение несовершеннолетних в качестве исполнителей для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, совершенные родителем, педагогом либо	(или) инвестиционная деятельность, за исключением руководителей филиалов и представителей страховых организаций и их главных бухгалтеров (п.1 ст.34); - руководящий работник страхового брокера то есть руководитель и его заместители, главный бухгалтер (абзац второй п.1 ст.34); - руководящий работник филиала страховой (перестраховочной) организации-нерезидента Республики Казахстан то есть руководитель и его заместители, иные руководители филиала страховой (перестраховочной) организации-нерезидента Республики Казахстан, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью двух или более структурных подразделений филиала страховой (перестраховочной) организации-нерезидента Республики Казахстан и обладающие правом подписи документов, на основании которых проводится страховая деятельность, главный бухгалтер. Не менее двух руководящих работников филиала страховой (перестраховочной) организации-нерезидента Республики Казахстан должны быть резидентами Республики Казахстан (п.1.1 ст.34); - руководящий работник страхового холдинга то есть руководитель и члены органов управления, исполнительного органа, главный бухгалтер, иные
--	--	---

лишением осужденного права занимать связанные с ней должности. В части 2 комментируемой статьи установлен срок, назначаемый в виде лишения права занимать определенную должность или занимать определенной деятельностью. Минимальный срок для назначения данного вида наказания установлен законодателем в один год, максимальный срок — десять лет. За совершение преступлений в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях руководящим работником финансовой организации, банковского и (или) страхового холдинга, крупным участником (крупным акционером) - физическим лицом, руководителем, членом органа управления, членом исполнительного органа, главным бухгалтером крупного участника (крупного акционера) - юридического лица, финансово-крупной организации, предусмотренных ч. 2 ст. 238, ч. 2 ст. 239, ч. 2 ст. 250 УК, в том числе лицами, временно либо по специальному полномочию выполняющими функции органа управления или исполнительного органа финансовой организации, предусмотренных ч. 2 ст. 239 УК, приведших к причинению крупного ущерба гражданину, юридическому лицу, финансовой организации или государству, лишение права занимать определенную	ным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего); 17) пунктом 2 части третьей статьи 312 УК (изготовление, хранение или перемещение через Государственную границу Республики Казахстан в целях распространения, публичной демонстрации или рекламирования либо распространение, публичная демонстрация или рекламирование материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних, а также привлечение несовершеннолетних в качестве исполнителей для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, совершенные в отношении заведомо малолетнего). За совершение коррупционных преступлений лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, государственных организациях и организациях, в уставном капитале которых доля государства составляет более	руководители страхового холдинга, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью дочерней (дочерних) организации (организаций) и (или) организации (организаций), в которой (которых) страховой холдинг имеет значительное участие в капитале (п. 14 ст.34). 4) крупный участник (крупный акционер) - физическое лицо, руководитель, член органа управления, руководитель, член исполнительного органа, главный бухгалтер крупного участника (крупного акционера) - юридического лица финансовой организации. Для соответствия должности руководящего работника-крупного акционера необходимо отвечать требованиям Закона Республики Казахстан от 13 мая 2003 года №415 «Об акционерных обществах». 5) лицо, временно либо по специальному полномочию выполняющими функции органа управления или исполнительного органа финансовой организации. К таким лицам относятся: - согласно требованиям Закона Республики Казахстан от 3 июня 2003 года №423 «О Фонде гарантирования страховых выплат»: а) руководитель и члены органа управления Фонда; б) руководитель и члены исполнительного органа Фонда; в) главный бухгалтер Фонда (п. 1 ст.4-1). - в соответствии с Законом
---	--	--

должность устанавливается на срок от пяти лет до установления запрета занимать должность руководящего работника финансового, банковского и (или) страхового и являться крупным участником (крупным акционером) финансовой организации пожизненно. За совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, а также преступлений, предусмотренных ч.ч. 2, 3, 4 и 5 ст. 132, ч.ч. 2 и 3 ст. 133 УК, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними. За совершение ряда преступлений также предусмотрено обязательное назначение наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, оно состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними. К ним относятся преступления, предусмотренные ч.ч. 3-1, 3-2 и 4 ст. 120 УК «Изнасилование»; ч.ч. 3-1, 3-2 и ч.ч. 4 ст. 121 УК «Насильственные действия сексуального характера»; ч.ч. 2, 3 ст. 122 УК «Половое сношение или иные	пятидесяти процентов, в том числе в национальных управляющих холдингах, национальных холдингах, национальных компаниях, национальных институтах развития, акционером которых является государство, их дочерних организациях, более пятидесяти процентов голосующих акций (долей участия) которых принадлежат им, а также в юридических лицах, более пятидесяти процентов голосующих акций (долей участия) которых принадлежат указанным дочерним организациям. Согласно пункту 29 ст. 3 УК коррупционные преступления - деяния, предусмотренные статьями 189 (пунктом 2 части третьей), 190 (пунктом 2 части третьей), 215 (пунктом 3 части второй), 216 (пунктом 4 части второй), 217 (пунктом 3 части третьей), 218 (пунктом 1 части третьей), 234 (пунктом 1 части третьей), 249 (пунктом 2 части третьей), 307 (пунктом 3 части третьей), 361, 362 (пунктом 3 части четвертой), 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 450, 451 (пунктом 2 части второй) и 452 УК. Перечень коррупционных преступлений является исчерпывающим и может быть изменен только в случае внесения новелл в УК. Вместе с этим отметим, что лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью касается также и лиц	Республики Казахстан от 2 июля 2003 года №461 «О рынке ценных бумаг»: 1) руководитель и члены органа управления заявителя (лицензиата); 2) руководитель (лицо, единолично осуществляющее функции исполнительного органа лицензиата, созданного в форме товарищества с ограниченной ответственностью) и члены исполнительного органа заявителя (лицензиата); 3) главный бухгалтер, за исключением главного бухгалтера трансфер-агента; 4) иные руководители заявителя (лицензиата), за исключением руководителей его обособленных подразделений и их главных бухгалтеров, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью одного или нескольких структурных подразделений заявителя (лицензиата), осуществляющих профессиональную деятельность на рынке ценных бумаг, и обладающие правом подписи любых договоров, заключаемых с клиентами, информации, предоставляемой клиентам и (или) в уполномоченный орган, включая различные формы отчетности, предусмотренные договорами, заключенными с клиентами, и нормативными правовыми актами уполномоченного органа, а также документов, подтверждающих проведение сверки движения и остатка активов, находящихся на счетах клиентов профессионального участника рынка ценных
--	---	--

действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста»; ч. 2, 3 ст. 124 УК «Развращение малолетних лиц»; ч. 2, 3, 4, 5 ст. 132 УК «Вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений»; ч. 2, 3 ст. 133 УК «Вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий»; п. 2) ч. 4 ст. 134 УК «Вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией»; п. 1), 2) ч. 3 ст. 312 УК «Изготовление и оборот материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних либо их привлечение для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера». За совершение транспортных преступлений, предусмотренных ч. 4 ст. 345-1 и ст. 346 УК лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью состоит в пожизненном запрете на право управления транспортным средством. Обязательное назначение лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью предусмотрено и за совершение коррупционных преступлений, оно состоит в пожизненном запрете занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного	квазигосударственного сектора. Например, лиц, занимающих определенные должности в АО «НК «КТЖ», АО «НК «КазМунайГаз», АО «Казхастелеком», АО «Транстелеком», АО «КазТрансОйл», АО «КЕГОС», АО «НК «Казатом-пром», АО «ФНБ «Самрук-Казына», АО «НУХ «КазАгро», АО «НУХ «Байтерек» и в других подобных организациях. 5. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью может назначаться в качестве дополнительного наказания даже в тех случаях, когда оно не предусмотрено в санкциях Особенной части УК. Суд, принимая такое решение, руководствуется тем, что характер и степень общественной опасности совершенного преступления и личность виновного делают невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. 6. Порядок исполнения наказания в виде лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью определен статьей 72 УИК. Так, приговор суда о пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, исполняется организациями независимо от	бумаг (п.1 ст.54). - с учётом нормативных требований Закона Республики Казахстан от 28 февраля 2007 года №234 «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» это руководитель бухгалтерской службы, то есть главный бухгалтер или другое должностное лицо, обеспечивающее ведение бухгалтерского учета, составление и представление финансовой отчетности, формирование учетной политики (ст.9). - согласно нормам Закона Республики Казахстан от 21 июня 2013 года № 105-V «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» это руководящие работники единого накопительного пенсионного фонда, добровольного накопительного пенсионного фонда. 9. Ими признаются руководитель и члены органа управления, руководитель и члены исполнительного органа, главный бухгалтер, за исключением первого руководителя и главного бухгалтера обособленного подразделения единого накопительного пенсионного фонда или добровольного накопительного пенсионного фонда, иные руководители единого накопительного пенсионного фонда, добровольного накопительного пенсионного фонда, осуществляющие координацию и (или) контроль за деятельностью одного или нескольких структурных подразделений единого накопительного пенсионного фонда,
--	---	--

самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, согласно ч. 3 комментируемой статьи, возможно не только в случаях, предусмотренных санкциями статей Особенной части УК РК, но и в случаях, когда оно не предусмотрено соответствующей статьей Особенной части УК РК в качестве дополнительного наказания. В этом случае суд может назначить наказание в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного наказания за соответствующее уголовное преступление. При этом учитывается характер и степень общественной опасности совершенного деяния и личность виновного. Более того, необходимо признание судом невозможности сохранения за осужденным права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. В соответствии с пунктом 21 Нормативного постановления Верховного Суда РК «О некоторых вопросах	форм собственности в порядке, утвержденном уполномоченным органом в сфере образования. Приговор суда о пожизненном запрете занимать определенные должности исполняется администрациями государственных учреждений и организаций, указанных Уголовным кодексом Республики Казахстан. Организация исполнения наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, назначенного в качестве дополнительного к аресту или лишению свободы, осуществляется учреждением или органом, исполняющим основное наказание, а после отбытия основных наказаний - службой пробации по месту жительства осужденного. Организация исполнения этого наказания, назначенного в качестве дополнительного к другим видам наказаний, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении, осуществляется службой пробации по месту жительства осужденного. Служба пробации: ведет учет осужденных; контролирует соблюдение осужденными предусмотренного приговором суда запрета занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью; проверяет исполнение приговора суда	добровольного накопительного пенсионного фонда и обладающие правом подписи документов, представляемых в уполномоченный орган, предусмотренных нормативными правовыми актами уполномоченного органа (п. 1 ст.55). К преступлениям в сфере экономической деятельности и против интересов службы в финансовых организациях законодатель относит деяния, уголовная ответственность за которые предусмотрена: 1) частью второй статьи 238 (преднамеренное банкротство, причинившее крупный ущерб финансовой организации, банковскому и (или) страховому холдингу). Согласно п.38) ст.3 УК - это ущерб, причиненный субъекту среднего предпринимательства на сумму, в двадцать тысяч раз превышающую месячный расчетный показатель, либо субъекту крупного предпринимательства на сумму, в сорок тысяч раз превышающую месячный расчетный показатель; 2) частью второй статьи 239 (доведение до неспособности, приведшее к неспособности, повлекшей принудительную ликвидацию финансовой организации, либо к отнесению банка к категории неплатежеспособных банков). Согласно п.38) ст.3 УК - это ущерб, причиненный гражданину на сумму, в две тысячи раз превышающую месячный
---	--	---

назначения уголовного наказания» лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного наказания может назначаться и в тех случаях, когда оно не предусмотрено в качестве наказания в статье Особенной части УК, по которой квалифицировано уголовное правонарушение. В этом случае решение о назначении дополнительного наказания в резолютивной части приговора должно содержать ссылку соответственно на 50 УК.	администрацией организации по месту работы осужденного, а также органами, правомочными отозвать разрешение на занятие соответствующим видом деятельности, запрещенным осужденному; в отношении осужденных, скрывшихся с целью уклонения от отбывания наказания, осуществлять первоначальные розыскные мероприятия и вносит в суд представление об объявлении в розыск.	расчетный показатель, либо ущерб, причиненный организации или государству на сумму, в десять тысяч раз превышающую месячный расчетный показатель;
Согласно части 4 комментируемой статьи, при назначении этого наказания в качестве дополнительного к лишению свободы, аресту оно распространяется на все время отбывания основного наказания, но при этом его срок исчисляется с момента отбывания лишения свободы, ареста. В случае назначения лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью в качестве дополнительного вида наказания к другим основным видам наказания, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении его срок исчисляется с момента вступления приговора в законную силу.	Скрывающимся от отбывания наказания признается осужденный, место нахождения которого не установлено более пятнадцати дней со дня неявки для регистрации в службу пробации. Администрация учреждения или органа, исполняющего наказание, в котором отбывает основной вид наказания осужденный к дополнительному наказанию в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, не вправе привлекать его к работам, выполнение которых ему запрещено.	3) частью второй статьи 250 (злоупотребление полномочиями, причинившее крупный ущерб гражданину, юридическому лицу, государству, финансовой организации). Согласно п.38) ст.3 УК - это ущерб, причиненный гражданину на сумму две тысячи раз превышающую месячный расчетный показатель, либо ущерб, причиненный организации или государству на сумму, в десять тысяч раз превышающую месячный расчетный показатель.
	7. Организации независимо от форм собственности проверяют кандидатов на определенную должность на предмет наличия у них пожизненного запрета занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, а также на государственной службе и в органах местного самоуправления.	10. За совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних и ряда иных преступлений лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно в качестве дополнительного наказания и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними. К преступлениям против половой неприкосновенности несовершеннолетних законодатель относит преступления, ответственность за которые предусмотрена:
		1) статьей 120 УК (изнасилование); 2) статьей 121 УК (насильственные

определенной деятельностью - исполнение после отбытия основного наказания и исполнение одновременно с основным наказанием. Порядок исполнения наказания рассматриваемого вида наказания регулируется ст.ст. 72-76 УИК. Согласно части 2 ст. 24 УИК, исполнение наказания в виде лишения права занимать определенную должность или занимать определенную деятельность осуществляется службой пробации по месту жительства осужденного либо учреждением при исполнении наказания в виде лишения свободы. Приговор суда о лишении права занимать определенные должности или занимать определенную деятельность исполняется администрацией организации по месту работы осужденного, а также органами, правомочными в соответствии с законодательством Республики Казахстан отозвать разрешение на занятие определенной деятельностью. Исполнение приговора суда о пожизненном лишении права занимать определенные должности или занимать определенную деятельность контролируется уполномоченными государственными органами (ч. 3 ст. 24 УИК). Приговор суда о пожизненном запрете занимать педагогические	Приговор суда о лишении права занимать определенные должности является обязательным для администрации государственных учреждений и органов местного самоуправления. Приговор суда о лишении права занимать определенную деятельность является обязательным для администрации организации по месту работы осужденного. Администрация организации по месту работы осужденного обязана: 1) не позднее трех рабочих дней после получения копии приговора суда, вступившего в законную силу, либо извещения службы пробации освободить осужденного от должности или того вида деятельности, права на занятие которой он лишен, направить в службу пробации сообщение о выполнении приговора суда; 2) представлять по требованию службы пробации документы, связанные с исполнением наказания; 3) в случаях изменения или прекращения трудового договора с осужденным в течение трех рабочих дней сообщить в службу пробации. Должностные лица организаций, на которых возложены обязанности по исполнению приговора суда об исполнении наказания в виде лишения права занимать определенную должность, виновные в его неисполнении, несут ответственность, установленную законом (ст.75 УИК).	действия сексуального характера); 3) статьей 122 УК (половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, заведомо не достигшим шестнадцатилетнего возраста); 4) статьей 123 УК (понуждение к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или иным действиям сексуального характера); 5) статьей 124 УК (развращение малолетних); 6) статьей 134 УК (вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией); 7) статьей 144 УК (вовлечение несовершеннолетних в изготовление продукции эротического содержания); 8) частью второй статьи 312 УК (привлечение несовершеннолетних для участия в качестве моделей или актеров в изготовлении материалов и (или) предметов порнографического характера, а равно в качестве исполнителей в зрелищных мероприятиях порнографического характера лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста); 9) частью третьей статьи 312 УК (изготовление, хранение или перемещение через Государственную границу Республики Казахстан в целях распространения, публичной демонстрации или рекламирования либо распространение, публичная демонстрация или
--	--	---

должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними в соответствии с ч. 1 ст. 72 УИК, исполняются организациями независимо от форм собственности в порядке, утвержденном уполномоченным органом в сфере образования. Приговор суда о пожизненном запрете занимать определенные должности исполняется администрациями государственных учреждений и организаций, указанных в УК РК (ч. 2 ст. 72 УИК). Организация исполнения наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, назначенного в качестве дополнительного к аресту или лишению свободы, осуществляется учреждением или органом, исполняющим основное наказание, а после отбытия основных наказаний - службой пробации по месту жительства осужденного (ч. 3 ст. 72 УИК). Организация исполнения этого наказания, назначенного в качестве дополнительного к другим видам наказаний, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении осуществляется службой пробации по месту жительства осужденного (ч. 4 ст. 72 УИК). Осужденный к наказанию в виде лишения права занимать определенные	8. Приговор суда о лишении осужденного права заниматься определенной деятельностью обязателен для органов, правомочных отозвать разрешение на занятие соответствующим видом деятельности. Указанные органы не позднее трех рабочих дней после получения копии вступившего в законную силу приговора суда, извещения службы пробации обязаны отозвать разрешение на занятие тем видом деятельности, который запрещен осужденному, издать соответствующий документ, представляющий данному лицу право занимать указанным видом деятельности, и направить сообщение об этом в службу пробации. Должностные лица органов, правомочных отозвать разрешение на занятие определенной деятельностью, виновные в неисполнении приговора суда о лишении права на занятие определенной деятельностью, несут ответственность, установленную законом. 9. Осужденный к наказанию в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, уклоняющийся от исполнения наказания, несет ответственность, установленную статьей 430 УК.	рекламирование материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних, или привлечение несовершеннолетних для участия в качестве моделей или актеров в изготовлении материалов и (или) предметов порнографического характера, а равно в качестве исполнителей в зрелищных мероприятиях порнографического характера лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, совершенные родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего, либо в отношении заведомо малолетнего, либо группой лиц по предварительному сговору или преступной группой, либо неоднократно). Немаловажной правовой деталью единообразной и правильной квалификации выступает обязательность совершения перечисленных выше преступных деяний в отношении малолетних и несовершеннолетних. К иным преступлениям, за которые лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно в качестве дополнительного наказания и состоит в пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, законодатель,
--	--	--

должности или заниматься определенной деятельностью обязан: 1) сообщать в службу пробации о месте работы и жительства и их изменении, об увольнении; 2) являться по вызову в службу пробации (ч. 1 ст. 74 УК). В случае неявки без уважительных причин, указанных в ч. 2 ст. 53 УИК, осужденный может быть подвергнут приводу (ч. 2 ст. 74 УИК). Осужденный к наказанию в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, уклоняющийся от исполнения наказания, несет ответственность, установленную законом (ч.3 ст. 74 УИК). При исполнении данного вида наказания обязанности возлагаются и на администрацию организации, где работает осужденный. Согласно части 1 ст. 75 УИК, организации, независимо от форм собственности, проверяют кандидатов на определенную должность на предмет наличия у них пожизненного запрета занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, а также на государственной службе и в органах местного самоуправления. Приговор суда о лишении права		относит: 10) часть вторую статьи 132 УК (вовлечение несовершеннолетнего совершение уголовных правонарушений родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего, или посредством использования сетей телекоммуникаций, в том числе сети Интернет); 11) часть третью статьи 132 УК (деяния, предусмотренные частями первой или второй статьи 132 УК, совершенные с применением насилия или с угрозой его применения); 12) часть четвертую статьи 132 УК (деяния, предусмотренные частями первой, второй или третьей статьи 132 УК, связанные с вовлечением несовершеннолетнего в совершение тяжкого или особо тяжкого преступления); 13) часть пятую статьи 132 УК (деяния, предусмотренные частями первой, второй, третьей или четвертой статьи 132 УК, связанные с вовлечением несовершеннолетнего в преступную деятельность преступной группы); 14) часть вторую статьи 133 УК (вовлечение несовершеннолетнего в употребление одурманивающих веществ либо токсикоманию, либо в неоднократное употребление спиртных напитков, либо в занятие бродяжничеством или
---	--	---

занимать определенные должности является обязательным для администрации государственных учреждений и органов местного самоуправления. Приговор суда о лишении права заниматься определенной деятельностью является обязательным для администрации организации по месту работы осужденного (ч. 2 ст. 75 УИК). Администрация организации по месту работы осужденного обязана: 1) не позднее трех рабочих дней после получения копии приговора суда, вступившего в законную силу, либо извещения службы пробации освободить осужденного от должности или того вида деятельности, права на занятие которой он лишен, направить в службу пробации сообщение о выполнении приговора суда; 2) представлять по требованию службы пробации документы, связанные с исполнением наказания; 3) в случаях изменения или прекращения трудового договора с осужденным в течение трех рабочих дней сообщить об этом в службу пробации (ч. 3 ст. 75 УИК). Должностные лица организаций, на которых возложены обязанности по исполнению приговора суда об исполнении наказания в виде лишения права занимать определенную должность, виновные в его неисполнении, несут ответственность, установленную законом (ч. 4 ст. 75 УИК).		попрошайничеством, совершенное родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего); 15) часть третья статьи 133 УК (деяния, предусмотренные частями первой или второй статьи 133 УК, совершенные неоднократно либо с применением насилия или с угрозой его применения). 11. За совершение коррупционных преступлений лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью назначается обязательно и состоит в пожизненном запрете занимать должности на государственной службе, судьи, в органах местного самоуправления, Национальном Банке Республики Казахстан и его ведомствах, уполномоченном органе по регулированию, контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций, государственных организациях и субъектах квазигосударственного сектора. Согласно пункту 29) ст. 3 УК РК коррупционные преступления - деяния, предусмотренные статьями 189 (пунктом 2) части третьей), 190 (пунктом 2) части третьей), 218 (пунктом 1) части третьей), 234 (пунктом 1) части третьей), 249 (пунктом 2) части третьей), 361, 362 (пунктом 3) части четвертой), 364, 365, 366, 367, 368, 370, 450, 451 (пунктом 2) части второй) и 452 УК.
---	--	--

Исполнение приговора суда о лишении права заниматься определенной деятельностью осужденным обязательно для органов, правомочных отозвать разрешение на занятие соответствующим видом деятельности (ч. 1 ст. 76 УИК). Указанные органы не позднее трех рабочих дней после получения копии вступившего в законную силу приговора суда, извещения службы пробации обязаны отозвать разрешение на занятие тем видом деятельности, который запрещен осужденному, издать соответствующий документ, представляющий данному лицу право заниматься указанным видом деятельности, и направить сообщение об этом в службу пробации (ч. 2 ст. 76 УИК). Должностные лица органов, правомочных отозвать разрешение на занятие определенной деятельностью, виновные в неисполнении приговора суда о лишении права на занятие определенной деятельностью, несут ответственность, установленную законом (ч. 3 ст. 76 УИК).		Перечень коррупционных преступлений является исчерпывающим, и может быть изменён только в случае внесения новелл в УК. Вместе с этим отмечаем, что лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью касается также и лиц квазигосударственного сектора. Например, лиц, занимающих определённые должности в АО «НК «КТЖ», АО «НК «QazaqGaz», АО «Казахтелеком», АО «Транстелеком», АО «КазТрасОйл», АО «НК «Казатомпром», АО «ФНБ «Самрук-Казына», АО «НУХ «КазАгро», АО «Казахстанская компания по управлению электрическими сетями» (Kazakhstan Electricity Grid Operating Company) «KEGOC», и других организаций. 12. Согласно нормам Бюджетного кодекса РК от 4 декабря 2008 года №95-IV под субъектами квазигосударственного сектора понимаем государственные предприятия, товарищества с ограниченной ответственностью, акционерные общества, в том числе национальные управляющие холдинги, национальные холдинги, национальные компании, учредителем, участником или акционером которых является государство, а также дочерние, зависимые и иные юридические лица, являющиеся аффилированными с ними в соответствии с законодательными актами Республики Казахстан (пп.31 п.1 ст.3)
--	--	--

	С учетом разъяснений нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 25 июня 2015 года № 4 «О некоторых вопросах назначения уголовного наказания», за совершение коррупционных преступлений дополнительное наказание в виде лишения права заниматься определенную должность или заниматься определенной деятельностью пожизненно назначается обязательно независимо от того, занималось ли лицо определенной деятельностью или занимало ли определенную должность в момент совершения преступления в организациях, указанных в перечне части второй статьи 50 УК. 13. За совершение транспортных преступлений лишение права заниматься определенной деятельностью состоит в пожизненном запрете на право управления транспортным средством. Пожизненный запрет относится к преступлениям, ответственность за которые предусмотрена: 1) частью четвертой статьи 345-1 (нарушение лицом, управляющим автомобилем, троллейбусом, трамваем либо другим механическим транспортным средством, правил дорожного движения или эксплуатации транспортных средств в состоянии алкогольного, наркотического и (или) токсикоманического опьянения, повлекшее по неосторожности смерть двух или более лиц);
--	---

		2) статьёй 346 (управление транспортным средством лицом, лишенным права управления транспортными средствами и находящимся в состоянии алкогольного, наркотического и (или) токсикоманического опьянения, а равно передача управления транспортным средством такому лицу или допуск к управлению транспортным средством такого лица). 14. Лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью может назначаться в качестве дополнительного наказания даже в тех случаях, когда оно не предусмотрено в санкциях Особенной части УК РК. Суд, принимая такое решение, руководствуется тем, что характер и степень общественной опасности совершенного преступления и личность виновного делают невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. Так, с учетом разъяснений нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 29 июня 2011 года №3 «О практике применения уголовного законодательства по делам об уголовных правонарушениях, связанных с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств» согласно части третьей статьи 50 УК суд вправе назначить дополнительное наказание
--	--	--

	за совершение уголовного правонарушения, предусмотренного частью первой статьи 348, частью первой статьи 349, статьей 351 УК, в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, если с учетом характера и степени общественной опасности совершенного деяния и личности виновного признает невозможным сохранение за ним права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью (п.16). 15. Порядок исполнения наказания в виде лишения права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью определен статьей 72 УИК. Так, приговор суда о пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, исполняется организациями независимо от форм собственности в порядке, утвержденном уполномоченным органом в сфере образования. Приговор суда о пожизненном запрете занимать определенные должности исполняется администрациями государственных учреждений и организаций, указанных в Уголовном кодексе Республики Казахстан. Организация исполнения наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной	
--	---	--

		деятельностью, назначенного в качестве дополнительного к аресту или лишению свободы, осуществляется учреждением или органом, исполняющим основное наказание, а после отбытия основных наказаний - службой пробации по месту жительства осужденного. Организация исполнения этого наказания, назначенного в качестве дополнительного к другим видам наказаний, а также при отсрочке отбывания наказания или условном осуждении, осуществляется службой пробации по месту жительства осужденного. 16. Служба пробации: ведет учет осужденных; контролирует соблюдение осужденным предусмотренного приговором суда запрета занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью; проверяет исполнение приговора суда администрацией организации по месту работы осужденного, а также органами, правомочными отозвать разрешение на занятие соответствующим видом деятельности, запрещенным осужденному; в отношении осужденных, скрывшихся с целью уклонения от отбывания наказания, осуществляет первоначальные розыскные мероприятия и вносит в суд представление об объявлении в розыск. Скрывающимся от отбывания наказания признается осужденный, место
--	--	--

		нахождения которого не установлено более пятнадцати дней со дня неявки для регистрации в службу пробации. Администрация учреждения или органа, исполняющего наказание, в котором отбывает основной вид наказания осужденный к дополнительному наказанию в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, не вправе привлекать его к работам, выполнение которых ему запрещено. 17. Организации независимо от форм собственности проверяют кандидатов на определенную должность на предмет наличия у них пожизненного запрета занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, а также на государственной службе и в органах местного самоуправления. Приговор суда о лишении права занимать определенные должности является обязательным для администрации государственных учреждений и органов местного самоуправления. Приговор суда о лишении права занимать определенной деятельностью является обязательным для администрации организации по месту работы осужденного. 17. Администрация организации по месту работы осужденного обязана: 1) не позднее трех рабочих дней после
--	--	--

получения копии приговора суда, вступившего в законную силу, либо извещения службы пробации освободить осужденного от должности или того вида деятельности, права на занятие которой он лишен, направить в службу пробации сообщение о выполнении приговора суда; 2) представлять по требованию службы пробации документы, связанные с исполнением наказания; 3) в случаях изменения или прекращения трудового договора с осужденным в течение трех рабочих дней сообщить в службу пробации. Должностные лица организаций, на которых возложены обязанности по исполнению приговора суда об исполнении наказания в виде лишения права занимать определенную должность, виновные в его неисполнении, несут ответственность, установленную законом (ст. 75 УИК). 18. Приговор суда о лишении права заниматься определенной деятельностью осужденным обязателен для органов, правомочных отозвать разрешение на занятие соответствующим видом деятельности. Указанные органы не позднее трех рабочих дней после получения копии вступившего в законную силу приговора суда, извещения службы пробации обязаны отозвать разрешение на занятие тем видом деятельности, который запрещен осужденному, изъять соответствующий документ, предоставляющий данному лицу		
--	--	--

		право заниматься указанным видом деятельности, и направить сообщение об этом в службу пробации. Должностные лица органов, правомочных отозвать разрешение на занятие определенной деятельностью, виновные в неисполнении приговора суда о лишении права на занятие определенной деятельностью, несут ответственность, установленную законом. 19. Осужденный к наказанию в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью, уклоняющийся от исполнения наказания, несет ответственность, установленную статьей 430 УК.
--	--	---

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА
комментарий к некоторым статьям Уголовного кодекса

Статья 131. Оскорбление 1. Оскорбление, то есть унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме, - наказывается штрафом в размере до ста месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста двадцати часов. 2. То же деяние, совершенное публично или с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций, - наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста восьмидесяти часов.		
Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Борчанивили И.Ш. (2021)⁴⁴ Общественная опасность уголовного проступка выражается в оскорблении, т.е. унижении чести и достоинства другого человека, выраженном в неприличной форме. Объектом уголовного проступка является честь и достоинство человека. Объективная сторона заключается в действиях, направленных на унижение чести и достоинства другого лица, выраженных в неприличной форме путем негативной	Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Рахметова С.М., Рогова И.И. (2016)⁴⁵ 1. Объектом рассматриваемого уголовного правонарушения является честь и достоинство человека. 2. Объективная сторона уголовного правонарушения заключается в действиях, направленных на унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме путем негативной оценки личности потерпевшего. Не имеет значения, соответствует ли отрицательная	Комментарий к Уголовному кодексу, под общей редакцией Ескарасва А.Н., Рахметова С.М., Сариекова Р.К. Институт законодательства и правовой информации РК (2024)⁴⁶ 1. Объектом рассматриваемого уголовного правонарушения являются честь и достоинство человека. 2. Объективная сторона уголовного правонарушения заключается в действиях, направленных на унижение чести и достоинства другого лица, выраженное в неприличной форме путем негативной оценки личности потерпевшего. Не имеет значения, соответствует ли отрицательная

⁴⁴ См. 8⁴⁵ См. 43⁴⁶ См. 2

оценки личности потерпевшего. Неприличная форма рассчитана на то, чтобы вызвать у потерпевшего чувство обиды и унижения, она противоречит общепризнанным правилам поведения людей в обществе. При решении вопроса о том, выражена ли отрицательная оценка в неприличной форме, суд должен исходить из норм нравственности нашего общества, а не только из ее восприятия самим потерпевшим, ибо он может обладать повышенным самоуважением и любые критические высказывания в свой адрес считать оскорбительными. Не имеет значения, соответствует ли отрицательная оценка потерпевшего действительности или нет.	оценка потерпевшего действительности или нет. 3. Унижение чести и достоинства происходит в неприличной форме (обязательный признак объективной стороны) при обращении с потерпевшим. Наличие унижения, в первую очередь, оценивает сам потерпевший. Оскорбление может быть высказано как публично, так и с глазу на глаз, непосредственно потерпевшему или в его отсутствие через третьих лиц (виновный предполагает, что факт оскорбления станет известным потерпевшим). Оскорбление должно быть выражено в отношении конкретной личности или конкретных лиц. Например, нецензурная брань в общественном месте, не оскорбляющая никого персонально, квалифицируется как мелкое хулиганство, но не содержит признаков уголовного правонарушения.	оценка потерпевшего действительности или нет. 3. Унижение чести и достоинства происходит в неприличной форме (обязательный признак объективной стороны) при обращении с потерпевшим. Наличие унижения, в первую очередь, оценивает сам потерпевший. Оскорбление может быть высказано как публично, так и с глазу на глаз, непосредственно потерпевшему или в его отсутствие через третьих лиц (виновный предполагает, что факт оскорбления станет известным потерпевшему). Оскорбление должно быть выражено в отношении конкретной личности или конкретных лиц. Например, нецензурная брань в общественном месте, не оскорбляющая никого персонально, квалифицируется как мелкое хулиганство, но не содержит признаков уголовного правонарушения.
Унижение чести и достоинства происходит в неприличной форме обращения с потерпевшим. Оскорбление может быть высказано как публично, так и с глазу на глаз, непосредственно потерпевшему или в его отсутствие через третьих лиц (виновный предполагает, что факт оскорбления станет известным потерпевшему). Оскорбление должно быть выражено в отношении конкретной личности или конкретных лиц. Например, нецензурная брань в общественном месте, не оскорбляющая никого персонально, квалифицируется как мелкое хулиганство, но не содержит признаков уголовного правонарушения.	В отличие от клеветы при оскорблении отрицательная оценка потерпевшего может быть достоверной, т.е. оценка личности была правильной, но преподнесена в неприличной форме. Оскорбления может выражаться не только в устной или письменной форме, но и в физических действиях, которые унижают человеческое достоинство: пощечина, плевок, щелчок по носу или уху, неприличные знаки, срывание одежды, принижение прикосновения к телу и	При оскорблении отрицательная оценка потерпевшего может быть достоверной, т.е. оценка личности была правильной, но преподнесена в неприличной форме. Оскорбление может выражаться не только в устной или письменной форме, но и в физических действиях, которые унижают человеческое достоинство: пощечина, плевок, щелчок по носу или уху, неприличные знаки, срывание одежды,
Критические замечания, высказанные в резкой форме, негативное суждение о конкретном лице, упоминание его		

отрицательных качеств, концентрация внимания на недостатках его характера, высказанные в корректной, приличной форме, не образуют состава оскорбления. В судебной практике могут возникнуть трудности в отграничении оскорбления от хулиганства. Причина их возникновения заключается в сложном составе конструкции хулиганства, при котором хулиганские действия в определенных случаях чисто внешне могут выражаться как посягательство на честь и достоинство человека. Хулиганские действия нередко осуществляются в оскорбительной форме: приставании к гражданам, употреблении ненормативной лексики и иных умышленных действий. В подобных случаях отличие хулиганства от оскорбления определяется по направленности умысла. Хулиганство направлено на нарушение общественного порядка, а оскорбление - на умаление чести и достоинства конкретных лиц. В случае совершения оскорбления виновным в момент особо дерзкого нарушения общественного порядка оскорбление погашается хулиганством. Важное значение для разграничения указанных уголовных правонарушений имеет обстановка и способ их совершения. Различные действия против чести и достоинства личности, совершенные в кругу	т.п. для квалификации действий виновного как оскорбления в таких случаях считается необходимым более детально выяснять умысел виновного, который должен быть направлен именно на умаление чести и достоинства потерпевшего. Критические замечания, высказанные в резкой форме, негативное суждение о конкретном лице, упоминание его отрицательных качеств, концентрация внимания на недостатках его характера, высказанные в корректной, приличной форме, не образуют состава оскорбления. 4. Состав рассматриваемого уголовного правонарушения формальный, т.е. считается оконченным с момента совершения оскорбления непосредственно потерпевшего или с момента передачи потерпевшему сообщения оскорбительного характера через третьих лиц. 5. Субъективная сторона уголовного правонарушения характеризуется умыслом: виновный сознает, что совершает действия, выражающие в неприличной форме и унижающие честь и достоинство другого лица. 6. Субъектом уголовного правонарушения является физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. 7. Частью второй статьи 131 УК предусмотрен квалифицированный состав рассматриваемого уголовного	циничные прикосновения к телу и т.п. Для квалификации действий виновного как оскорбления в таких случаях считается необходимым более детально выяснять умысел виновного, который должен быть направлен именно на умаление чести и достоинства потерпевшего. Критические замечания, высказанные в резкой форме, негативное суждение о конкретном лице, упоминание его отрицательных качеств, концентрация внимания на недостатках его характера, высказанные в корректной, приличной форме, не образуют состава оскорбления. 4. Состав рассматриваемого уголовного правонарушения формальный, т.е. считается оконченным с момента совершения оскорбления непосредственно потерпевшего или с момента передачи потерпевшему сообщения оскорбительного характера через третьих лиц. 5. Субъективная сторона уголовного правонарушения характеризуется умыслом: виновный сознает, что совершает действия, выражающие в неприличной форме и унижающие честь и достоинство другого лица. 6. Субъектом уголовного правонарушения является физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. 7. Частью 2 ст. 131 УК предусмотрен
--	---	--

семьи, среди родственников, вызванные личными неприязненными отношениями, неправомерными действиями потерпевших, следует квалифицировать по ст. 131 УК. При отграничении оскорбления от хулиганства следует учитывать, что как хулиганство такие действия могут квалифицироваться лишь в тех случаях, когда они одновременно были сопряжены с очевидным для виновного особо дерзким нарушением общественного порядка и выражали явное неуважение к обществу. Если в процессе хулиганства наносится оскорбление, то такие действия дополнительной квалификации не требуют, так как они полностью охватываются составом хулиганства. Состав уголовного проступка по конструкции является формальным. Следовательно, деяние считается оконченным с момента оскорбительного высказывания или жеста в неприличной форме относительно личных или социальных качеств потерпевшего. В пункте 2-1 Нормативного постановления Верховного Суда РК от 25 декабря 2006 г. «О судебной практике по делам частного обвинения» говорится: «При определении подсудности дел частного обвинения необходимо соблюдать положения статьи 314 УПК о том, что уголовное дело подлежит рассмотрению в суде по месту совершения уголовного правонарушения».	правонарушения: оскорбление, совершенное публично или с использованием средств массовой информации или телекоммуникационных сетей. Публичность означает совершение оскорбительных действий в присутствии других лиц в общественном месте. Например, оскорбление преподавателя перед учащимися, руководителя перед подчиненными или иными лицами. Совершенным публично считается оскорбление, содержащееся в публичном выступлении либо в публично демонстрирующийся аудио- или видеозаписи. Оскорблением с использованием средств массовой информации может быть опубликование материалов оскорбительного характера в журнале, газете, транслирование такой информации по радио, теле-, радиоканал, кинодокументалистика, аудиовизуальная запись и иная форма периодического или непрерывного публичного распространения массовой информации, включая Интернет-ресурсы; периодическое печатное издание - газета, журнал, альманах, бюллетень, приложения к ним, имеющие постоянное название, текущий номер и выпускаемые не	квалифицированный состав рассматриваемого уголовного правонарушения, если оно совершено: а) публично; б) с использованием средств массовой информации; в) с использованием сетей телекоммуникаций. Публичность означает совершение оскорбительных действий в присутствии других лиц в общественном месте. Например, оскорбление преподавателя перед учащимися, руководителя перед подчиненными или иными лицами. Совершенным публично считается оскорбление, содержащееся в публичном выступлении либо в публично демонстрирующейся аудио- или видеозаписи. Оскорблением с использованием средств массовой информации может быть опубликование материалов оскорбительного характера в журнале, газете, транслирование такой информации по радио, телевидению. Согласно пункту 55) ст. 2 Закона Республики Казахстан от 5 июля 2004 года «О связи» сеть телекоммуникаций - совокупность средств телекоммуникаций и линий связи, обеспечивающих передачу сообщений телекоммуникаций, состоящая из коммутационного оборудования (станций, подстанций, концентраторов),
--	--	--

При определении подведомственности дел об уголовных поступках, предусмотренных статьей 131 УК, следует исходить из следующих положений. Состав оскорбления считается оконченным, когда оскорбление услышано (получено) лицом, в адрес которого оно высказано. В этой связи уголовные дела по факту оскорбления, выраженного путем направления адресату почтовой либо факсимильной связью или через социальные сети либо в устной форме по телефону, должны рассматриваться судом по месту нахождения лица, в отношении которого высказано оскорбление». Субъективная сторона характеризуется прямым умыслом. Виновный сознает, что совершает действия, унижающие честь и достоинство другого лица в неприличной форме, предвидит наступление общественно опасных последствий и желает этого. По субъективной стороне оскорбление отличается от хулиганства. Мотивы оскорбительных высказываний и действий обусловлены личными неприязненными отношениями, а мотивы хулиганства - явным неуважением к обществу. Субъектом является физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. В части 2 ст. 131 УК предусмотрена ответственность за оскорбление, совершенное публично или с использованием	реже одного раза в три месяца. Согласно п. 55 ст. 2 Закона Республики Казахстан от 5 июля 2004 года «О связи» сеть телекоммуникаций — это совокупность средств телекоммуникаций и линий связи, обеспечивающих передачу сообщений телекоммуникаций, состоящая из коммутационного оборудования (станций, подстанций, концентраторов), линейно-кабельных сооружений (абонентских, соединительных линий и каналов), систем передачи и абонентских устройств. 8. Оскорбление отличается от клеветы тем, что при клевете распространяются сведения заведомо недостоверные, а при оскорблении информация о лице может и соответствовать действительности, но выражается в неприличной форме. 9. Помимо уголовно-правовой охраны чести и достоинства предусмотрена и гражданско-правовая в виде возмещения причиненного личности потерпевшего морального ущерба.	линейно-кабельных (абонентских линий, соединительных линий и каналов связи), систем передачи и абонентских устройств. 8. Оскорбление отличается от клеветы тем, что при клевете распространяются сведения заведомо недостоверные, а при оскорблении информация о лице может и соответствовать действительности, но выражается в неприличной форме. 9. Помимо уголовно-правовой охраны чести и достоинства предусмотрена и гражданско-правовая в виде возмещения причиненного личности потерпевшего морального ущерба.
Согласно п. 55 ст. 2 Закона Республики Казахстан от 5 июля 2004 года «О связи» сеть телекоммуникаций — это совокупность средств телекоммуникаций и линий связи, обеспечивающих передачу сообщений телекоммуникаций, состоящая из коммутационного оборудования (станций, подстанций, концентраторов), линейно-кабельных сооружений (абонентских, соединительных линий и каналов), систем передачи и абонентских устройств. 8. Оскорбление отличается от клеветы тем, что при клевете распространяются сведения заведомо недостоверные, а при оскорблении информация о лице может и соответствовать действительности, но выражается в неприличной форме. 9. Помимо уголовно-правовой охраны чести и достоинства предусмотрена и гражданско-правовая в виде возмещения причиненного личности потерпевшего морального ущерба. 10. Действия, ответственность за которые предусмотрена в комментируемой статье УК, относятся к уголовным проступкам.	Согласно п. 55 ст. 2 Закона Республики Казахстан от 5 июля 2004 года «О связи» сеть телекоммуникаций — это совокупность средств телекоммуникаций и линий связи, обеспечивающих передачу сообщений телекоммуникаций, состоящая из коммутационного оборудования (станций, подстанций, концентраторов), линейно-кабельных сооружений (абонентских, соединительных линий и каналов), систем передачи и абонентских устройств. 8. Оскорбление отличается от клеветы тем, что при клевете распространяются сведения заведомо недостоверные, а при оскорблении информация о лице может и соответствовать действительности, но выражается в неприличной форме. 9. Помимо уголовно-правовой охраны чести и достоинства предусмотрена и гражданско-правовая в виде возмещения причиненного личности потерпевшего морального ущерба. 10. Действия, ответственность за которые предусмотрена в комментируемой статье УК, относятся к уголовным проступкам.	линейно-кабельных (абонентских линий, соединительных линий и каналов связи), систем передачи и абонентских устройств. 8. Оскорбление отличается от клеветы тем, что при клевете распространяются сведения заведомо недостоверные, а при оскорблении информация о лице может и соответствовать действительности, но выражается в неприличной форме. 9. Помимо уголовно-правовой охраны чести и достоинства предусмотрена и гражданско-правовая в виде возмещения причиненного личности потерпевшего морального ущерба. 10. Действия, ответственность за которые предусмотрена в комментируемой статье УК, относятся к уголовным проступкам.

средств массовой информации или телекоммуникационных сетей. Деяния, предусмотренные ч.ч. 1 и 2 ст. 131 УК, относятся к уголовным проступкам.		
---	--	--

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА
комментарий к некоторым статьям Уголовного кодекса

Статья 145 Нарушение равноправия человека и гражданина 1. Прямое или косвенное ограничение прав и свобод человека (гражданина) по мотивам происхождения, социального, должностного или имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства, принадлежности к общественным объединениям или по любым иным обстоятельствам - наказывается штрафом в размере до ста шестидесяти месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до ста шестидесяти часов, либо арестом на срок до сорока суток. 2. То же деяние, совершенное лицом с использованием своего служебного положения либо лидером общественного объединения, - наказывается штрафом в размере до двухсот месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до двухсот часов, либо арестом на срок до пятидесяти суток, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового.		
Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Борчановиц И.Ш. (2021)⁴⁷	Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Рахметова С.М., Рогова И.И. (2016)⁴⁸	Комментарий к Уголовному кодексу, под общей редакцией Ескараева А.Н., Рахметова С.М., Сариекова Р.К. Институт законодательства и правовой информации РК (2024)⁴⁹
Общественная опасность уголовного проступка заключается в нарушении гарантированного Конституцией РК равноправия граждан, в пренебрежении конституционными правами. Согласно статье 2 Всеобщей декларации прав и свобод	1. Объектом уголовного правонарушения, предусмотренного данной нормой, являются общественные отношения, реализация которых обеспечивает равенство прав и свобод человека и гражданина. В пункте 2 ст.14	1. Объектом уголовного правонарушения, предусмотренного данной нормой, являются общественные отношения, реализация которых обеспечивает равенство прав и свобод человека и гражданина. В пункте 2 ст. 14

⁴⁷ См. 8⁴⁸ См.43⁴⁹ См. 2

человека от 10 декабря 1948 г., каждый человек должен обладать всеми правами и всеми свободами, провозглашенными данной Декларацией, без какого бы то ни было различия, как в отношении расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических и иных убеждений, национально или социального происхождения, имущественного, сословного или иного положения. Кроме того, не должно проводиться никакого различия на основе политического, правового или международного статуса страны или территории, к которой человек принадлежит, независимо от того, является ли эта территория независимой, подопечной, самоуправляющейся или как-либо иначе ограниченной в своем суверенитете.	Конституции Республики Казахстан закондатель прямо указал: «Никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам».	Конституции Республики Казахстан закондатель прямо указал: «Никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам».	Конституции Республики Казахстан закондатель прямо указал: «Никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам».
Наряду со Всеобщей декларацией прав человека права и свободы личности гарантированы Международным пактом об экономических, социальных и культурных правах от 16 декабря 1966 г., Международным пактом о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 г. и рядом других международно-правовых актов.	Ограничение конституционных прав и свобод человека и гражданина заключается в обеспечении преимуществ, например, лицам одного пола, национальности, религии за счет ущемления прав и свобод лиц другого пола, национальности, религии при приеме на работу или увольнении с нее, при проведении избирательной кампании, представлении к поощрениям, наградам и т.п.	Ограничение конституционных прав и свобод человека и гражданина заключается в обеспечении преимуществ, например, лицам одного пола, национальности, религии за счет ущемления прав и свобод лиц другого пола, национальности, религии при приеме на работу или увольнении с нее, при проведении избирательной кампании, представлении к поощрениям, наградам и т.п.	Ограничение конституционных прав и свобод человека и гражданина заключается в обеспечении преимуществ, например, лицам одного пола, национальности, религии за счет ущемления прав и свобод лиц другого пола, национальности, религии при приеме на работу или увольнении с нее, при проведении избирательной кампании, представлении к поощрениям, наградам и т.п.
В статье 14 Конституции РК закреплено равенство всех граждан перед судом и законом (п. 1). Никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места	Если национальные, расовые и прочие предубеждения не являются	Если национальные, расовые и прочие предубеждения не являются	Если национальные, расовые и прочие предубеждения не являются

жительства или по иным любым обстоятельствам (п. 2). Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также других обстоятельств. В части 4 ст. 15 УК содержится аналогичная норма, в соответствии с которой лица, совершившие уголовные правонарушения, равны перед законом независимо от происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, места жительства или любых иных обстоятельств. Объектом анализируемого деяния является указанное конституционное право на равенство. Нарушение равноправия человека и гражданина может иметь место во всех сферах жизнедеятельности - политической, социальной, экономической и т.д. Различать людей по расе, национальности и языку особенно опасно ввиду напряженности современных национальных отношений, связанных с мировыми процессами глобализации и экономической интеграции. Дополнительными объектами могут быть честь, достоинство человека, его	прочие предубеждения не являются основанием нарушения равноправия граждан, то оно не может рассматриваться как уголовное правонарушение. 3. Данное уголовное правонарушение будет считаться оконченным с момента совершения указанных в диспозиции рассматриваемой статьи УК действий независимо от наступления последствий. Таким образом, состав данного уголовного правонарушения является формальным. 4. Рассматриваемое уголовное правонарушение совершается только умышленно: виновный сознает, что нарушает равноправие граждан, гарантированное Конституцией, и желает совершить указанные действия. Мотивы совершения уголовного правонарушения могут быть самыми разнообразными: ненависть к представителям другой национальности, убеждение в минимом превосходстве той или иной расы, мужичины над женщиной и т.д. Следует отметить, что в диспозиции данной нормы законодатель не случайно обращает внимание на мотив совершения данного уголовного правонарушения. Такое выделение мотива свидетельствует о том, что он является необходимым элементом состава данного уголовного правонарушения. 5. Субъектом уголовного	основанием нарушения равноправия граждан, то оно не может рассматриваться как уголовное правонарушение. 3. Данное уголовное правонарушение будет считаться оконченным с момента совершения указанных в диспозиции рассматриваемой статьи УК действий независимо от наступления последствий. Таким образом, состав данного уголовного правонарушения является формальным. 4. Рассматриваемое уголовное правонарушение совершается только умышленно: виновный сознает, что нарушает равноправие граждан, гарантированное Конституцией, и желает совершить указанные действия. Мотивы совершения уголовного правонарушения могут быть самыми разнообразными: ненависть к представителям другой национальности, убеждение в минимом превосходстве той или иной расы, мужичины над женщиной и т.д. Следует отметить, что в диспозиции данной нормы законодатель не случайно обращает внимание на мотив совершения данного уголовного правонарушения. Такое выделение мотива свидетельствует о том, что он является необходимым элементом состава данного уголовного правонарушения. 5. Субъектом уголовного
--	--	---

трудоустройство, свобода вероисповедания и иные закрепленные Конституцией РК права и свободы, в отношении которых нарушается равенство человека и гражданина. Объективная сторона выражается в действиях либо бездействии, направленных на прямое или косвенное ограничение прав и свобод человека (гражданина) по мотивам его происхождения, социального, должностного или имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства, принадлежности к общественным объединениям или по любым иным обстоятельствам. Происхождение (в данном случае следует иметь в виду социальное происхождение) - принадлежность по рождению к той или иной социальной группе, объединенной различными связями и взаимоотношениями. Социальное положение - это статус человека в обществе или отдельной социальной подсистеме общества, определяемый по специфическим для конкретного общества признакам, в качестве которых могут выступать экономические, национальные, возрастные и другие признаки. Социальный статус характеризуется властными и (или) материальными возможностями, реже специфическими умениями или навыками, харизмой, образованием.	правонарушения, ответственность за которое предусмотрена частью первой ст. 145 УК, может быть любое вменяемое лицо, достигшее на момент совершения преступления 16-летнего возраста. 6. В части второй ст. 145 УК предусматриваются квалифицирующие признаки, к которым законодатель относит использование служебного положения или нарушение равноправия граждан лидером общественного объединения. Нарушение равноправия граждан, совершенное лицом с использованием своего служебного положения или лидером общественного объединения, может быть выражено, например, в выдаче незаконных премий, вознаграждений, пособий, надбавок к заработной плате, пенсий, заведомо незаконное назначение на должность и т.п. Согласно п.21 ст.3 УК лидер общественного объединения - это руководитель общественного объединения, а также иной участник общественного объединения, способный посредством своего влияния и авторитета единолично оказывать управляющее воздействие на длительность этого общественного объединения. Если нарушение равноправия граждан совершено должностным лицом с использованием своего служебного положения и это повлекло существенное нарушение прав и законных интересов	которое предусмотрена частью 1 ст. 145 УК, может быть любое вменяемое лицо, достигшее на момент совершения преступления 16-летнего возраста. 6. В части 2 ст. 145 УК предусматриваются квалифицирующие признаки, к которым законодатель относит использование служебного положения или нарушение равноправия граждан лидером общественного объединения. Нарушение равноправия граждан, совершенное лицом с использованием своего служебного положения или лидером общественного объединения, может быть выражено, например, в выдаче незаконных премий, вознаграждений, пособий, надбавок к заработной плате, пенсий, заведомо незаконное назначение на должность и т.п. Согласно п. 21) ст. 3 УК лидер общественного объединения - это руководитель общественного объединения, а также иной участник общественного объединения, способный посредством своего влияния и авторитета единолично оказывать управляющее воздействие на деятельность этого общественного объединения. Если нарушение равноправия граждан совершено должностным лицом с использованием своего служебного положения и это повлекло существенное нарушение прав и законных интересов граждан, то ответственность будет
---	--	--

Должностное положение, которое занимает тот или иной гражданин, характеризуется наличием организационно-распорядительных, административно-хозяйственных полномочий или таких полномочий, которые осуществляются в отношении подчиненных сотрудников и (или) в отношении неограниченного круга лиц (представитель власти). Имущественное положение - наличие у гражданина финансовых доходов и имущества на праве собственности, которое он использует для удовлетворения своих личных потребностей (очень богатые, богатые, состоятельные, обеспеченные, бедные, нищие и т.п.). Пол - это совокупность морфологических и физиологических особенностей организма человека, совокупность генетически детерминированных признаков человеческой особи, определяющих ее роль в процессе оплодотворения (мужской, женский). Раса - система популяций человека, характеризующаяся сходством по комплексу определенных наследственных биологических признаков, имеющих внешнее фенотипическое проявление и сформировавшихся в определенном географическом регионе. Черты, характеризующие разные расы, зачастую появляются как результат адаптации (приспособления) к различным условиям	граждан, то ответственность будет наступать за должностное преступление (ст. 361, 362 УК). 7. Уголовное правонарушение, предусмотренное ст. 145 УК, необходимо отличать от возбуждения социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни (ст. 174 УК), поскольку оно не направлено на возбуждение названных видов розни, на унижение национального достоинства, а состоит лишь в нарушении прав, гарантированных вышеуказанной статьей Конституции. 8. Деяния, ответственность за которое предусмотрена в комментируемой статье УК, относятся к уголовным проступкам.	наступать за должностное преступление (ст. 361, 362 УК). 7. Уголовное правонарушение, предусмотренное ст. 145 УК, необходимо отличать от возбуждения социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни (ст. 174 УК), поскольку оно не направлено на возбуждение названных видов розни, на унижение национального достоинства, а состоит лишь в нарушении прав, гарантированных вышеуказанной статьей Конституции.
--	--	---

		среды, происходившей в течение многих поколений. Национальность, во-первых, есть принадлежность человека к определенной этнической общности людей, отличающейся особенностями языка, культуры, психологии, традиций, обычаев, образа жизни; во-вторых, в ряде государств понятие национальности применяется для обозначения гражданства или принадлежности лица к определенному национальному государству. Язык - это знаковая система для обмена информацией, соотносящая понятийное содержание и типовое звучание (написание), или система однообразно интерпретируемых и трактуемых сообщений (сигналов), которыми можно обмениваться в процессе общения. Религия представляет собой особую форму осознания мира, обусловленную верой в сверхъестественное, включающую в себя свод моральных норм и типов поведения, обрядов, культовых действий и объединение людей в организации (церковь, религиозную общину). Наиболее распространённые религии - христианство, ислам, индуизм, буддизм, даосизм, сикхизм, иудаизм (иудаизм). Кроме этого, существуют атеисты, приверженцы местных верований, нерелигиозные люди. Убеждение - это один из элементов мировоззрения, придающий личности или социальной группе уверенность в своих
--	--	---

	взглядах на мир, знаниях и оценках реальной действительности. Убеждения направляют поведение и волевые действия. Высшую (абсолютную) степень убежденности у многих олицетворяет вера (уверенность). Данные убеждения должны находиться в правовом поле и соответствовать человеческим ценностям, определяемым международными актами, законами государств. Место жительства - это место, где гражданин постоянно или преимущественно проживает. Различия между гражданами могут проводиться в связи с тем, что тот или иной человек проживает в сельской местности, в городе, в одном из районов города, имеющего в своем составе несколько районов, в области, столице либо проживать в другой стране. Под принадлежностью к общественным объединениям понимается непосредственное участие, членство в деятельности добровольного, самоуправляемого, некоммерческого формирования (организации, союза), созданного по инициативе граждан, объединившихся на основе общности интересов для реализации общих целей, указанных в уставе общественного объединения. Согласно пункту 1 ст. 23 Конституции РК, граждане РК имеют право на свободу объединений, включая право создавать профессиональные союзы для защиты своих
--	--

интересов. Свобода деятельности общественных объединений гарантируется. Общественными объединениями в Республике Казахстан, в соответствии со ст. 2 Закона РК от 31 мая 1996 г. «Об общественных объединениях», признаются политические партии, профессиональные союзы и другие объединения граждан, созданные на добровольной основе для достижения ими общих целей, не противоречащих законодательству. Общественные объединения являются некоммерческими организациями. Согласно статье 5 Закона РК «Об общественных объединениях», общественные объединения создаются и действуют в целях реализации и защиты политических, экономических, социальных и культурных прав и свобод, развития активности и самодельности граждан; удовлетворения профессиональных и любительских интересов; развития научного, технического и художественного творчества, охраны жизни и здоровья людей, охраны окружающей природной среды; участия в благотворительности; проведения культурно-просветительной, спортивно-оздоровительной работы; охраны памятников истории и культуры; патриотического, правового и гуманистического воспитания; расширения и укрепления международного сотрудничества; осуществления иной деятельности, не запрещенной законодательством РК.	
---	--

Виды нарушений прав и свобод человека могут быть разнообразными и зависят от характера нарушаемого права, свободы, законного интереса. Общим для всех нарушений является то, что они (нарушения) препятствуют гражданину осуществить или реализовать имеющиеся у него право, свободу или законный интерес. Прямое ограничение прав и свобод человека (гражданина) по указанным выше основаниям выражается в предоставлении гражданам возможности реализовать их; косвенное же ограничение прав и свобод связано с созданием препятствий для их реализации. Примером может служить незаконное административное задержание по основаниям принадлежности к определенной национальности; необоснованный отказ в регистрации по месту проживания по тем же основаниям; отказ в приеме на работу либо незаконное увольнение с работы по мотивам, указанным в диспозиции данной статьи, отказ в аренде помещения по признакам религиозной принадлежности и др. Нарушения прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в зависимости от иных обстоятельств или по иным основаниям, которые не указаны в диспозиции ст. 145 УК, не образуют рассматриваемого состава уголовного проступка. Следует отметить, что ограничение прав и свобод человека (гражданина)	
--	--

выражается в нарушении не одного, а минимум двух прав. Первое - это всегда нарушается равенство, второе - нарушение иного права, свободы. Нарушение равноправия не может быть совершено само по себе, вне зависимости от иного нарушенного права. Нарушение равноправия должно в чем-то выражаться, а выражаться оно может в нарушении прав, о которых говорится в диспозиции комментируемой статьи. Посягательство на равноправие граждан, например, осуществляется путем необоснованного отказа женщине в приеме на работу по признаку пола. Тем самым нарушается конституционное право на свободу труда (п. 1 ст. 24 Конституции РК). Уголовная ответственность за необоснованный отказ в заключении трудового договора с женщиной по мотивам ее беременности или наличия детей до трех лет установлена в ч. 2 ст. 152 УК. В данном случае деяние заключается в нарушении равноправия (ст. 145УК) и в необоснованном отказе в заключении трудового договора (ч.2 ст. 152. УК). Возникает вопрос о наличии совокупности уголовных правонарушений или ее отсутствии, поскольку ст. 145 УК можно рассматривать как общую по отношению к ст. 152 УК. В соответствии с требованиями ч. 3 ст. 13 УК деяние следует квалифицировать по ч. 2 ст. 152 УК. Однако, хочу заметить, что одним действием нарушаются различные конституционные права и свободы, имеются	
--	--

различные непосредственные объекты, каждый из которых защищен самостоятельной статьей Особенной части УК. Не свидетельствуют ли такие посяательства о совокупности преступлений. Видимо, Верховному Суду РК следует дать разъяснение в нормативном постановлении. Состав уголовного проступка по конструкции является формальным. Уголовный проступок признается оконченным с момента прямого или косвенного ограничения прав и свобод по указанным в диспозиции статьи мотивам независимо от наступивших последствий. Если нарушение равноправия человека (гражданина) сопряжено с применением насилия, повлекшего причинение вреда его здоровью, содеянное подпадает под квалификацию по совокупности с соответствующими статьями (ст.ст. 106, 107 УК). В остальных случаях способ совершения данного преступления на квалификацию по ч. 1 ст. 145 УК не влияет. Субъективная сторона нарушения равноправия граждан характеризуется прямым или косвенным умыслом. Винавиный сознает, что нарушает гарантированное Конституцией равноправие граждан, предвидит возможность или неизбежность причинения вреда правам и свободам человека (гражданина) и желает либо сознательно допускает его наступление. Конструктивным признаком	
--	--

		субъективной стороны состава этого деяния является мотив. Мотивы могут быть разными: шовинизм, религиозный фанатизм, национализм и другие, но все они вступают в противоречие с конституционно закрепленными принципами межличностных отношений в обществе, способны спровоцировать серьезные конфликты и т.п., но они не имеют значения для квалификации деяния. Субъектом нарушения равноправия граждан может быть любое вменяемое лицо, достигшее 16 лет. В части 2 ст. 145 УК предусматривается квалифицирующий признак, к которому законодатель относит совершение данного деяния лицом с использованием своего служебного положения либо лидером общественного объединения. Под использованием служебного положения следует понимать нарушение равноправия человека и гражданина, которое совершается лицом в пределах своей служебной компетенции, в рамках прав и обязанностей, которыми оно наделено в силу занимаемой должности. При этом именно занимаемая должность облегчила реализацию задуманного деяния. Например, руководитель управления кадровой службы по мотивам пола отклоняет поступившие резюме кандидатов для поступления на службу. Злоупотребление должностными
--	--	---

	полномочиями, нарушающее равноправие граждан, квалифицируется по совокупности уголовных правонарушений, предусмотренных ч. 2 ст. 145, ст.ст. 361 или 362 либо 250 УК. В Республике Казахстан могут создаваться и действовать республиканские, региональные и местные общественные объединения. К республиканским общественным объединениям относятся объединения, имеющие свои структурные подразделения (филиалы и представительства) на территории менее половины областей Республики Казахстан. К региональным относятся объединения, имеющие свои структурные подразделения (филиалы и представительства) на территории более половины областей Республики Казахстан. К региональным относятся объединения, имеющие свои структурные подразделения (филиалы и представительства) на территории менее половины областей Республики Казахстан. К местным общественным объединениям относятся объединения, действующие в пределах одной области Республики Казахстан (ст. 7 вышеуказанного Закона). Лидером общественного объединения, в соответствии с п. 21) ст. 3 УК, признается руководитель общественного объединения, а также иной участник общественного объединения, способный посредством своего влияния и авторитета единолично оказывать управляющее воздействие на деятельность этого общественного объединения. На территории Республики Казахстан могут создаваться и действовать структурные подразделения (филиалы и представительства)
--	--

		международных и иностранных некоммерческих неправительственных объединений, которые в своей деятельности руководствуются уставами последних, если они не противоречат законодательству Республики Казахстан (ст. 9 указанного Закона). Ответственности подлежит не только руководитель общественного объединения, данные о котором предоставлены в регистрирующий государственный орган, но и лицо, которое фактически заняло лидирующее положение в общественном объединении и осуществляет неформальное руководство им. Для квалификации деяния по ч. 2 ст. 145 УК необходимо, чтобы виновное лицо нарушило равноправие человека (гражданина), используя полномочия, предоставленные ему служебным положением либо лидирующим положением в общественном объединении. Если действия направлены на разжигание социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни, которые могут сопровождаться нарушением или ограничением в правах, то их следует квалифицировать по ст. 174 УК «Разжигание социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни». Деяния, предусмотренные ч.ч. 1 и 2 ст. 145 УК, относятся к уголовным проступкам.
--	--	---

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ТАБЛИЦА
комментарий к некоторым статьям Уголовного кодекса

Статья 405. Организация и участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации после решения суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма 1. Организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, - наказывается штрафом в размере до шести тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до шести лет, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до пяти лет или без такового, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет. 2. Участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, - наказывается штрафом в размере до двух тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок, с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет или без такового, с выдворением за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства сроком на пять лет. Примечание. Лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления.	Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Борчановили И.Ш. (2021)⁵⁰	Комментарий к Уголовному кодексу, под редакцией Рахметова С.М., Рогова И.И. (2016)⁵¹	Комментарий к Уголовному кодексу, под общей редакцией Ескараева А.Н., Рахметова С.М., Сариекова Р.К.
---	--	---	--

⁵⁰ См. 8⁵¹ См. 43

Общественная опасность преступления, предусмотренного ст. 405 УК, заключается в осуществлении экстремизма и терроризма общественным религиозными или иными организациями, проявления которых создают реальную угрозу основам государственности и национальной безопасности Республики Казахстан. Объектом рассматриваемого преступления являются общественные отношения, обеспечивающие деятельность общественных, религиозных объединений или иных организаций. Дополнительным объектом являются общественные отношения обеспечивающие деятельность органов правосудия по обеспечению исполнения приговора, решения или иного судебного акта. Объективная сторона преступления, предусмотренного ст. 405 УК, заключается в организации деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма. В рамках рассматриваемой статьи	1. Статья 5 Конституции Республики Казахстан запрещает создание и деятельность общественных объединений, цели или действия которых направлены на насильственное изменение конституционного строя, нарушение целостности Республики, подрыв безопасности государства, разжигание социальной, расовой, национальной, религиозной, сословной и родовой розни. Статья 3 Закона Республики Казахстан от 11 октября 2011 года «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» устанавливает, что религиозные объединения обязаны соблюдать требования законодательства Республики Казахстан. Государство способствует установлению отношений взаимной терпимости и уважения между гражданами, исповедующими религию, и гражданами, не исповедующими ее, а также между различными религиозными объединениями. Запрещается создание и деятельность религиозных объединений, цели и действия которых направлены на утверждение в государстве верховенства одной религии, разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанных с насилием или призывами к насилию.	Институт законодательства и правовой информации РК (2024)⁵² 1. Статья 5 Конституции Республики Казахстан запрещает создание и деятельность общественных объединений, цели или действия которых направлены на насильственное изменение конституционного строя, нарушение целостности Республики, подрыв безопасности государства, разжигание социальной, расовой, национальной, религиозной, сословной и родовой розни. Статья 3 Закона Республики Казахстан от 11 октября 2011 года «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» устанавливает, что религиозные объединения обязаны соблюдать требования законодательства Республики Казахстан. Государство способствует установлению отношений взаимной терпимости и уважения между гражданами, исповедующими религию и не исповедующими ее, а также между различными религиозными объединениями. Запрещается создание и деятельность религиозных объединений, цели и действия которых направлены на утверждение в государстве верховенства одной религии, разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанных с насилием или призывами к насилию.
---	--	--

⁵² См.2

организация деятельности - это действия организационного характера, направленные на продолжение или возобновление противоправной деятельности запрещенной организации (например, созыв собраний, организация вербовки новых членов, шестий, использования банковских счетов, если это не связано с процедурой ликвидации). Таким образом, под организацией деятельности общественного, религиозного или иного объединения, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, необходимо понимать совокупность всех действий (в том числе руководство, финансирование, вербовку лиц), направленных на функционирование общественных религиозных или иных объединений, признанных судом экстремистским и террористическими. Согласно статье 223 ГПК, решение суда - это судебный акт суда первой инстанции, которым дело разрешается по существу, то есть властный волевой акт суда, обязательный для исполнения всеми участниками процесса, обеспеченный государственным принуждением. В соответствии со ст. 240 ГПК решение суда первой инстанции вступает в законную силу по истечении срока на	Комментируемая статья имеет профилактическое значение, потому что ее использование будет способствовать пресечению деятельности общественного или религиозного объединения либо иных организации, которые создаются для занятия экстремистской деятельностью. 2. Объектом рассматриваемого преступления является общественная безопасность. 3. Объективную сторону этого преступления образует совершение одного из следующих действий: а) организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (ч. 1 ст. 405 УК); б) участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (ч. 2 ст. 405 УК). Согласно ст. 2 Закона Республики Казахстан «Об общественных объединениях» общественными объединениями в Республике Казахстан	Комментируемая статья имеет профилактическое значение, потому что ее использование будет способствовать пресечению деятельности общественного или религиозного объединения либо иных организации, которые создаются для занятия экстремистской деятельностью. 2. Объектом рассматриваемого преступления является общественная безопасность. 3. Объективную сторону этого преступления образует совершение одного из следующих действий: а) организация деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (часть первая); б) участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (часть вторая). Общественными объединениями в Республике Казахстан признаются политические партии, профессиональные союзы и другие объединения граждан,
--	--	---

апелляционное обжалование, принесение апелляционного ходатайства прокурором, если решение не было обжаловано или прокурором не принесено апелляционное ходатайство. Согласно статье 23 Закона РК «Об общественных объединениях», деятельность общественного объединения может быть приостановлена на срок от трех до шести месяцев по решению суда на основании представлений органов прокуратуры, внутренних дел, обращений местных исполнительных органов областей, городов республиканского значения, столицы или заявлений граждан в случаях нарушения Конституции и законодательства Республики Казахстан или неоднократного совершения общественным объединением действий, выходящих за пределы целей и задач, определенных его уставом. В случае приостановления деятельности общественного объединения ему запрещается пользоваться всеми средствами массовой информации, вести агитацию и пропаганду, организовывать и проводить мирные собрания и другие массовые мероприятия, принимать участие в выборах. Приостанавливается также право общественного объединения пользоваться банковскими вкладами, за исключением расчетов по трудовым договорам, возмещению убытков, причиненных в результате его деятельности, и уплате	созданные на добровольной основе для достижения ими общих целей, не противоречащих законодательству (ст. 2 Закона Республики Казахстан «Об общественных объединениях»). Согласно ст. 1 Закона Республики Казахстан от 11 октября 2011 года «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» — это добровольное объединение граждан Республики Казахстан, иностранцев и лиц без гражданства, в установленном законодательными актами Республики Казахстан порядке объединившихся на основе общности их интересов для удовлетворения духовных потребностей. Под организацией деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации следует понимать приискание активных участников и будущих членов указанных в комментируемой статье организаций, планирование деятельности таких организаций, поиск источников финансирования, снабжение необходимыми материалами или оборудованием и т.п. Участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации означает членство в такой организации, участие в проводимых этой организацией мероприятиях и т.п. Согласно ст. 1 Закона Республики	признаются политические партии, профессиональные союзы и другие объединения граждан, созданные на добровольной основе для достижения ими общих целей, не противоречащих законодательству. Согласно ст.1 Закона Республики Казахстан от 11 октября 2011 года «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» религиозное объединение - это добровольное объединение граждан Республики Казахстан, иностранцев и лиц без гражданства, в установленном законодательными актами Республики Казахстан порядке объединившихся на основе общности их интересов для удовлетворения духовных потребностей. Под иной организацией понимаются организации, состоящие из двух или более членов, обладающие признаками общественных объединений. 4. Под организацией деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации следует понимать приискание активных участников и будущих членов указанных в комментируемой статье организаций, постановка задач, целей, планирование деятельности таких организаций, поиск источников финансирования, снабжение необходимыми материалами или оборудованием и т.п.
---	--	---

штрафов. Если в течение установленного срока приостановления деятельности общественное объединение устраняет нарушения, послужившие основанием приостановления его деятельности, то после окончания указанного срока общественное объединение возобновляет свою деятельность. В случае неустранения общественным объединением нарушений либо в случае повторного нарушения законодательства Республики Казахстан органы прокуратуры, внутренних дел, а также местные исполнительные органы областей, городов республиканского значения, столицы, граждане вправе обратиться в суд с заявлением о его ликвидации. Ликвидация общественного объединения по решению суда означает запрет на его деятельность, независимо от факта государственной регистрации. Основаниями ликвидации или запрета деятельности общественного объединения могут служить нарушение общественным объединением прав и свобод человека и гражданина; неоднократные или грубые нарушения Конституции, конституционных законов, законов или иных нормативных актов либо систематическое осуществление общественным объединением деятельности, противоречащей его уставным целям.	Казахстан от 18 февраля 2005 года «О противодействии экстремизму» экстремизм - это организация и (или) совершение: физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий от имени организаций, признанных в установленном порядке экстремистскими; физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий, преследующих следующие экстремистские цели: насильственное изменение конституционного строя, нарушение суверенитета Республики Казахстан, целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости ее территории, подрыв национальной безопасности и обороноспособности государства, насильственный захват власти или насильственное удержание власти, создание, руководство и участие в незаконном военизированном формировании, организация вооруженного мятежа и участие в нем, разжигание социальной, сословной розни (политический экстремизм); разжигание расовой, национальной и родовой розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию (национальный экстремизм); разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанной с насилием	общественного или религиозного объединения либо иной организации означает членство в такой организации, участие в проводимых этой организацией мероприятиях и т.п. 6. Согласно ст. 1 Закона Республики Казахстан от 18 февраля 2005 года «О противодействии экстремизму» экстремизм - это организация и (или) совершение: физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий от имени организаций, признанных в установленном порядке экстремистскими; физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий, преследующих следующие экстремистские цели: насильственное изменение конституционного строя, нарушение суверенитета Республики Казахстан, целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости ее территории, подрыв национальной безопасности и обороноспособности государства, насильственный захват власти или насильственное удержание власти, создание, руководство и участие в незаконном военизированном формировании, организация вооруженного мятежа и участие в нем, разжигание социальной, сословной розни (политический экстремизм);
--	--	--

В соответствии с п. 5) ст. 1 Закона РК от 18 февраля 2005 г. «О противодействии экстремизму» под экстремистскими действиями понимается непосредственная реализация действий в экстремистских целях, включая публичные призывы к совершению таких действий, пропаганду, агитацию и публичное демонстрирование символики экстремистских организаций. Экстремизм - это организация и (или) совершение: физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий от имени организаций, признанных в установленном порядке экстремистскими; физическим и (или) юридическим лицом, объединением физических и (или) юридических лиц действий, преследующих следующие экстремистские цели: насильственное изменение конституционного строя, нарушение суверенитета Республики Казахстан, целостности, неприкосновенности и неотчуждаемости ее территории, подрыв национальной безопасности и обороноспособности государства, насильственный захват власти или насильственное удержание власти, создание, руководство и участие в незаконном военизированном формировании, организация вооруженного мятежа и участие в нем, разжигание социальной розни (политический	или призывами к насилию, а также применение любой религиозной практики, вызывающей угрозу безопасности, жизни, здоровью, нравственности или правам и свободам граждан (религиозный экстремизм). Согласно ст. 1 Закона Республики Казахстан от 13 июля 1999 года «О противодействии терроризму» терроризм - это идеология насилия и практика воздействия на принятие решения государственными органами, органами местного самоуправления или международными организациями путем совершения либо угрозы совершения насильственных и (или) иных преступных действий, связанных с устрашением населения и направленных на причинение ущерба личности, обществу и государству. 4. Преступление считается оконченным с момента совершения указанных деяний, независимо от наступивших последствий. Поэтому состав преступления относится к числу формальных. 5. Субъективная сторона состава рассматриваемого преступления выражается в умысле: виновный должен осознавать, что, организуя деятельность общественного или религиозного объединения либо иной организации, которая занимается экстремистской или террористической деятельностью, а также участвуя в	разжигание расовой, национальной и родовой розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию (национальный экстремизм); разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию, а также применение любой религиозной практики, вызывающей угрозу безопасности, жизни, здоровью, нравственности или правам и свободам граждан (религиозный экстремизм). Согласно ст.1 Закона Республики Казахстан от 13 июля 1999 года «О противодействии терроризму» терроризм - это идеология насилия и практика воздействия на принятие решения государственными органами, органами местного самоуправления или международными организациями путем совершения либо угрозы совершения насильственных и (или) иных преступных действий, связанных с устрашением населения и направленных на причинение ущерба личности, обществу и государству. 7. Преступление считается оконченным с момента совершения указанных деяний независимо от наступивших последствий. Поэтому состав преступления относится к числу формальных. 8. Субъективная сторона состава рассматриваемого преступления выражается
--	--	--

экстремизм); разжигание расовой, национальной и родовой розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию (национальный экстремизм); разжигание религиозной вражды или розни, в том числе связанной с насилием или призывами к насилию, а также применение любой религиозной практики, вызывающей угрозу безопасности, жизни, здоровью, нравственности или правам и свободам граждан (религиозный экстремизм) (п. 1) ст. 1 вышеуказанного Закона). Экстремистская группа - организованная группа, преследующая цель совершения одного или нескольких экстремистских преступлений (п. 8) ст. 1 вышеуказанного Закона). Экстремистская организация - юридическое лицо, объединение физических и (или) юридических лиц, осуществляющие экстремизм и признанные судом экстремистскими (п. 9) ст. 1 вышеуказанного Закона). Согласно статье 8 вышеуказанного Закона, организация признается экстремистской, если хотя бы одно из ее структурных подразделений (филиалов и представительств) осуществляет экстремизм с ведома одного из руководящих органов данной организации. Организация, осуществляющая свою деятельность на территории Республики Казахстан и (или) другого государства,	деятельности такого объединения или организации, совершает общественно опасное деяние. Он также должен знать, что в отношении указанных выше объединений или организаций имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма. 6. Субъектом преступления признается вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. В качестве признаков специального субъекта указаны: а) лицо, организовавшее деятельность общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма (ч. 1 ст. 405 УК); б) участник деятельности такого объединения или организации (ч. 2 ст. 405 УК). 7. В соответствии с примечанием к комментируемой статье лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной	в умысле. Виновный должен осознавать, что, организуя деятельность общественного или религиозного объединения либо иной организации, которая занимается экстремистской или террористической деятельностью, а также участвуя в деятельности такого объединения или организации, совершает общественно опасное деяние. Он также должен знать, что в отношении указанных выше объединения или организации имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма. 9. Субъектом преступления признается вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. В качестве признаков специального субъекта указаны: а) лицо, организовавшее деятельность общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма. 10. В соответствии с примечанием к комментируемой статье лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного
--	---	---

признается экстремистской судом по заявлению прокурора в порядке предусмотренном законодательством Республики Казахстан. Государственные органы Республики Казахстан обязаны в пределах своей компетенции предоставлять в органы прокуратуры материалы для формирования доказательственной базы, необходимой для признания организации экстремистской. Согласно пункту 5) ст. 1 Закона РК от 13 июля 1999 г. «О противодействии терроризму», терроризм - это идеология насилия и практика воздействия на принятие решения государственными органами, органами местного самоуправления или международными организациями путем совершения либо угрозы совершения насильственных и (или) иных преступных действий, связанных с устрашением населения и направленных на причинение ущерба личности, обществу и государству. Террористическая организация - это организация, осуществляющая террористическую деятельность либо признающая возможность использования в своей деятельности терроризма, в отношении которой принято и вступило в законную силу решение суда о признании ее террористической (п. 17) ст.1 указанного Закона). Террористическая деятельность – это	ответственности за организацию или участие в деятельности объединения или организации, указанных выше, если в его действиях не содержится иного состава преступления. Добровольным считается отказ от членства в общественном или религиозном объединении либо иной организации по собственной воле, а также отказ от участия в проводимых ими мероприятиях. Для освобождения лица от ответственности на основании примечания к комментируемой статье необходимо установить, что в его деянии отсутствует состав иного преступления, в том числе экстремистских или террористических преступлений. Перечень экстремистских преступлений содержится в п. 39 ст. 3 УК: деяния, предусмотренные статьями 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (частями второй и третьей) и 405 УК. Перечень террористических преступлений содержится в п. 30 ст. 3 УК: деяния, предусмотренные статьями 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 и 270 УК. 8. Деяние, ответственность за которое предусмотрена в части первой комментируемой статьи УК, относится к тяжким преступлениям. 9. Деяние, ответственность за которое предусмотрена в части второй комментируемой статьи УК, относится к	объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной ответственности за организацию или участие в деятельности объединения или организации, указанных выше, если в его действиях не содержится иного состава преступления. Добровольным считается отказ от членства в общественном или религиозном объединении либо иной организации по собственной воле, а также отказ от участия в проводимых ими мероприятиях. Для освобождения лица от ответственности на основании примечания к комментируемой статье необходимо установить, что в его деянии отсутствует состав иного преступления, в том числе экстремистских или террористических преступлений. Перечень экстремистских преступлений содержится в п. 39 ст. 3 УК: деяния, предусмотренные статьями 174, 179, 180, 181, 182, 184, 258, 259, 260, 267, 404 (частями второй и третьей) и 405 УК. Перечень террористических преступлений содержится в п. 30 ст.3 УК: деяния, предусмотренные статьями 170, 171, 173, 177, 178, 184, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 269 и 270 УК.
---	--	---

совершение любых из нижеследующих деяний: организация, планирование, подготовка, финансирование и реализация акта терроризма; подстрекательство к акту терроризма; организация незаконного военизированного формирования, преступного сообщества (преступной организации), организованной группы в целях совершения акта терроризма, а равно участие в таких структурах, вербовка, вооружение, обучение и использование террористов; информационное или иное пособничество в организации, планировании, подготовке и совершении акта терроризма; пропаганда идей терроризма, распространение террористических материалов, в том числе с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникаций; оказание финансовой, правовой помощи или иное содействие террористам, а также организациям, деятельность которых признана террористической в соответствии с законодательством Республики Казахстан, с осознанием того, что указанные действия будут использованы для осуществления террористической деятельности либо обеспечения террористической организации. По конструкции состав преступления является формальным. Преступление считается оконченным с момента организации деятельности общественного или религиозного объединения либо иной	преступлениям небольшой тяжести.
--	---

организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма либо участие в их деятельности.	Субъективная сторона преступления, предусмотренного ст. 405 УК, характеризуется умышленной формой вины в виде прямого умысла. Виновное лицо осознает, что организовывает деятельность общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, и желает этого. Мотив и цель, как известно, на квалификацию не влияют, однако учитываются судом при назначении наказания. Субъектом преступления, предусмотренного ст. 405 УК, является вменяемое физическое лицо, достигшее 16-летнего возраста. В части 2 ст. 405 УК предусмотрена ответственность за участие в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с
--	--

		осуществлением ими экстремизма или терроризма. Под участием в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации понимается совершение лицом умышленных действий, направленных на осуществление целей вышеуказанных организаций (проведение бесед в целях пропаганды деятельности запрещенной организации, вербовка новых участников, непосредственное участие в проводимых мероприятиях и т.п.). Закон не разделяет участие в деятельности экстремистских общественных или религиозных объединений или иных организаций по степени активности такого участия. Согласно Нормативному постановлению Верховного Суда РК от 8 декабря 2017 г. «О некоторых вопросах судебной практики по применению законодательства о террористических и экстремистских преступлениях», под участием в деятельности террористической, экстремистской группы следует понимать вступление в состав группы (например, принятие присяги, членство в организации, занимающейся террористической и (или) экстремистской деятельностью, выполнение заданий и поручений руководителя группы). Уголовное правонарушение в форме участия лица в группе считается
--	--	---

		оконченным с момента вступления в состав группы с намерением участвовать в осуществлении террористической и (или) экстремистской деятельности либо в подготовке или совершении одного или нескольких уголовных правонарушений террористической и (или) экстремистской направленности. Мотивы участия в деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма (как и его организация), многообразны: идеологические, политические, разжигание расовой, национальной, родовой, социальной, сословной розни (политический экстремизм). Для квалификации по ч. 2 ст. 405 УК, помимо общих признаков, субъект преступления должен обладать таким дополнительным признаком, как участник деятельности общественного или религиозного объединения или иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма. Статья 405 УК является специальной
--	--	--

нормой по отношению к ст. 430 УК «Неисполнение приговора суда, решения суда или иного судебного акта либо исполнительного документа», по соответствию, квалификации по совокупности со ст. 430 УК не требуется. При совершении организатором (руководителем) или участником общественного или религиозного объединения или иной организации конкретного преступления его действия подлежат квалификации по совокупности преступлений, предусмотренных ч.ч. 1 или 2 ст. 405 УК и соответствующей статьей Особенной части УК.	Согласно примечанию к ст. 405 УК, лицо, добровольно прекратившее участие в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации, в отношении которых имеется вступившее в законную силу решение суда о запрете их деятельности или ликвидации в связи с осуществлением ими экстремизма или терроризма, освобождается от уголовной ответственности, если в его действиях не содержится иного состава преступления. Под добровольным прекращением участия в деятельности общественного или религиозного объединения либо иной организации применительно к указанному примечанию понимается прекращение лицом преступной деятельности при
---	---

осознании им возможности ее продолжения. Оно может выражаться, например, в выходе из состава указанных организаций, невыполнении распоряжений их руководителей, отказе от совершения иных действий, поддерживающих существование организации, отказе от совершения преступных действий. Деяние, предусмотренное ч. 1 ст. 405 УК, относится к тяжким преступлениям. Деяние, предусмотренное ч. 2 ст. 405 УК, относится к преступлениям небольшой тяжести.	
---	--

Нормативные постановления Верховного Суда Республики Казахстан	
1	«О применении в судебной практике законодательства о защите чести, достоинства и деловой репутации физических и юридических лиц» № 6 от 18 декабря 1992 г.
2	«О судебной экспертизе по уголовным делам» №16 от 26.11.2004
3	«О некоторых вопросах оценки доказательств по уголовным делам» № 4 от 20 апреля 2006 г.
4	«О судебной практике по делам частного обвинения» № 13 от 25 декабря 2006 года
5	«О судебной защите прав, свобод человека и гражданина в уголовном судопроизводстве» № 4 от 25 июня 2010 г.
6	«О некоторых вопросах назначения уголовного наказания» № 4 от 25 июня 2015 года
7	«О некоторых вопросах судебной практики по применению законодательства о террористических и экстремистских преступлениях» №11 от 8 декабря 2017 г.
8	«О судебном приговоре» № 4 от 20 апреля 2018 года